

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

ПРАВА ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

МАТЕРІАЛИ XX СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
(Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року)

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

**Організація
Об'єднаних
Націй**

ПРАВА ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

**МАТЕРІАЛИ
XX СТУДЕНТСЬКОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ЗАГАЛЬНА
ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**
(Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КРИВОРІЗЬКИЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

ПРАВА ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

МАТЕРІАЛИ
XX СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
присвяченої до Дня прав людини та з нагоди 80-річчя ООН

Кривий Ріг
5 грудня 2025 року

Збірка містить матеріали XX студентської наукової конференції «Права людини у сучасному світі», присвяченої Дню прав людини, яка проходила в Криворізькому навчально-науковому інституті Національного університету «Одеська юридична академія» 5 грудня 2025 року.

У збірку увійшли привітання виконуючого обов'язки директора Криворізького навчально-наукового інституту НУ «ОЮА» к.ю.н. Віталія Залужного та послання Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріш з нагоди 77-ї річниці прийняття Загальної декларації прав людини.

Збірка включає текст Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року та фотоматеріали з роботи XX студентської наукової конференції.

Відповідальний редактор:

Стець О.М., проф., д.ю.н., в.о. завідувача кафедри конституційного, міжнародного та приватного права КННІ НУ «ОЮА», заступник голови оргкомітету конференції

Укладач:

Артюх Н.Г., Голова студентської ради КННІ та КЮФК НУ «ОЮА», член робочої групи по організації забезпечення проведення конференції

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри конституційного, міжнародного та приватного права КННІ НУ «ОЮА» (протокол № 12-25 від 12 грудня 2025 року)

Матеріали доповідей опубліковано в авторській редакції.

Права людини у сучасному світі: матеріали XX студентської наукової конференції (5 грудня 2025 року). Кривий Ріг. Криворізький навчально-науковий інститут Національного університету «Одеська юридична академія», 2025. 114с.

ЗМІСТ

Послання Генерального секретаря ООН А.Гутерріш	7
Привітання в. о. директора Криворізького навчально-наукового інституту НУ «ОЮА» В.Залужного	8
Передмова.....	10
АРТЮХ Н. Г. ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ І ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ	12
БАДОВ Р. О. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	16
БЕДЕНОК В. В. ТРАНСФОРМАЦІЯ СПРИЙНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	19
ВДОВИЧЕНКО Д. Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В КРАЇНАХ ЄС	23
ГАВЕЛЯ Є. О. ПРОБЛЕМА ОХОРОНИ ТВАРИННОГО СВІТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ	25
ГАПОНЕНКО В. К. РЕКВІЗИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	29
ГАРМАТЮК В. В. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	33
ГРИЦЕНКО В. В. ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	37
ДІДЕНКО Н. П. ПОСДНАННЯ ІНТЕРЕСІВ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ОСОБИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ	41
КЛИМЕНКО Д. О. ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44

КЛИМЕНКО Д. О. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМАТИКА ГАРАНТІЙ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ОБІГУ	48
КОНДРАТЮК Є. С. ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЯК КРИТЕРІЙ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	52
КОРЧАК Г. С. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	56
КУКОЛЬ С. Д. ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ ..	60
ЛАВЕЦЬКА А. С. ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА ЄСПЛ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	63
ЛИТОВЧЕНКО В. О. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ	67
МЕЛЬНИК О. С. ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРА	70
НЕДОСТУПЕНКО А. О. ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК У СФЕРІ ПРАЦІ ТА ЇЇ СТЕРЕОТИПИ В ХХІ СТОЛІТТІ.....	74
НОРДЕН І. А. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ	77
ОДІЖНА К. І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО І ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЖІНОК У СУЧАСНОМУ АРАБСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	80
ОСАДЧУК Я. А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄСПЛ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ТА ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ	83
САПКО М. А. ДИСКРИМІНАЦІЯ У СФЕРІ ПРАЦІ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	86
SIMONOVA V. PROBLEMS OF IMPLEMENTING THE RIGHT TO LIFE OF CITIZENS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE	90

СІМОНОВА В. Г. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСТОСУНКУ «ДІЯ» У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ..	92
СЬОМКА В. Ю. ПРАВА ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СПОРТІ. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ.....	96
ФАРТУШНА О. А. ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	98
ФАРТУШНА О. А. ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЇХ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	101
ХУДА-ОЛЬМЕЗОВА В. В. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДНОСТІ	105
Загальна декларація прав людини.....	108
Фотоматеріали з роботи конференції.....	114

© фото ООН

Послання Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріш з нагоди Дня прав людини (10 грудня 2025 року)

Майже вісімдесят років тому Загальна декларація прав людини визначила, що потрібно кожній людині для виживання та процвітання. Це було філософським і політичним проривом, який з того часу є фундаментом нашого глобального співтовариства.

Права людини – громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні – є невід’ємними, неподільними та взаємозалежними. Однак останніми роками відбулося звуження громадянського простору. Ми маємо серйозні порушення, які свідчать про грубе нехтування правами та байдужість до людських страждань.

Разом ми маємо силу протистояти цим несправедливостям, захищаючи інституції, які роблять права людини реальністю.

Щодня Організація Об’єднаних Націй допомагає людям у всьому світі реалізувати свої найосновніші права. Разом із громадянським суспільством та урядами ми доставляємо їжу та надаємо притулок; підтримуємо освіту та вибори; розміновуємо території; захищаємо довкілля; розширюємо права жінок; та прагнемо миру.

Але ми не можемо зробити це самотужки. Ця робота залежить від того, чи всі люди, де б вони не були, займуть активну позицію. Коли ми захищаємо найуразливіших, коли ми відмовляємося відвертати погляд, коли ми виступаємо на захист інституцій, які виступають на наш захист, ми зберігаємо права людини.

Наші права ніколи не повинні поступатися місцем вигоді чи владі. Давайте об’єднаємося, щоб захистити наші права, заради гідності та свободи всіх людей.

10 грудня 2025 року
ООН
(Нью-Йорк, США)

**Привітання в.о. директора
Криворізького навчально-
наукового інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Віталія ЗАЛУЖНОГО**

Шановні учасники ХХ студентської наукової конференції «Права людини у сучасному світі»! Щиро вітаю усіх вас на цьому традиційному науковому заході, який удвадцять об'єднує здобувачів вищої освіти нашого університету напередодні Дня прав людини, що відзначається 10 грудня в річницю прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини.

Щороку до Дня прав людини прогресивне людство проводить заходи щодо пропаганди ідеалів та принципів справедливості, рівноправ'я усіх громадян, закріплених у Загальній декларації прав людини.

У нашому навчальному закладі вже стало традицією проводити студентську наукову конференцію, присвячену Дню прав людини, оскільки майбутні юристи вже зі студентських лав повинні не тільки привчати себе бути порядними, чесними, стриманими та морально стійкими, а й виховувати себе в дусі поваги до людини, її прав та свобод.

Цей рік є особливим, бо це ювілейний рік для нашої конференції. Крім того він є ювілейним для Організації Об'єднаних Націй, якій цього року виповнилося 80 років. ООН як міжнародна міжурядова організація на своїй Генеральній Асамблеї 10 грудня 1948 року прийняла Загальну декларацію прав людини. Тепер цей день весь світ відзначає як День прав людини.

Дієві політичні, соціальні та економічні заходи останніх років допомогли розкрити потенціал Загальної декларації прав людини, вдихнули нове життя в правозахисний рух та посприяли прогресу щодо включення принципів прав людини у право.

Загальна декларація прав людини сьогодні видана більш ніж 360 мовами світу. Жодний нормативний документ у світі, крім Статуту ООН, не перекладався такою кількістю мов, що засвідчує універсальний характер цього міжнародного стандарту. Вона лягла в основу конституцій багатьох нових незалежних держав світу. Декларація стала еталоном, яким ми вимірюємо повагу до людини та ставлення до її прав у країні.

Відзначення Дня прав людини дає можливість зміцнити волю, перетворити права людини в повсякденну реальність сучасного світу для того, щоб усі знали ці права, розуміли їх та могли користуватись ними, а юристи

надавали кваліфіковану правову допомогу і захищали права, закріплені в Загальній декларації прав людини.

Цьогорічна XX студентська наукова конференція в Криворізькому навчально-науковому інституті Національного університету «Одеська юридична академія» об'єднала студентів з різних курсів і проходить у складних умовах. Однак це не заважає нашим здобувачам вищої освіти продовжувати безпечно навчатися, брати участь в організованих нашими викладачами наукових заходах і при цьому надалі розширювати свої знання та світогляд, не тільки привчати себе бути порядними та грамотними фахівцями права, а й виховувати себе у дусі поваги до людини, її прав та свобод. Саме такі якості в майбутньому завжди знадобляться нашим випускникам для того, щоб ухвалювати справедливі, законні, виважені та правильні рішення.

Дякую за вашу участь та цікаві роботи, бажаю творчого натхнення, успіхів у навчанні і нових наукових розробок!

Віталій ЗАЛУЖНИЙ,
кандидат юридичних наук,
в.о. директора Криворізького
навчально-наукового інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
голова організаційного комітету
конференції

ПЕРЕДМОВА

Олег СТЕЦЬ,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри конституційного,
міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
заступник голови організаційного
комітету конференції,
відповідальний редактор

Надія АРТЮХ,
голова студентської ради
Криворізького навчально-наукового інституту
та Криворізького юридичного фахового коледжу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
укладач

Збірник матеріалів XX студентської наукової конференції «Права людини у сучасному світі», організованої кафедрою конституційного, міжнародного та приватного права Криворізького навчально-наукового інституту Національного університету «Одеська юридична академія» до Дня прав людини, містить наукові розробки здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія» з питань сучасного забезпечення прав людини в Україні та світі, проблем вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, організації діяльності інститутів демократії та розвитку законодавства у сфері прав людини.

Дієвий захист прав і свобод людини та громадянина – це не тільки правова теорія, а й практична реалізація норм права. Загальна декларація прав людини – перший міжнародно-правовий документ, що проголосив основні права і свободи людини. Положення декларації стали правовою основою для наступних стандартів, прийнятих світовим співтовариством. Декларація підкреслила

універсальний характер прав і свобод, які поширюються на кожну людину, незалежно від її статусу та території проживання.

Представлені роботи учасників конференції присвячені науковим дослідженням процесів розвитку прав і свобод людини, механізмам забезпечення та охорони прав громадян, міжнародному правовому регулюванню у сфері захисту прав людини. Питання, які порушуються учасниками конференції у своїх роботах, є актуальними, мають дискусійний характер. Особливе місце займають роботи з висвітлення актуальних питань міжнародної системи захисту прав людини, що потребує наповнення її реальним змістом шляхом трансформування політичних декларацій у дієві механізми. Привертають увагу наукові доробки, присвячені проблемам правового регулювання прав людини як основи європейського вибору України і удосконалення підходів до прав людини в сучасних умовах у державі. Доцільними є питання імплементації міжнародних та європейських стандартів у національне законодавство. Визначені напрями розвитку принципу верховенства права в аспекті захисту прав людини в Україні.

Багато уваги в роботах приділено дослідженням сучасного стану захисту і реалізації прав і свобод людини, відповідно до положень Загальної декларації прав людини, в умовах нових викликів для України та світу, перспективам розвитку правозахисного руху та подальшого мирного розвитку людства і утвердження верховенства права.

Представлені матеріали конференції сприятимуть реалізації результатів наукових досліджень у практичній діяльності інституцій демократії, посилять їх вплив на правове виховання і культуру населення, сприятимуть зростанню суспільної злагоди та підвищать якість системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Традиційно до збірника матеріалів конференції увійшов текст Загальної декларації прав людини.

При опрацюванні матеріалів конференції проведена робота з перевірки на оригінальність відповідно до Положення про забезпечення оригінальності наукових робіт і запобігання та виявлення академічного плагіату. Організатори конференції щиро вдячні науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за надану допомогу, студентському активу за сприяння в підготовці цього збірника матеріалів та професорсько-викладацькому складу Криворізького навчально-наукового інституту Національного університету «Одеська юридична академія» – за науковий супровід учасників конференції, а також усім учасникам заходу за цікаві доповіді та активну участь у роботі конференції.

АРТЮХ НАДІЯ ГЕОРГІЇВНА

*здобувачка освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ І ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У період збройного конфлікту право на інформацію набуває особливої важливості як складова функціонування демократичного суспільства, оскільки забезпечує громадянам доступ до відомостей щодо діяльності державних органів та суспільно значущих процесів. Потреба в актуальних даних про безпеку, евакуацію, способи захисту цивільних громадян стає фундаментальною. Проте повний доступ до інформації може наражати на небезпеку не лише військових, а й цивільне населення. На цьому етапі збройного конфлікту забезпечення оптимального співвідношення між правом громадян на інформацію та потребами державної безпеки залишається одним із ключових дискусійних питань для України.

Питання інформаційного законодавства та специфіка його реалізації, зокрема у сфері доступу до публічної інформації, були предметом досліджень у працях В. Копейчикова, А. Міцкевича, О. Дмитренко, О. Каплій, Б. Кормича, О. Кохановської, А. Марущака, Д. Шпенова, П. Недбайла, А. Олійник, С. Стасюк, О. Петришина, Т. Слінько, Т. Чубарук, та інших науковців, які також розглядають питання доступу до публічної інформації в умовах надзвичайного стану та воєнного конфлікту.

Право на інформацію є одним із базових прав людини і громадянина у демократичному суспільстві, яке гарантується ст. 34 Конституції України, а саме кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. У мирний час громадяни мають можливість безперешкодно отримувати доступ до державної інформації, здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади та користуватися відкритими державними реєстрами. Натомість в умовах війни впроваджуються певні обмеження щодо відкритості та прозорості будь-якої інформації. У зв'язку з цим постає питання визначення меж, які відокремлюють легітимні обмеження від порушення конституційного права на інформацію.

У ст. 1 Закону України «Про інформацію» визначено, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях

або відображені в електронному вигляді [2].

У ситуації, коли населення щоденно перебуває у небезпеці, доступ до інформації є вкрай необхідним. Наприклад, громадяни мають володіти інформацією про гуманітарні коридори, адреси укриттів, стан інфраструктури або екологічну безпеку. Водночас неконтрольований обіг подібних даних може надати противнику додаткову розвідувальну інформацію, що, у свою чергу, створює загрозу як для цивільного населення, так і для військових підрозділів. Україна, з огляду на активну фазу збройного конфлікту, зіткнулася з необхідністю оперативного реагування на динамічні зміни в інформаційному середовищі. Право на інформацію регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації», у якому зазначено, що право на доступ до публічної інформації гарантується обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію [3]. Розпорядник може відмовити в наданні інформації лише на підставах, визначених чинним законодавством [4].

Однак у воєнний час ухвалюються додаткові обмеження. Стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість втручання в діяльність ЗМІ та обмеження поширення певної інформації [5]. Наприклад, заборона на публікацію даних про пересування військ, найменування військових частин або результати атак, на нашу думку, є виправданим кроком. Проте важливо, щоб ці обмеження мали чіткі часові рамки і підлягали регулярному перегляду. Бо, як відомо, наразі приховування певної інформації, як-от наслідки атак ворога, руйнування цивільної інфраструктури та ін., мають місце у нашій державі.

Міжнародні правові документи, зокрема Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 19), визнає можливість обмеження доступу до інформації в надзвичайних ситуаціях. Проте такі обмеження мають бути «для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення» [6]. У контексті війни досвід країн, що стикалися з подібними проблемами, наприклад, Ізраїлю чи Великобританії, демонструє, що ефективне управління інформацією потребує узгодження між прозорістю та захистом національних інтересів.

У добу розвитку цифрових технологій соціальні мережі стали основним каналом для обміну інформацією під час війни. Вони відіграють як позитивну роль, наприклад, швидке поширення важливих даних, так і створюють ризики, як-от поширення повідомлень про військові дії, витік інформації, яку може використовувати ворог, або необмежений обіг дезінформації. Інформаційна безпека перебуває у взаємозв'язку з правом на інформацію: з одного боку, обмеження доступу до даних є необхідним інструментом для її забезпечення, з іншого боку, надмірне приховування може підривати довіру громадян до влади.

Але медіа-простір швидко розповсюджує фейки (неправдиву інформацію), які здатні породжувати безпідставну паніку серед населення. У такому випадку державі необхідно залучати медіаактивістів та громадськість для боротьби з фейками шляхом створення прямого контакту з лідерами думок для передачі достовірної інформації, а також проводити просвітницькі кампанії серед

населення, роз'яснюючи правила безпечного використання соціальних мереж під час війни.

Водночас, право на інформацію є обмеженим і для соціально вразливих груп населення, наприклад, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, особливо у зонах окупації. На нашу думку, рішенням цього питання могло б бути впровадження багатоканальних засобів інформування, тобто мобільні додатки, SMS-розсилки, інформаційні пункти. Також необхідно забезпечити доступність інформації для всіх категорій громадян, включаючи використання різних мов та форм представлення інформації.

Нами було проведено опитування 120-ти громадян України різного віку, з різних міст та областей (крім тимчасово окупованих територій та АРК) стосовно реалізації права на інформацію в умовах війни. Опитування показало, що 40% громадян шукають інформацію, пов'язану з війною щодня, 50% – декілька разів на тиждень, і лише 10% – майже ніколи. Більшість опитуваних, а саме 94,2% використовують соціальні мережі як основне джерело інформації, меншість – офіційні сайти державних органів (29,2%), телевізійні новини (10,8%) та ін. джерела. Варто зазначити, що 68,5% громадян довіряють офіційним джерелам інформації, тобто державним каналам, сайтам, а 31,5% – скоріше не довіряють. Також ми виявили, що 65% опитуваних підтримують обмеження доступу до певної інформації в умовах війни. А саме зазначають, що не має розповсюджуватися інформація про тактичні та стратегічні плани Збройних сил України, про надання військової допомоги та ввезення зброї в країну, інформація щодо готовності до контрнаступів, щодо ослаблення ділянок фронту, адреси місць, які були зруйновані внаслідок обстрілів, фото понівечених тіл людей, а особливо дітей.

Аналізуючи отримані відповіді, можна зробити висновок, що існують чинники, які породжують проблеми, пов'язані з доступом до інформації, а саме: недостатня кількість достовірної інформації, недостатня прозорість дій державних органів, надлишок фейкових новин та надмірне обмеження інформації з боку держави.

Головна мета опитування – визначити, чи є право на інформацію надто обмеженим на думку населення. Отже, 59,2% громадян відповіли, що право на інформацію не є обмеженим, а 40,8% вважають, що держава обмежує їх право на інформацію.

Саме тому співвідношення принципів інформаційної відкритості та державної безпеки в умовах воєнного стану імперативно потребує застосування комплексного регулятивного підходу. Першочерговим завданням для державних інституцій та громадян є підтримання високого рівня національної безпеки та усунення дестабілізуючих чинників, спровокованих військовою агресією. Тому деякі обмеження стосовно доступу до публічної інформації є логічними та обґрунтованими. Для ефективного реалізації права на інформацію необхідно впровадити механізми регулярного використання обмежень і запровадити дієві комунікаційні канали між державними органами і громадянами. Було б доречним створення централізованої платформи, яка б забезпечувала достовірну, перевірену інформацію для громадян, оперативне спростування

фейків та дезінформації і, найголовніше, чітке роз'яснення причин обмеження певних даних.

Забезпечення такого балансу сприятиме не лише мінімізації загроз з боку противника, але й зміцненню демократичних засад, довіри громадян до державних інституцій та формуванню єдиного інформаційного простору, здатного ефективно функціонувати навіть в умовах війни. Саме поєднання державної відповідальності, громадянської свідомості та належної інформаційної політики є ключовою передумовою стійкості українського суспільства перед зовнішніми та внутрішніми загрозами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1993 року № 2658-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 32, ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
4. Публічна інформація в період воєнного стану: які обмеження в доступі. Юрліга: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/news/211359_publicna-nformatsya-v-perod-vonnogo-stanu-yak-obmezheniya-v-dostup
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

БАДОВ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*здобувач освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту запровадження на території України воєнного стану судова система зіткнулась з проблемою недосконалості правових механізмів захисту прав громадян, зокрема, у сфері встановлення юридичних фактів, що мають значення для реалізації особистих немайнових та майнових прав. В умовах сьогодення одним з найактуальніших питань, що постали перед судовою системою України є встановлення факту смерті осіб, які загинули на тимчасово окупованих територіях або в районах активних бойових дій, якому присвячено цю доповідь.

Воєнний стан в Україні було введено Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [1]. З появою тимчасово окупованих територій та запровадженням воєнного стану система цивільного судочинства стикнулась з рядом нових викликів, зокрема щодо специфічних питань окремого провадження.

По-перше, постала необхідність у врегулюванні положень щодо територіальної підсудності у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя за місцем знаходження відповідних судових установ. Визначаючи територіальну підсудність, місцеві суди України керуються положеннями чинного законодавства, де визначено, що заяву про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, може подавати будь-яка особа, що є членом сім'ї померлого або їхнім представником. Крім того, заява може бути подана до будь-якого місцевого суду України, незалежно від місця проживання заявника.

Таке нормативне положення спрямоване на забезпечення доступності судового захисту в умовах обмеженого функціонування органів державної влади на відповідних територіях.

Крім того, Верховний Суд надав роз'яснення щодо зміни територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану, визначивши суди, які були відновлені та можуть здійснювати правосуддя, та ті, в яких територіальна підсудність справ змінюється. Наприклад, унаслідок неможливості здійснення правосуддя судом в умовах воєнного стану, були внесені зміни щодо територіальної підсудності для низки судів у Запорізькій області. Так, справи, які належали за підслідністю до Приазовського районного суду Запорізької області,

Приморського районного суду Запорізької області та Чернігівського районного суду Запорізької області були передані на розгляд Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області [2].

Зміни у положеннях щодо територіальної підсудності значно вплинули на судову систему України. Так, наприклад, в рамках розгляду справи, що стосувалася заяви дочки про встановлення факту смерті батька на тимчасово окупованій території, суддя Залізничного районного суду м. Львова виніс ухвалу про передачу справи за належною територіальною підсудністю до Межівського районного суду Дніпропетровської області. Таке рішення обґрунтовано тим, що згідно з розпорядженням Верховного Суду, розгляд судових справ, які підпадають під юрисдикцію Кремінського районного суду Луганської області, тимчасово віднесено до компетенції Межівського районного суду Дніпропетровської області.

Однак, попри позитивні зрушення у сфері врегулювання територіальної підсудності, постала низка проблем, що істотно впливають на ефективність функціонування судової системи. Передусім йдеться про перенавантаження судів, зумовлене як браком кваліфікованих суддівських кадрів, так і нестачею установ, спроможних на забезпечення повноцінного здійснення правосуддя. Беручи за приклад Металургійний районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, можна визначити, що чисельність суддів за нормативами складає 22 судді, тоді як фактична кількість призначених на посаду суддів складає 7 суддів [3]. Виходячи з наведених даних, можна дійти висновку, що фактична укомплектованість суддівського корпусу Металургійного районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області становить менше 50% від нормативно визначеної чисельності. Такий дисбаланс безпосередньо впливає на організацію судочинства, оскільки навантаження на одного суддю збільшується майже вдвічі. У свою чергу, це зумовлює низку системних проблем: збільшення строків розгляду справ, підвищення кількості відкладених судових засідань, складність дотримання процесуальних гарантій, а також зростання ризику професійного вигорання суддів.

По-друге, проблемним аспектом під час розгляду справ про встановлення факту смерті в умовах воєнного стану виявилася оцінка доказів. Докази дають можливість суду всебічно розглянути справу та дійти висновку щодо обставин, часу та місця настання смерті особи. Для забезпечення справедливості, неупередженості та незалежності під час дослідження доказів, місцеві суди керуються законодавством України, а також беруть до уваги практику Європейського суду з прав людини та застосовують у своїй діяльності доктрину «Намібійських винятків». Вона полягає у залученні у процес доказування актів органів влади, створених на тимчасово окупованій території, які спрямовані на забезпечення основних прав і свобод або стосуються повсякденного життя цивільних осіб (реєстрація народження, смерті, шлюбу тощо).

На основі цих положень, суд має можливість залучення як доказів документів, виданих органами на непідконтрольних територіях; актів про настання смерті, а також інших документів, які можуть свідчити про настання смерті особи. Але судові рішення не може бути прийняте виключно на основі такого документу. Для вмотивованого та незалежного рішення суду, заявник

повинен надати суду також й інші докази, що посвідчують факт смерті особи (фото, відео, пояснення свідків тощо).

У судовій практиці України спостерігається гнучкість та розуміння складних обставин, через які заявники були змушені звернутися до суду, водночас, судові рішення ґрунтуються на принципах законності, незалежності та повного і всебічного з'ясування обставин справи на основі сукупності доказів, що були надані суду.

По-третє, варто звернути увагу на те, що з 2022 року змін зазнав перелік осіб, які можуть бути заявниками у справах про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний стан або на тимчасово окупованій території.

Відповідно до чинного законодавства заяву про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, може подавати будь-яка особа, що є членом сім'ї померлого або його представником [4].

Аналізуючи зміни, можна зробити висновок, що законодавець значною мірою конкретизував коло осіб, які можуть подавати заяви про встановлення факту смерті, а саме, не тільки члени сім'ї померлого, але й їхні представники або інші заінтересовані особи. І, як вже було вказано вище, надав можливість звертатись до суду, який є доступним для заявника, незалежно від існуючих раніше правил підсудності.

Найбільш значущою зміною можна визнати поширення особливого порядку встановлення факту смерті і на територію де введено воєнний стан. Ця зміна стала безпосередньою реакцією на потреби, спричинені повномасштабною агресією.

Запровадження воєнного стану та розширення тимчасово окупованих територій спричинили недосконалість встановлених правових механізмів. У відповідь на це законодавець оперативно відреагував на нагальні потреби суспільства, а саме, конкретизував положення щодо процесуальних особливостей встановлення факту смерті особи, які було змістовно проаналізовано в цій доповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

2. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (окремі суди Запорізької області): Розпорядж. від 12.03.2022 № 5/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_12_03_2022.pdf.

3. Інформація про показники часу, необхідного для розгляду справ і матеріалів, що надійшли до загальних місцевих судів, а також орієнтовна нормативна чисельність суддів за даними звітності за 9 місяців 2025 року. Рада суддів України. URL: https://rsu.gov.ua/mzs-2025_3-maps

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях. Закон України від 01.07.2022 №2345-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text>

БЕДЕНОК ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

*здобувачка освіти 3 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПРИЙНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Права людини як фундаментальна правова категорія та ціннісна основа демократичного суспільства набувають особливого значення в умовах збройного конфлікту. Події сьогодення неминуче спричиняють трансформацію суспільної свідомості, актуалізуючи питання про ієрархію цінностей та допустимі обмеження конституційних прав. Російсько-українська війна стала каталізатором глибоких змін у правосприйнятті громадян України, що проявилось у крихкості базових прав і свобод людини і громадянина та одночасному зростанні цінності права на життя, безпеку та гідність.

У цьому контексті особливої наукової актуальності набуває вивчення динаміки змін у сприйнятті прав людини в українському суспільстві в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, а також виокремлення ключових чинників, які вплинули на ці трансформації.

Права людини традиційно поділяються на майнові (пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном; результатами інтелектуальної діяльності; грошовими зобов'язаннями тощо) та особисті немайнові права (нематеріальні блага: право на життя, свободу, честь, гідність тощо). Варто зазначити, що у класичній доктрині прав людини існує концепція трьох поколінь прав, де перше покоління (громадянські та політичні права, як-от право на життя, свобода слова) є фундаментом, а друге (соціально-економічні) та третє (колективні права) нашаровуються на нього. Однак, в умовах війни відбувається своєрідна «переоцінка» цієї ієрархії, коли права першого покоління, які є найбільш фундаментальними для фізичного виживання та гідності, набувають абсолютної пріоритетності, витісняючи на другий план складніші соціально-економічні та політичні аспекти. Це не скасовує важливості останніх, але зміщує фокус суспільної уваги та державної політики на забезпечення абсолютного ядра прав, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану (право на життя, заборона катувань, рабства).

Проте, в умовах збройного конфлікту, мобілізаційних процесів, масових порушень права, переміщення населення та інформаційного тиску неминучими є суттєві зміни у суспільній свідомості. Серед прав і свобод людини, які обмежуються в умовах воєнного стану відповідно до Конституції України,

перебувають такі права і свободи як недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також гарантії на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 34 Конституції України). Більш узагальнено їх прийнято називати правом на приватність [4, с. 4]. З одного боку, такі зміни підвищують усвідомлення цінності прав, водночас з іншого – створюють ризики обмеження можливостей їх реалізації. Необхідно з'ясувати, як українці сьогодні сприймають права людини, чи змінилась їхня пріоритетність і готовність їх захищати. Без належного осмислення цієї трансформації правосвідомості, неможливо розробити ефективну державну політику у сфері прав людини в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Сьогодні політична свідомість формується під впливом низки факторів, серед яких освіта, споживання медіа, соціальні мережі та особистий досвід. Роль політичних еліт та груп інтересів у формуванні громадської думки також стала більш значущою, оскільки вони використовують більш вдосконалені маркетингові технології та пропаганду, щоб впливати на громадську думку на свою користь. Загалом, історія формування політичної свідомості відображає постійну боротьбу між тими, хто прагне просувати демократію та соціальну справедливість, і тими, хто прагне зберегти свою владу та привілеї [1, с. 96]. Для забезпечення життєздатності демократичних інститутів і досягнення суспільної справедливості критично важливою залишається спроможність індивідів формувати політичну свідомість, що базується на критичному аналізі та обізнаності.

Цей процес формування свідомості в умовах зовнішньої агресії також стимулює феномен «оборонної правосвідомості», коли індивідуальні права починають сприйматися не лише як особисті прерогативи, а як невід'ємна частина національної стійкості та демократичного спротиву. Тобто, захист прав людини стає частиною національної ідеї, що протиставляється авторитарному режиму агресора. Звідси випливає необхідність для держави не лише обмежувати, а й гарантувати ті права, які є символами свободи і демократії, навіть за умов військового часу, як демонстрацію прихильності до європейських цінностей.

Як зазначено у «Reports on Human Rights Practices: Ukraine», серед суттєвих проблем у сфері прав людини, що стосувалися посадовців українського уряду, були достовірні повідомлення про: тортури та жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; свавільні арешти або затримання; серйозні обмеження свободи слова та свободи ЗМІ, включаючи насильство або погрози насильством журналістам, необґрунтовані арешти або переслідування журналістів, а також цензуру; систематичні обмеження свободи об'єднань працівників; та значну присутність будь-яких найгірших форм дитячої праці. Деякі з цих проблем у сфері прав людини виникли через воєнний стан, який продовжував обмежувати демократичні свободи через умови воєнного часу, включаючи свободу преси та правовий захист [3]. Особливо в контексті війни, українці починають активніше усвідомлювати, як їхні права співвідносяться з безпекою та обов'язками громадянина, що впливає на формування індивідуальної та колективної громадської позиції. Саме це спричинило

необхідність провести соціальне опитування серед 30 респондентів різних вікових категорій, щоб з'ясувати, як війна вплинула на ставлення українців до прав людини та які права вони вважають найбільш значущими, важливими у сучасних умовах.

Структурні особливості вибірки показали, що більшість учасників належить віковій групі 18-25 років (60%), 26-40 років становить 30%, а 41-60 років – 10%. Опитування дозволило з'ясувати, що війна значно вплинула на сприйняття прав людини. Більшість респондентів зазначили, що їхнє особисте розуміння прав змінилося, і вони почали надавати більшій цінності основним правам людини, таким як право на життя, безпеку, свобода пересування. Також учасники опитування зазначили, що під час воєнного стану найбільш обмеженими є: право на свободу пересування (100%), свободу слова та інформації (60%), політичні права, включаючи вибори та мітинги (40%), а також право на приватність (30%). При цьому 60% респондентів вважають, що права людини не повинні обмежуватись навіть під час війни, тоді як 40% допускають часткові обмеження прав, в певних виняткових випадках. Більшість опитаних відзначили зміни, акцентуючи увагу на різних аспектах прав і обмежень. Вони вказували на проблеми законодавчого регулювання, наголошуючи, що права людини часто обмежуються без чіткої законної підстави, через що вони не відчують себе захищеними державою. Інші підкреслювали обмеження, пов'язані з окупацією, зокрема у сфері свободи пересування та доступу до ресурсів. Водночас значна частина респондентів почала більше цінувати основоположні права людини, усвідомлюючи їхню крихкість в умовах війни. Це свідчить про підвищення цінності фундаментальних прав як основи виживання та гідності. Відповіді деяких респондентів також вказували на те, що їхні думки і права залишаються поза увагою, що підкреслює потребу у підвищенні ефективності захисту прав громадян. Результати опитування демонструють перехід від декларативного сприйняття прав до екзистенційного. Пріоритетність права на життя і безпеку (фундаментальні немайнові права) над традиційними політичними чи майновими правами відображає прямий вплив загрози.

Завдяки проведеному опитуванню, можна зробити висновок, що війна стала каталізатором переосмислення прав людини. Громадяни почали критично оцінювати, які права для них найважливіші, де вони відчують нестачу захисту, а які аспекти прав потребують більшої уваги та гарантій з боку держави. Особлива увага до основних прав показує, що під час воєнного стану люди найбільш цінують ті права, які безпосередньо гарантують їхнє життя, безпеку та свободу.

Воєнний стан суттєво ускладнює забезпечення прав людини, проте національне законодавство, зокрема Конституція України, містить визначений правовий інструментарій, що дозволяє пропорційне обмеження здійснення певних прав і свобод громадян. Однак, такі обмеження повинні бути обґрунтованими, обмежені часом та ресурсами, використовуватися згідно з принципами демократії та правової держави з метою захисту інтересів суспільства, збереження громадського порядку і безпеки, а також прав і свобод інших громадян [2, с. 98]. Тому люди усвідомлюють необхідність тимчасових

обмежень свобод задля безпеки, разом з тим, зростає увага до базових прав і гуманітарних стандартів. Це підкреслює взаємозв'язок між індивідуальними правами та колективною відповідальністю. Водночас війна активізує діяльність громадського суспільства. А саме зростає роль волонтерських ініціатив, медіа та правозахисних організацій у контролі за дотримання прав людини. Це формує нову модель взаємодії суспільства та держави, де забезпечення безпеки й захист основних свобод розглядається як взаємопов'язані пріоритети.

Війна створила «подвійний ефект» розуміння людьми своїх прав та одночасно спричинила зміцнення солідарності і громадську свідомість, але й поставила під загрозу реалізацію основних прав – на життя, безпеку, свободу пересування тощо. Тож українці сьогодні розглядають права не лише як правову категорію, а й як саме життєвий ресурс, що дозволяє зберегти життя, гідність і спільно сформувані справедливе майбутнє.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що українське суспільство переживає глибоку трансформацію у сприйнятті прав людини, які перестають бути умовним ідеалом і набувають особистісного, життєвого змісту. Така зміна є прямим наслідком війни, яка виявила істинне значення свободи, гідності та безпеки. Тож необхідно посилювати правову освіту, підтримувати громадські ініціативи у сфері прав людини, формувати довіру до інституцій та розвивати культуру особистої відповідальності за їх захист. Післявоєнна політика України має враховувати цей новий рівень правосвідомості населення, адже саме він стане фундаментальним для побудови справедливого й демократичного суспільства в майбутньому України. Водночас у Меморандумі Ради Європи (2025) наголошується, що права людини перестають бути лише юридичною нормою і стають ключовим елементом побудови справедливого миру, тобто права людини стають основою відновлення держави і суспільства під час воєнного конфлікту [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венгер О., Постол О. *Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни*. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 2023. 16 (93). P. 95–102.
2. Маркович Х.М. *Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів*. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287204/281124>
3. U.S. Department of State. *2024 Country Reports on Human Rights Practices: Ukraine*. Section 2(b): Freedom of Expression. URL: <https://www.state.gov/reports/2024-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine?>
4. Матеріали Українсько Гельсінської спілки з прав людини. *Аналіз законодавства у сфері обмежень права на приватність в умовах воєнного стану*. 44 с. Київ. 2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/publications/vtruchannia-u-privatne-zhyttia-pid-chas-voiennoho-stanta-vplyv-viyny-na-pravo-na-privatnist-doslidzhennia-uhspl/>
5. Council of Europe. *Memorandum on human rights elements for peace in Ukraine*. 2025. URL: <https://rm.coe.int/memorandum-on-human-rights-elements-for-peace-in-ukraine-by-michael-o-/1680b678ec?>

ВДОВИЧЕНКО ДАРІЯ ДМИТРІВНА

*здобувачка освіти I курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ДРОБЧАК АЛЛА ЛЕОНІДІВНА

*старший викладач кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В КРАЇНАХ ЄС**

Основою правового статусу українців у ЄС є комплекс міжнародних та внутрішньодержавних актів. Одним із таких актів є угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана в два етапи в 2014 році. Ця угода передбачає поступову інтеграцію у сфері юстиції, свобод та безпеки.

4 березня 2022 року в силу вступив Регламент ЄС 2022/382, який активував Директиву Ради 2001/55/ЄС. Згідно цього регламенту громадянам України надається терміновий захист у зв'язку із вторгненням Російської Федерації в Україну, також надає їм вільне пересування в межах ЄС і набування певних прав на території країн-членів.

З 2017 року для громадян України, діє безвізовий режим, що дозволяє короткострокове перебування до 90 днів протягом 180-денного періоду. Однак навіть при наявності цього режиму, перебування громадян залежить від мети і тривалості подорожі, а також законодавства конкретної держави-члена ЄС. Безвізовий режим не надає права на роботу чи проживання, для цього потрібно надати відповідні документи і дозволи.

Після прийняття тимчасового захисту у 2022 році українці отримали дозвіл на проживання, роботу, освіту та отримання медичних послуг. Водночас проблемою стало обмеження дії цього статусу, адже, наприклад, в Німеччині його було офіційно подовжено до березня 2027 року, після чого його буде визнано недійсним. Подальша доля осіб цього статусу не визначена, що створює деяку суспільну напругу.

Держави-члени ЄС мають право самостійно визначати умови надання тимчасового захисту, порядок отримання роботи, житла та соціальної допомоги.

В деяких випадках це призводить до суттєвої різниці надання правового захисту українцям. Оскільки деякі країни вважають, що потрібно надавати грошову підтримку та можливість засвоїти мову, інші беруть в пріоритет лише надання житла та допомоги в пошуку роботи. Такі розбіжності ускладнюють мобільність та порушують принцип рівності.

З іншого боку українці є однією з найчисленніших груп трудових мігрантів у ЄС, проте основними проблемами залишаються:

1. недостатня правова поінформованість щодо умов працевлаштування. Тобто особа може не знати своїх прав і обов'язків або трудового договору, внаслідок чого не розуміє, що її права порушуються;

2. зловживання з боку роботодавців (нелегальна зайнятість, не виплата заробітної плати);
3. відсутність взаємного визнання кваліфікацій між Україною та ЄС. Навіть попри те, що особа отримала вищу освіту в Україні, її диплом може бути невизнаним за кордоном, вона не може працювати за своєю спеціальністю.

Значна частина українців стикається з труднощами в отриманні освіти, медичних послуг тощо.

Підлітки повинні відвідувати школу чи інший заклад для отримання освіти. При цьому багато дітей стикаються з не прийняттям в соціумі. За власним досвідом можу зазначити, що деякі діти вважаючи нормою насміхатись чи дорікати українських дітей за незнання мови або невміння постояти за себе.

Проблемою для людей за віком до 55 р. і більше є мовний бар'єр, пошук роботи, адаптація в новій країні. Значна кількість громадян не має змоги працювати за своєю спеціальністю тільки тому, що диплом не визнають за кордоном, в той час як із визнаним дипломом, стикаєшся із мовним бар'єром. Адаптація і для дорослих, і для дітей є важким процесом прийняття нового способу життя, з яким не кожен може змиритися. Через це значна кількість українців повертається назад в Україну, туди де вони мають більше прав як громадяни, вищу освіту, житло і роботу.

Для забезпечення ефективного правового становища українців у ЄС ми б запропонували створити єдині умови надання тимчасового захисту громадян, які цього потребують, урівноважити законодавство України з нормами ЄС, зокрема у сфері працевлаштування та визнання професійних кваліфікацій, забезпечити належне надання освіти громадянам, які цього потребують, підвищити рівень правової обізнаності мігрантів шляхом інформування і підтримки консульства, розробити спосіб довгострокової інтеграції, що враховуватиме можливість переходу від тимчасового до постійного статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Регламент ЄС 2022/382 про запровадження тимчасового захисту для осіб, які тікають від війни з України, активуючи Директиву 2001/55/ЄС. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006>

ГАВЕЛЯ ЄЛИЗАВЕТА ОЛЕКСАНДРІВНА
*здобувачка освіти 2 курсу зі скороченим терміном навчання
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:
СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ
*завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМА ОХОРОНИ ТВАРИННОГО СВІТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна завжди є масштабною катастрофою не лише для людини, а й для природи. Так, війна РФ проти України, що розпочалася у 2022 році, спричинила не лише гуманітарну та економічну катастрофу, а й безпрецедентну екологічну кризу. Одним із найвразливіших компонентів природного середовища виявився тваринний світ, який зазнав значних втрат унаслідок бойових дій, забруднення територій, руйнування середовищ існування та жорстокого поводження з боку людини [1]. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю збереження фауни, відновлення екосистем і забезпечення реалізації правових механізмів охорони тваринного світу навіть у надзвичайних умовах воєнного стану.

Стан дослідження проблеми свідчить, що питання збереження тваринного світу під час війни розглядається переважно з позицій загальної екологічної безпеки. У наукових і офіційних джерелах аналізуються масштаби екологічних збитків, спричинених війною, проте практичні механізми захисту фауни потребують подальшого розвитку.

Метою дослідження є аналіз впливу війни на тваринний світ України, визначення правових, екологічних і гуманістичних аспектів його охорони в умовах воєнного стану, а також обґрунтування необхідності комплексних заходів для відновлення біорізноманіття після завершення бойових дій.

За офіційними даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, приблизно 25 % природно-заповідного фонду держави опинилося під окупацією, тобто близько 900 природоохоронних об'єктів, у тому числі 14 водно-болотних угідь міжнародного значення, які є частиною Смарагдової мережі Європи [2]. На цих територіях до початку війни мешкали сотні видів тварин, включно з тими, що занесені до Червоної книги України. Внаслідок бойових дій, вибухів та пожеж багато з цих осередків біорізноманіття зазнали незворотних змін.

Серед найбільш постраждалих регіонів — Донецщина, Луганщина, Запорізька, Херсонська області. Частина територій Азово-Сиваського національного природного парку, а також Чорноморського біосферного заповідника залишається замінованою та непридатною для проведення екологічного моніторингу. Масові пожежі знищують місця гніздування птахів і середовища проживання дрібних ссавців, а також призводять до порушення

природної рівноваги у цілих екосистемах [3]. Збройна агресія спричинила й масову міграцію диких тварин, які рятуються втечею у глиб країни або навіть за її межі. Через шум вибухів і руйнування природних бар'єрів тварини змінюють свої маршрути, гинуть під час переходу мінних полів або потрапляють до населених пунктів. Водночас велика кількість домашніх і сільськогосподарських тварин була залишена власниками під час евакуації, що створило гостру проблему гуманного ставлення до них та їх утримання.

Охорона тваринного світу регулюється системою нормативно-правових актів, які діють навіть в умовах воєнного стану. Основним серед них є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає правові, економічні та соціальні засади охорони, раціонального використання і відтворення природних ресурсів [4].

Особливу роль відіграє Закон України «Про тваринний світ», який у статті 3 визначає, що об'єктами тваринного світу є дикі тварини у стані природної волі, а також ті, що утримуються в напіввільних умовах або в неволі. Закон містить вимоги щодо збереження середовищ існування, регулювання чисельності видів, а також запроваджує відповідальність за порушення правил охорони фауни (стаття 63) [5]. Під час війни ці норми залишаються чинними, а порушення їх кваліфікується як екологічне правопорушення або навіть екоцид.

Важливим актом є Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який формує етичні засади взаємодії людини з тваринами. Закон передбачає, що в умовах надзвичайних ситуацій, у тому числі воєнного стану, органи влади, установи, підприємства та громадяни зобов'язані вживати заходів для запобігання стражданню та загибелі тварин [6]. Практична реалізація цього положення проявляється у діяльності волонтерських ініціатив, що рятують тварин із зон бойових дій, створюють притулки та забезпечують ветеринарну допомогу.

В Україні існує багато організацій, які займаються захистом тварин, зокрема:

- UAnimals: всеукраїнська організація, яка популяризує гуманне ставлення до тварин і рятує тварин, що постраждали від війни.
- «Зоопатруль Україна»: громадська організація, що спеціалізується на порятунку, евакуації та лікуванні тварин, які постраждали від війни та жорстокого поводження.
- Асоціація зоозахисних організацій України (АЗОУ): всеукраїнська спілка громадських організацій, яка координує спільні дії зоозахисних організацій.
- URSA: громадська організація, що надає юридичні консультації та веде справи, пов'язані з жорстоким поводженням із тваринами.
- «SOS»: київське товариство захисту тварин, яке має притулок і займається лікуванням, стерилізацією та реабілітацією тварин.

Крім цих організацій, є багато інших, як місцевих, так і всеукраїнських, що займаються захистом тварин.

Також у контексті міжнародного права варто зазначити, що масове знищення тваринного світу, отруєння вод і земельних ресурсів під час війни

може кваліфікуватися як екоцид, передбачений статтею 441 Кримінального кодексу України [8]. Зібрані докази таких злочинів можуть бути використані під час притягнення агресора до відповідальності в міжнародних судах.

Через активні бойові дії та окупацію частини територій неможливо здійснювати моніторинг стану довкілля. Багато заповідників і національних парків зруйновані або втратили комунікації з центральними органами влади. Додатковою проблемою є мінування територій, що унеможлиблює повернення тварин до природного середовища.

Важливою частиною проблеми є також поводження з домашніми тваринами. Тисячі покинутих собак і котів потребують їжі, лікування й притулку. У цьому контексті велике значення має діяльність волонтерів і громадських організацій — таких як UAnimals, Save Pets of Ukraine, які координують евакуацію тварин і доставку кормів. Їхня робота є практичним втіленням принципів Закону «Про захист тварин від жорстокого поводження» [6].

Повномасштабна війна в Україні призвела до значних втрат у природоохоронній сфері, руйнування екосистем, міграції диких тварин, загибелі значної кількості представників фауни та знищення середовищ їх існування. Наслідки бойових дій відображаються не лише на територіях, де ведуться обстріли, а й на суміжних регіонах, що зазнають забруднення повітря, води та ґрунтів.

Для мінімізації наслідків війни необхідно впроваджувати системи екологічного моніторингу, залучати фахівців природоохоронних установ і науковців до фіксації збитків, а також розробляти державні програми відновлення біорізноманіття. Слід активізувати міжнародну співпрацю — зокрема в межах Смарагдової мережі та природоохоронних ініціатив Європейського Союзу, спрямованих на збереження рідкісних і зникаючих видів.

Особливу увагу слід приділити формуванню у суспільстві екологічної культури та гуманного ставлення до тварин. Під час війни важливо не лише рятувати людей, а й не забувати про живу природу, адже відновлення екологічної рівноваги після завершення бойових дій стане невід'ємною частиною післявоєнної відбудови країни.

Отже, охорона тваринного світу під час війни — це не лише питання екологічної безпеки, а й прояв цивілізованості суспільства. Збереження природи сьогодні означає збереження життя майбутніх поколінь. Тому держава, громадські організації, науковці та кожен громадянин мають об'єднати зусилля задля того, щоб після війни Україна змогла не лише відновити економіку, а й відродити свій природний світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екологічна і біологічна безпека в умовах війни: реалії України. Збірник матеріалів науково-практичної конференції (Україна, Київ, 19-20 липня 2023 р.). Київ. 2023. URL: https://www.agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/zbirnyky_conferentsii/Zbirnyk%20lipen%20warm.pdf
2. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційні дані про стан природно-заповідного фонду. URL: <https://mepr.gov.ua/>

3. WWF Ukraine. Екологічні наслідки війни: звіти та аналітика, 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/369823913_Zurnal_pro_ekologicni_naslidki_vijni_Ukraine_War_Environmental_Consequences_Work_Group_Vipusk_11_Ukrainskou
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 1991, № 41, ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
5. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року №2894-III. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2002, № 14, ст. 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>.
6. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2006, № 27, ст. 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;

ГАПОНЕНКО ВАЛЕРІЯ КОСТЯНТИНІВНА

здобувачка освіти I курсу магістратури Криворізького навчально-наукового інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

ЧЕРНИШ ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

*викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕКВІЗИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національним законодавством України, зокрема Конституцією, закріплено низку прав і свобод людини. Нормативне закріплення таких прав і свобод є фактом їх визнання державою та фактом того, що у разі їх порушення вони можуть бути захищені, включно шляхом звернення до суду. Серед закріплених законодавством прав людини встановлено включно право власності. Право власності передбачає, що суб'єкт, який є власником майна, користується та розпоряджається ним за своєю волею без обмежень, окрім встановлених законодавством. Однак доволі розповсюдженим є обмеження права власності шляхом посягання на нього іншим суб'єктом поза встановленою законом процедури або за допомогою використання законодавчих прогалин. Для відвернення розповсюдження таких правопорушень національним та міжнародним законодавствами передбачено механізм його захисту, що містить чітку процедуру законного позбавлення права власності задля виключення свавілля, зокрема зі сторони держави.

Особливе місце серед міжнародних договорів займає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, зі всіма її протоколами, відповідно до положень якої встановлено захист права власності. Так, відповідно до статті 1 Додаткового протоколу №1 раніше зазначеної Конвенції, кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права [1]. На підставі цього доцільно зауважити, що це положення безпосередньо передбачає, що не виключається можливість позбавлення права власності поза бажанням його власника, але при суворому дотриманні таких умов як: наявність інтересу суспільства, законність та непорушення міжнародних принципів. Право визначати конкретні підстави такого позбавлення, з врахуванням раніше зазначених умов, передано до компетенції держав. Україна, як держава, яка ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 17.07.1997, зобов'язалась дотримуватись положень цього міжнародного договору.

Оскільки відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не визначено самого поняття права власності, пропонуємо його розглянути з погляду українського законодавства. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону

за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [2]. В зазначеному правовому положенні зосереджено увагу на тому, що таке право здійснюється виключно законним шляхом, тобто таким, який встановлює держава, включно відповідно до міжнародних договорів, які вона визнала.

Окремим аспектом законодавчого врегулювання права власності є закріплення підстав, умов та процедури його позбавлення. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом [3]. Таким випадком, зокрема, є реквізиція. У разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція) [4], але законодавці виділяють і особливу форму реалізацію реквізиції – в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Головною відмінністю особливої форми від загальної є те, що відшкодування вартості реквізованого майна можливе вже після позбавлення права власності. Окрім цього, повноваженнями щодо здійснення реквізиції в умовах воєнного стану наділені включно військові адміністрації та військові командування.

Цілком цікавим є виокремлення мети позбавлення права власності шляхом реквізиції – суспільної необхідності. У Цивільному кодексі України законодавцями не передбачено визначення поняття суспільної необхідності та яким саме чином можливо визнати факт її існування та меж, зокрема в умовах воєнного стану. Так само і в статті 1 Протоколу №1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не визначено якими критеріями потрібно керуватись при визначенні інтересів суспільства. На підставі цього можливе виникнення уявлення, що реквізиція, зокрема в умовах воєнного стану, є недостатньо законодавчо врегульованою та здійснюється безпідставно, тобто наявна законодавча прогалина.

Таку позицію спростовує, по-перше, визначення поняття суспільної необхідності іншим нормативно-правовим актом України, а саме Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», відповідно до якого нею є обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади виключна необхідність, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку [5]. Окрім цього, науковцями надано додаткове тлумачення цього поняття. Як визначає Терлецька Л. М., терміном «суспільна необхідність» характеризується нагальна та невідкладна потреба у земельній ділянці, яка не може бути задоволена в інший спосіб, ніж примусове відчуження земельної ділянки у власника [6]. Зауважимо, що сферою дії Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» є тільки нерухоме майно, залишаючи питання чи є визначене поняття суспільної необхідності

аналогічним у справі про реквізицію рухомого майна. Але, відповідно до Постанови Великої Палати Верховного Суду від 23.10.2024 у справі №712/3525/23, в якій зазначено, що норми, що регулюють реквізицію, спрямовані на вирішення колізії публічного інтересу та цивільного права (зокрема, права власності, інших цивільних прав), розв'язання якої відбувається на користь публічного інтересу [7], можливо стверджувати, що вилучення як нерухомого майна, так і рухомого, передбачає перевагу публічного інтересу над приватним, що виступає як суспільний інтерес аналогічно для обох видів майна.

По-друге, головною підставою застосування реквізиції в умовах воєнного стану є оцінення суб'єктом, що реалізує таку процедуру, своїх дій відповідно до «трискладового тесту». На цьому зауважувала Велика Палата Верховного Суду у справі №712/3525/23 від 23.10.2024, а саме що оцінка правомірності такого втручання охоплює такі критерії, які мають оцінюватися у сукупності: 1) законність втручання; 2) легітимна мета (виправданість втручання загальним інтересом); 3) справедлива рівновага між інтересами захисту права власності та загальними інтересами (дотримання принципу пропорційності між використовуваними засобами і переслідуваною метою та уникнення покладення на власника надмірного тягара). Невідповідність втручання у право власності хоча б одному із зазначених критеріїв свідчить про протиправність втручання навіть у разі дотримання національного законодавства та (або) присудження власнику компенсації [8].

На підставі вищезазначеного, можливо стверджувати, що реквізиція – спосіб позбавлення права власності, визначений цивільним законодавством України та має дві форми – загальну і особливу. Особлива форма полягає у застосуванні реквізиції в умовах воєнного чи надзвичайного стану, метою якої є суспільний інтерес – поняття, що з першого погляду викликає сумніви у можливості доведення його наявності, оскільки у Цивільному кодексі не визначено умови його виникнення та межі за яких його можливо використовувати. Реквізиція здійснюється уповноваженими на те суб'єктами, відповідно до законодавства та за наявності оцінення такої процедури відповідно до трискладового тесту. Окрім цього, процедура реквізиції передбачає її фіксування шляхом складання зокрема, але не виключно, протоколу з розгляду питань примусового відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану. Чітка та суворі процедура її здійснення передбачає захист не тільки права власності від незаконних посягань, але й законний спосіб задоволення інтересів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV: станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1729>, ч. 1 ст. 316.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV: станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1753>, ч. 2 ст. 321.

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV: станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1921>, ч. 1 ст. 353.

5. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 № 1559-VI: станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>, абз. 5 ч. 1 ст. 1.

6. Терлецька Л. М. Правове регулювання відшкодування збитків при викупі земельних ділянок. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 52. С. 662. URL: <http://www.apdp.in.ua/v61/91.pdf>.

7. Постанова Верховного Суду від 23.10.2024 у справі №712/3525/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123313995>.

ГАРМАТЮК ВІКТОРІЯ ВІТАЛІЇВНА

*здобувачка освіти 3 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна завжди несе із собою не лише матеріальні руйнування, а й глибокі людські трагедії. Найуразливішими у цей період стають діти – саме вони найбільш сильно відчують наслідки втрати батьків, дому, звичного способу життя та, найголовніше, – базового відчуття безпеки. Забезпечення дотримання прав дитини у воєнний час перетворюється на складний і багаторівневий процес, що потребує скоординованих зусиль держави, міжнародних організацій, громадських ініціатив і всього суспільства.

Національне законодавство виступає важливою складовою правової системи захисту прав дітей в зонах збройних конфліктів та включає в себе нормативно-правові акти загального характеру, які врегульовують питання введення воєнного стану в країні та захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту, та спеціалізовані акти, які спрямовані саме на захист прав дітей в умовах воєнного стану [1, ст. 30].

Права дитини – це особливі можливості та гарантії, необхідні кожній людині віком до 18 років для нормального життя, розвитку та досягнення зрілості. Проте країна-агресор систематично порушує ці права, вчиняючи низку тяжких злочинів проти українських дітей. Серед найпоширеніших – застосування заборонених методів ведення війни, перешкоджання наданню гуманітарної допомоги, викрадення та примусове переміщення дітей, залучення їх до збройних конфліктів, вбивства та каліцтва, сексуальне насильство, блокування евакуації дітей із зон бойових дій, а також напади на школи, лікарні, заклади освіти й осіб, що забезпечують їхню діяльність.

На сьогодні однією з найактуальніших проблем є забезпечення права дітей на освіту в умовах воєнного стану. Внаслідок російсько-української війни значна кількість навчальних закладів зазнала пошкоджень – постраждало понад 3400 шкіл та дитячих садків, а понад 360 повністю зруйновано. Найбільші руйнування зафіксовано у регіонах, що перебувають у зоні активних бойових дій, або поблизу фронту: Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Миколаївській, Чернігівській та Сумській областях.

Зруйнована інфраструктура освіти, вимушена евакуація, відсутність стабільного доступу до дистанційного навчання у районах бойових дій призвели до того, що мільйони дітей втратили можливість отримувати якісну освіту. Освітня нерівність між тими, хто має доступ до навчання, і тими, хто перебуває

в окупації чи поблизу фронту, невпинно зростає. У результаті формується покоління дітей, які мають суттєві прогалини в знаннях і знижену мотивацію до навчання.

Ще до повномасштабного вторгнення окупанта на українські території у 2019 р. Україна приєдналася до Safe Schools Declaration (Декларації про безпеку шкіл), яка є міждержавною політичною угодою, спрямованою на:

- захист освітніх закладів, учнів та педагогів від нападів під час збройних конфліктів;
- забезпечення безпеки шкіл та збереженні їх як місць навчання, а не об'єктів військових дій;
- підтримку права на освіту в т.ч. в умовах збройного конфлікту;
- відновлення освітнього процесу у постраждалих від конфліктів районах;
- підтримку та зміцнення стандартів міжнародного гуманітарного права, які регулюють захист освіти під час збройних конфліктів [1, ст. 33-34].

В умовах активних бойових дій навчання перестає бути пріоритетом, оскільки головним для дітей і їхніх батьків стає збереження життя. Постійні обстріли, повітряні тривоги, вимушене перебування в укриттях змінюють звичний ритм життя дитини. Доступ до дистанційної освіти також залишається обмеженим через технічні, матеріальні або організаційні труднощі.

На окупованих територіях ситуація ще складніша: російська окупаційна влада примусово впроваджує власні навчальні програми, спрямовані на поширення пропаганди. Навчання дітей, які перебувають в евакуації, також ускладнене – в Україні це пов'язано з необхідністю часу для зарахування до нових шкіл чи забезпечення умов дистанційного навчання, а за кордоном – ще й із мовним бар'єром, адаптацією до нових умов та відмінностями освітніх систем.

Наряду з цим порушується і гарантоване статтею 39 Конвенції ООН про права дитини право на фізичну та психічну реабілітацію [2]. Це стосується насамперед тих, хто пережив катування, приниження, експлуатацію та інші форми насильства.

Соціологічна компанія Gradus проводила опитування дітей зі сходу, півночі й півдня України. За її даними, 33 % батьків оцінюють психологічний стан дітей як середній, 79 % вважають, що психологічний стан дитини погіршився від початку повномасштабної війни, а 75 % дітей мають нервові розлади. У місцях окупації і активних бойових дій неможливі комфортні умови для психічного відновлення дітей і систематично надавати психологічну підтримку. Тому проблеми у сфері психічного здоров'я можуть мати довгострокові наслідки, спричинити ПТСР, депресію, фобії внаслідок побачених подій і проявитися не одразу [3, ст. 66].

Не такою масовою, але, напевно, ще більш значущою проблемою є те, що російські військові залучають українських дітей із тимчасово окупованих територій до дій, що мають воєнний характер. Зокрема, неповнолітніх примушують поширювати пропагандистські повідомлення у мережі та збирати інформацію про місця розташування української техніки, склади боєприпасів, блокпости тощо.

Одним із найтяжчих порушень прав дітей, скоєних у ході збройної агресії,

є незаконне переміщення та депортація дітей з окупованих територій України до Росії та Республіки Білорусь. Міжнародне право кваліфікує такі дії як воєнне правопорушення і правопорушення проти людяності.

Викрадення дітей здійснювалося різними методами, зокрема під приводом «евакуації» або «порятунку». Значну роль у масштабах цього явища відіграло те, що багато дитячих будинків та інтернатів опинилися під евакуацією, що дало змогу загарбникам безперешкодно вивозити за межі України.

Виділяють п'ять сценаріїв, за якими російські загарбники здійснюють депортацію українських дітей, а саме: спершу вбивають батьків і потім забирають дітей; розлучають дітей з батьками під час фільтраційних заходів; вивозять із закладів інституційного догляду; вилучають із біологічних родин шляхом позбавлення батьків під вигаданими причинами батьківських прав або змушують батьків підписати «папірець» щодо дозволу вивезти в «оздоровчі» табори, звідки дітей уже не повертають додому. Дітям змінювали громадянство, видавали нові документи, здійснювали ідеологічний вплив, передавали у прийомні російські родини або розмістили у дитячі будинки [4, ст. 10].

Алгоритм повернення українських дітей, які перебувають під контролем РФ, має ґрунтуватися на концепції єдиного правового механізму репатріації, що передбачає чіткі процедури та базується на принципах захисту найкращих інтересів дитини та врахуванні її індивідуальних потреб. Держава зобов'язана забезпечити належний захист таких дітей, надати їм необхідний догляд і сприяти возз'єднанню з родинами, включно з розшуком, визволенням із полону та поверненням до України.

Водночас повернення – це лише перший етап. Не менш важливою і водночас складною є реабілітація дітей, які пережили депортацію. Вона потребує комплексного та міждисциплінарного підходу, оскільки багато з цих дітей зазнали значних психологічних, емоційних, інформаційних і навіть фізичних травм, що потребують довготривалої підтримки та професійного відновлення.

Проблема відновлення та соціального повернення дітей, які зазнали наслідків війни чи були примусово вивезені, залишається надзвичайно актуальною. Такі діти потребують всебічної підтримки – медичної, психологічної, освітньої та правової. Водночас існуюча система допомоги ще не функціонує належним чином: держава не має єдиної узгодженої програми дій, спостерігається дефіцит фахівців, а фінансування реабілітаційних ініціатив залишається недостатнім. Через це зростає ризик, що ці діти не зможуть повноцінно адаптуватися до мирного життя, залишаючись соціально вразливими та емоційно травмованими.

Окрім фактичних заходів, які повинні систематично проводитись на державному та міжнародному рівнях з метою всебічного захисту прав дітей в умовах війни, та недопущення їх подальшого порушення, перед законодавцем також стоїть важке завдання – продовжувати адаптацію національних правових норм до кризової ситуації, та привести їх в таке становище, яке дозволить максимально забезпечити гарантії прав найбільш вразливої категорії населення.

Також допомога дітям повинна здійснюватися суспільними зусиллями: шляхом волонтерства, фінансового донорства, інформаційної підтримки,

громадського контролю та участі у громадських ініціативах. Варто максимально доєднуватися до акцій та заходів, спрямованих на захист прав дітей, залучати фахівців різних напрямків: психологів, вчителів, організаторів масових заходів, які можуть особисто працювати з дітьми, або сприяти поширенню інформації про захист та шляхи відновлення їх прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалова О.І., Богдан В.В., Блага А.Б. Захист прав дитини в умовах воєнного стану. Колективна монографія. Львів. 2024, 228С. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi81/0061152.pdf>.
2. Конвенція ООН про права дитини : ратифікована Постановою Верховної Ради України №789-ХІІ (789-12) від 27 лютого 1991 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Джуган В.О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. С.63-66. URL: http://lsei.org.ua/8_2022/12.pdf.
4. Л.Наливайко, І.Грицай, Ц.Оганісян. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. Збірник нормативно-правових актів. Дніпро. 2025. С.452. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15999/1/%D0%9D%D0%9F%D0%90%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_10.04.25%20%28%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%29.pdf

ГРИЦЕНКО ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

*здобувачка освіти 3 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В
УМОВАХ ТРИВАЛОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Збройна агресія Російської Федерації проти України, особливо з моменту повномасштабного вторгнення 2022 року, спричинила серйозну міграційну кризу. Катастрофічні руйнування інфраструктури, окупація територій та постійна загроза безпеці змусили мільйони громадян змінити місце проживання, отримавши статус внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Це явище набуло безпрецедентних масштабів і стало однією із ключових проблем для національної безпеки та соціальної стійкості держави. Проблема комплексної підтримки ВПО виходить за рамки гуманітарної допомоги і набуває стратегічного значення. Вона безпосередньо впливає на стійкість економіки у приймаючих громадах, соціальну згуртованість і, найголовніше, на дотримання Україною міжнародних та конституційних гарантій прав людини. Фактично, ефективність захисту ВПО є індикатором життєздатності української правової та соціальної системи в умовах воєнного часу.

Наслідки масового переміщення проявляються не лише у матеріальних труднощах, а й у значному зростанні психологічної напруги як серед самих ВПО, так і всередині приймаючих громад. Попри активні дії держави та численні міжнародні програми підтримки, система допомоги досі залишається фрагментарною. ВПО часто стикаються з ускладненим доступом до якісної медичної допомоги, освіти, соціальних послуг та програм працевлаштування. Така ситуація свідчить про потребу подальшого удосконалення нормативної бази, збільшення ресурсів та розширення інституційних можливостей держави.

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які були змушені покинути свої домівки або місця постійного проживання в межах своєї країни через збройні конфлікти, насильство, порушення прав людини, природні чи техногенні катастрофи, але при цьому вони не перетинали міжнародні кордони. Така категорія населення зазнає значних соціальних, економічних, психологічних труднощів, які вимагають комплексного підходу до їхнього вирішення з боку держави та суспільства [1].

Проблема забезпечення прав і всебічної підтримки внутрішньо переміщених осіб є ключовою для будь-якої держави, що зіштовхується з подібними соціально-правовими проблемами. Її ефективне вирішення можливе

лише за умови налагодженої взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства та міжнародними організаціями. Лише комплексна та скоординована діяльність цих суб'єктів здатна забезпечити ВПО гідні умови проживання, належний соціальний захист і створити передумови для їхньої успішної інтеграції в суспільне середовище.

Нормативно-правове регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні охоплює систему законів, постанов і указів, спрямованих на гарантування їхніх прав і свобод. Одним із ключових законодавчих актів є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який регулює питання реєстрації ВПО, надання їм соціальних послуг та матеріальної підтримки [2]. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» також має важливе значення для регулювання статусу ВПО. Він визначає правовий режим на тимчасово окупованих територіях і передбачає заходи для захисту прав громадян, які залишили ці території [3].

Допомога внутрішньо переміщеним особам має вагомий соціально-економічний ефект, адже охоплює не лише задоволення їхніх основних потреб, а й сприяє адаптації у нових осередках суспільства та відновленню звичного способу життя. Соціальні аспекти підтримки ВПО охоплюють комплекс заходів, спрямованих на забезпечення житлом, доступом до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних потреб. Забезпечення належними житловими умовами є одним із ключових напрямів державної політики, адже саме стабільне та безпечне житло створює основу для подальшої інтеграції, психологічної стабільності та відновлення нормального способу життя.

Не менш значущим елементом державної підтримки є забезпечення права на освіту, адже доступ до якісного та безперервного навчання визначає не лише інтелектуальний розвиток дітей і молоді, а й формує їхні подальші професійні можливості, сприяє успішній соціальній адаптації та інтеграції у нове середовище. Значну роль у цьому відіграють нормативні акти Міністерства освіти і науки України, які створюють можливості для здобуття освіти в умовах переміщення. Так, наказ від 19 травня 2008 року № 431 «Про затвердження Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах» передбачає можливість отримання загальної середньої освіти за екстернатною формою, що особливо важливо для дітей і підлітків, котрі не мають змоги відвідувати школу регулярно через воєнні дії або зміну місця проживання. Крім того, наказ від 25 квітня 2013 року № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» надає право здобувати освіту дистанційно, що забезпечує безперервність навчального процесу навіть у складних соціально-політичних умовах. Такі нормативні механізми сприяють реалізації освітніх прав внутрішньо переміщених осіб та інтеграції їх у суспільне життя, тим самим створюючи передумови для відновлення кадрового потенціалу країни в майбутньому.

Однак, навіть повне відновлення соціально-економічних прав не може повністю нівелювати довгострокові наслідки травматичного досвіду. Особливе значення для ВПО має медична допомога, оскільки умови, в яких вони

опинились, часто супроводжуються серйозними фізичними та психологічними проблемами. Багато з них пережили глибокі травматичні події – втрату близьких, руйнування або знищення житла, насильство, вимушену втечу від бойових дій. Такі обставини залишають глибокий слід не лише на фізичному здоров'ї, але й на психічному стані людини, що нерідко призводить до розвитку посттравматичних стресових розладів, депресій та інших психосоматичних проблем. Тому система охорони здоров'я має забезпечувати ВПО комплексну медичну підтримку, яка включає не лише лікування фізичних хвороб, а й доступ до кваліфікованої психологічної та психіатричної допомоги. Важливо, щоб така допомога була доступною та з урахуванням індивідуальних потреб. Забезпечення належного рівня медичного обслуговування не лише підтримує здоров'я цих осіб, а й сприяє їхній соціальній стабілізації, відновленню працездатності та успішній інтеграції у нові громади [4].

Стосовно правових аспектів забезпечення прав і свобод ВПО варто зазначити, що отримання правової підтримки, юридичних консультацій відіграють важливу роль. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» є одним з особливих елементів правового захисту, адже гарантує можливість отримати необхідні юридичні послуги безкоштовно, що особливо важливо в умовах втрати житла, роботи або документів. П. 14 ч. 1 ст. 14 цього Закону зазначає, що право на безоплатну вторинну правничу допомогу мають внутрішньо переміщені особи – на всі види правничих послуг, передбачених цим Законом [5].

Отже, можна стверджувати, що правові, соціально-економічні та психологічні аспекти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого збройного конфлікту є взаємопов'язаними та взаємозалежними складовими комплексної системи підтримки. Правовий аспект забезпечує нормативну базу для захисту прав і свобод ВПО, надаючи їм можливість отримувати соціальні гарантії та правову допомогу. Соціально-економічний вимір охоплює забезпечення житлом, працевлаштуванням, освітою, медичними послугами та іншими базовими потребами, без яких не можлива повна інтеграція ВПО у нові громади. Водночас психологічний аспект є не менш важливим, оскільки травматичний досвід, спричинений військовими діями, потребує системної підтримки для відновлення емоційної стабільності, адаптації та повернення до повноцінного життя. Лише поєднання правових механізмів, соціальних програм та психологічної допомоги дає змогу створити ефективний захист внутрішньо переміщених осіб, сприяючи їхній соціальній інтеграції і відновленню суспільної рівноваги в умовах тривалого збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний словник-довідник / уклад.: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. ; за заг. ред. В. М. Пічі. К. : Каравела; Львів : Новий світ, 2002. 480 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Sotsiol_2002_480.pdf
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

4. Герасименко О. В. Соціальні ініціативи щодо підтримки ВПО в Україні. *Вісник соціальної роботи*. 2022. № 4. С. 22–28;

5. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011, № 51, Ст. 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

ДІДЕНКО НІКІТА ПАВЛОВИЧ

*здобувач освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук*

ПОЄДНАННЯ ІНТЕРЕСІВ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ОСОБИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ

Проблема поєднання інтересів суспільної безпеки та прав особи при застосуванні примусових заходів належить до числа найскладніших у правозастосовній практиці демократичних держав. У сучасних умовах підвищених ризиків тероризму, воєнних загроз і злочинності суспільство очікує від держави ефективних дій задля захисту безпеки, але такі дії не повинні виходити за межі міжнародно-правових стандартів і порушувати права людини. У міжнародному праві ця проблема розглядається через призму принципу пропорційності — допустимості обмежень прав особи лише тією мірою, яка є необхідною для досягнення легітимної мети безпеки.

У статтях 4, 9 та 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року визначено, що жодне право не може бути обмежене свавільно або непропорційно, а будь-яке позбавлення свободи повинно бути «здійснене на підставі закону» і підлягати судовому контролю. Аналогічно Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статтях 5 і 6 гарантує право на свободу та особисту недоторканність, встановлюючи, що позбавлення волі допускається лише «в порядку, передбаченому законом», і вимагає невідкладного судового розгляду законності таких дій. Ці положення становлять основу балансу між захистом суспільства і правами індивіда [1, 2].

Європейський суд з прав людини виробив низку стандартів щодо законності, необхідності та пропорційності примусових заходів. У справах *Winterwerp v. the Netherlands* 1979 року та *Stanev v. Bulgaria* 2012 року Суд сформулював принципи застосування примусової госпіталізації та обмеження свободи осіб із психічними розладами: така ізоляція можлива лише тоді, коли доведено реальну небезпеку для суспільства, існує належний медичний висновок і передбачено можливість регулярного перегляду рішення [3, 4]. ЄСПЛ наголосив, що навіть у випадках загрози безпеці держави чи інших осіб, держава повинна обґрунтовувати необхідність, мінімальність та часову обмеженість втручання у права людини.

У практиці боротьби з тероризмом Суд у справі *A. and Others v. the United Kingdom* 2009 року визнав, що навіть за умов надзвичайного стану держава не може запроваджувати заходи без належного судового контролю або невизначеного строку тримання під вартою. ЄСПЛ зазначив, що національні

органи зобов'язані постійно шукати менш обмежувальні засоби, які б досягали тієї ж мети без надмірного втручання у права людини. Це рішення стало орієнтиром для держав-членів Ради Європи щодо узгодження заходів безпеки з гуманістичними засадами правопорядку [5].

Європейська практика демонструє різні підходи до досягнення цього балансу. Наприклад, у Німеччині Конституційний суд ще у 2004 році (рішення щодо превентивного ув'язнення – *Sicherungsverwahrung*) постановив, що утримання особи після відбуття основного покарання можливе лише за умови постійного перегляду обґрунтованості та відповідності цього заходу принципу пропорційності [6]. У Франції діє інститут адміністративного контролю осіб, схильних до насильницьких дій, але будь-яке продовження таких заходів підлягає судовому погодженню. У Нідерландах примусові медичні заходи виконуються лише за умови наявності судового рішення та систематичної оцінки стану пацієнта, що поєднує лікувальну і безпекову мету [7].

Для України питання поєднання суспільної безпеки та прав особи є надзвичайно актуальним у зв'язку з реформою кримінального та психіатричного законодавства. Закон України «Про психіатричну допомогу» передбачає низку гарантій щодо примусової госпіталізації, як то, наявність медичного висновку, рішення суду, право на оскарження та участь законного представника [8]. Проте на практиці залишаються проблеми, щодо недосконалості процедурного контролю, формального характеру судових рішень, затримки у перегляді рішень про продовження примусових заходів. Для відповідності європейським стандартам необхідно забезпечити незалежний медико-правовий нагляд, розробку критеріїв оцінки ризику та більш чіткий процесуальний порядок регулярного перегляду.

Сучасні міжнародні стандарти, зокрема «Принципи захисту осіб з психічними розладами» ООН 1991 р., акцентують, що примусові заходи можуть застосовуватися лише як останній засіб, коли існує реальна небезпека заподіяння шкоди собі чи іншим, і за умови, що така небезпека не може бути усунена іншими, менш обмежувальними способами. Таким чином, баланс між правами людини і безпекою полягає не у виборі між ними, а в забезпеченні пропорційності, правового контролю та гуманного змісту заходів.

Отже, ефективне поєднання інтересів суспільної безпеки та прав людини можливе лише за умови дотримання трьох ключових принципів – законності, пропорційності та судового контролю. Для України пріоритетним завданням залишається інституційне зміцнення системи судового перегляду примусових заходів, забезпечення незалежної медико-правової експертизи та впровадження програм альтернативних, менш обмежувальних засобів безпеки. Лише такий підхід дозволить гармонізувати національну практику із європейськими стандартами та водночас гарантувати захист суспільства від реальних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. *Winterwerp v. the Netherlands*, Application no. 6301/73, Judgment of 24 October 1979. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57597%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57597%22]})
4. *Stanev v. Bulgaria*, Application no. 36760/06, Judgment of 17 January 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-108690%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108690%22]})
5. *A. and Others v. the United Kingdom*, Applications nos. 3455/05 et al., Judgment of 19 February 2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-1647%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-1647%22]})
6. Bundesverfassungsgericht (Federal Constitutional Court, Germany), Judgment on Preventive Detention, 5 February 2004.
7. Terbeschikkingstelling overview, Ministry of Justice and Security. URL: <https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/hospital-orders>
8. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-ІІІ. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2000, № 19, ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

КЛИМЕНКО ДАР'Я ОЛЕГІВНА

*здобувачка освіти 2 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З впровадженням воєнного стану всі сфери суспільного життя в Україні зазнали істотних змін, в тому числі, такі зміни торкнулися і трудових правовідносин. Загострилися питання соціальної несправедливості, стали більш жорсткими умови економічної діяльності, роботодавцям все важче дотримуватись встановлених правил організації трудової діяльності і, як наслідок – зросла кількість порушень прав працівників.

Авжеж, порушення прав працівників були поширеними і раніше, але у воєнний час все більше громадян стикаються з несправедливим ставленням під час виконання ними своїх трудових обов'язків.

Об'єктивні реалії зумовили необхідність перегляду низки положень Кодексу законів про працю України, Законів України «Про відпустки», «Про оплату праці», а також розробку та прийняття нових нормативно-правових актів, підлаштованих під нагальні потреби.

В березні 2022 року був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яким законодавець намагався привести дію окремих інститутів трудового законодавства у відповідність до реалій воєнного часу. Водночас зловживання правами роботодавця та порушення норм трудового законодавства як до, так і під час війни продовжує залишатися доволі вагомою проблемою, з приводу чого судами розглядались численні справи, формувалась різноманітна судово практика та здійснювались її узагальнення. На жаль, можна констатувати те, що війна стала своєрідним каталізатором уже наявних проблем та порушень. Особливо на початку війни значним чином було послаблено способи здійснення контролю за дотриманням положень трудового законодавства, адже працівники мали більші проблеми, ніж збирання доказів та подання позовних заяв проти недобросовісних роботодавців тощо [1].

Війна не тільки посилила вже існуючі негативні тенденції, але й спричинила зростання зловживань з боку роботодавців та ускладнила ефективний контроль за дотриманням трудових гарантій. Через наявність більш серйозних проблем, працівники не мали змогу захищати свої права, що призвело до формування неоднорідної судової практики.

Під час воєнного стану трудові відносини зазнають особливого впливу через екстраординарні умови, які виникають у державі. Працівники можуть стикатися з різними порушеннями своїх прав: затримкою або неповною виплатою заробітної плати, оскільки підприємства стикаються з низьким фінансуванням або проблемами з постачанням ресурсів; примусовим переведенням на іншу роботу або зміною робочого графіка без попередньої згоди, якщо це необхідно для забезпечення критично важливих функцій та оборони; ненаданням безпечних умов праці, коли робота здійснюється в небезпечних зонах: під загрозою обстрілів або в умовах бойових дій; обмеженням прав на відпустки, компенсації за понаднормову роботу та інші соціальні запоруки, оскільки підприємства під час воєнного стану працюють у посиленому режимі. Також трапляються випадки незаконного звільнення або притягнення до дисциплінарної відповідальності без законних підстав.

Проте держава та роботодавці зобов'язані дотримуватися законодавчих вимог, забезпечувати мінімальні гарантії трудових прав та не використовувати воєнний стан як привід для свавільних обмежень. Порушення трудових прав у цей період особливо небезпечні, оскільки можуть погіршувати моральний стан працівників, знижувати продуктивність і впливати на готовність до виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням безпеки та оборони країни.

Питання, яке завжди стоїть найбільш гостро у сфері трудових правовідносин – це оплата праці. Не дивно, що під час воєнного стану у працівників можуть виникати проблеми з виплатою заробітної плати. Часто це пов'язано з фінансовими труднощами підприємств через зменшення доходів, блокування рахунків. Також може впроваджуватись неповний режим робочого часу, або виведення працівників в простій з подальшою виплатою лише частини заробітку. Затримки можуть виникати і через повільне надходження державного фінансування чи субсидій. У деяких випадках роботодавці користуються воєнним станом як приводом для затримки або зменшення зарплати без законних підстав. В результаті працівники стикаються із фінансовою нестабільністю та неможливістю забезпечити свої нагальні потреби.

Тим не менш, у період воєнного стану заробітна плата повинна виплачуватися працівнику на умовах, визначених трудовим договором. Роботодавець зобов'язаний вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати, але існують випадки, коли він звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати [2].

Можна стверджувати, що законодавець докладав зусиль для охорони та захисту права громадян на оплату праці в умовах воєнного стану, зокрема, ч. 4 ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» було передбачено, що відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового

договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України [3].

І хоча здебільшого відстежуються саме спроби захисту прав працівників, є певні випадки, коли держава стає на сторону роботодавців. Наприклад, обов'язок роботодавця щодо збереження середнього заробітку за працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації діяв лише певний час, після чого законодавцем було скасовано правові підстави для збереження середнього заробітку за таким працівником.

Тож під час врегулювання проблемних аспектів оплати праці залишаються відкритими питання дотримання принципів добросовісності і справедливості, балансу інтересів роботодавців і працівників, за умови якого буде забезпечено найбільш ефективний розвиток трудових правовідносин.

Також воєнний стан призвів до суттєвих змін у регулюванні робочого часу. Нормальна тривалість робочого тижня збільшена до 60 годин для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, а скорочена тривалість – до 50 годин. Такі зміни зумовлені необхідністю забезпечення безперервного функціонування стратегічно важливих об'єктів. Щодо відпочинку, то скасовані святкові дні, а вихідні дні мають тривати мінімум 24 години поспіль. Щорічні оплачувані відпустки скорочено до 24 календарних днів замість попередніх 28 днів. Водночас неоплачувані відпустки можуть надаватися на необмежений строк, що має як позитивні, так і негативні наслідки для працівників [4].

Тим не менш, хоча наразі і допускається відступ від загальних трудових норм, але не скасовано конституційні гарантії права на працю та відпочинок. Отже, будь-яке збільшення або зміна тривалості робочого часу має супроводжуватися збереженням базових гарантій працівника – права на оплату праці, безпечні умови, відпочинок і недопущення експлуатації. Недопустимо встановлювати режим, що позбавляє працівника права на щоденний або щотижневий відпочинок. Збільшення тривалості праці можливе лише тимчасово і за умови компенсації – фінансової, часової чи соціальної.

Таким чином, воєнний стан значно вплинув на сферу трудових відносин, змусивши державу переглянути багато звичних норм. Основною метою таких змін стало забезпечення безперервного функціонування стратегічно важливих об'єктів, підприємств та установ.

Згадані нововведення мають подвійний характер: з одного боку, вони допомагають підтримувати стабільність у період воєнного стану, з іншого – обмежують трудові права працівників і можуть призводити до перевтоми та зниження рівня соціального захисту. Тому особливо важливо, щоб у цей час ефективно працювали всі механізми захисту трудових прав. До суб'єктів, що забезпечують функціонування цих механізмів належать як державні органи, що здійснюють контроль і розгляд скарг, так і суди, а також самі працівники, які мають право відстоювати свої права та інтереси законними способами. Отже, у період воєнного стану головним завданням держави та суспільства є збереження балансу між потребами оборони й економіки та дотриманням основних прав і гарантій працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васько Б.В., Панчишин О.Ю. «Порушення трудового законодавства під час війни: робота над помилками». Юридична газета. 2023. № 15. С. 32-38. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/porushennya-trudovogo-zakonodavstva-pid-chas-viyni-robota-nad-pomilkami.html>
2. «Трудові відносини в умовах воєнного стану». Сайт Безоплатної правничої допомоги. 22.11.2023. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/trudovi-vidnosyny-v-umovah-voyennogo-stanu-2/>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
4. Поліщук М. М. «Захист трудових прав працівників у період воєнного стану: проблеми та перспективи». Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Вип. № 04, 2025, частина 3. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.3.77. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/79.pdf>

КЛИМЕНКО ДАР'Я ОЛЕГІВНА

*здобувачка освіти 2 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМАТИКА ГАРАНТІЙ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ОБІГУ

Сучасний вектор розвитку українського правового простору, зумовлений глибинними політичними та соціально-економічними перетвореннями, спричинив необхідність оновлення всієї правової системи щодо ключових засад ринкової економіки, зокрема, принципів економічної свободи, недоторканності приватної власності та гарантій права громадян на вільну реалізацію підприємницької діяльності. Цей процес формування нових цивільно-правових відносин, фундаментом яких є майнова відокремленість, автономія волі суб'єктів та їхня юридична рівність, значно підвищує роль та значущість інституту юридичної особи в системі приватного права. Проте, незважаючи на позитивну функцію забезпечення господарського обігу, корпоративна форма, що передбачає обмежену відповідальність засновників, закладає певні ризики для кредиторів. За своєю суттю, така конструкція дозволяє учасникам свідомо мінімізувати особисті майнові зобов'язання, що переносить потенційні економічні втрати на інших суб'єктів обігу.

Таким чином, юридична особа виступає як інструмент подвійної дії: з одного боку, вона стимулює інвестиції та інновації завдяки обмеженню відповідальності, а з іншого – вимагає від правової системи створення дієвих механізмів захисту, що врівноважують цей привілей. Необхідність такого балансу зумовлює постійний пошук оптимальних правових рішень у сфері корпоративного управління та відповідальності.

У сучасних умовах розвитку права та економіки питання правосуб'єктності юридичних осіб набуває особливої актуальності, що зумовлена необхідністю подолання фундаментальних доктринальних розбіжностей. Наукова дискусія щодо сутності юридичної особи сягає своїм корінням протистояння класичних теорій: теорії фікції (Іннокентій IV) та органічної теорії (Гірке, Безелер). Якщо перша розглядає юридичну особу як чисту правову абстракцію, створену державою для досягнення певних цілей, то друга стверджує, що вона є соціальною реальністю, яка має власну волю та інтереси, незалежні від волі її учасників. Сучасне цивільне право України, хоча і не проголошує явно жодну з них, фактично тяжіє до моделі правової реальності, надаючи юридичній особі статус самостійного суб'єкта, відокремленого від своїх засновників, що особливо важливо в контексті забезпечення стабільності

та прозорості ринкових відносин. Юридичні особи є основними учасниками цивільних, господарських, трудових та інших правовідносин, тому від чіткого визначення їхньої правосуб'єктності залежить стабільність правопорядку та ефективність економічної діяльності. Під правосуб'єктністю юридичної особи розуміють її здатність бути носієм прав і обов'язків, вступати у правові відносини, нести відповідальність за свої дії та реалізовувати свої інтереси через уповноважені органи. Правосуб'єктність являє собою інтегративну категорію, яка об'єднує такі фундаментальні елементи правового статусу суб'єкта:

- правоздатність, яка в свою чергу поділяється на загальну (здатність мати будь-які цивільні права та обов'язки, не заборонені законом) та спеціальну (здатність мати лише ті права та обов'язки, що прямо передбачені законом або установчими документами);

- дієздатність (здатність юридичної особи набувати цивільні права і приймати цивільні обов'язки через свої органи, які діють відповідно до закону та установчих документів);

- деліктоздатність (здатність юридичної особи нести юридичну відповідальність за свої протиправні дії або бездіяльність).

З огляду на відсутність в юридичних осіб тілесного субстрату категорія «правосуб'єктність» для них є визначальною в буквальному розумінні, оскільки ці суб'єкти права зовні виявляються виключно через здійснення своєї правосуб'єктності. Буття юридичних осіб може реалізовуватись лише в одній реальності – у правових відносинах, де з певною умовністю припускається існування цих осіб. У суто природному розумінні юридичні особи не існують [1].

Особливої уваги заслуговує доктринальне питання про співвідношення між правоздатністю та дієздатністю юридичної особи. Якщо для фізичної особи ці елементи можуть існувати окремо (наприклад, малолітня особа має правоздатність, але не має повної дієздатності), то для юридичної особи вони виникають і припиняються одночасно. Це є логічним наслідком того, що юридична особа набуває прав і обов'язків виключно через дії своїх органів, тобто її здатність мати права (правоздатність) нерозривно пов'язана зі здатністю їх здійснювати (дієздатність). Будь-яка спроба розглядати ці елементи ізольовано для юридичної особи суперечить її природі як конструкту, що діє через представництво.

Ідентифікація юридичних осіб у цивільно-правовому полі та підтвердження їхнього самостійного волевиявлення здійснюється через сукупність зовнішніх ознак, ключовими серед яких виступають унікальне найменування, відокремлений майновий комплекс та правові акти, що приймаються уповноваженими органами або іншими суб'єктами, які реалізують функції управління та представництва від імені такої особи. Отже, здійснення правоздатності юридичних осіб діями їх органів та/або інших уповноважених суб'єктів і є формою зовнішнього прояву цих осіб, підтвердженням їх не фізичного, але правового існування. Попри те, що проблеми суб'єктності юридичних осіб є об'єктом прискіпливої уваги не одного покоління науковців, деякі елементи цього довготривалого дискурсу й дотепер не вирішено [1]. Одним з найбільш значущих проблемних питань у сфері правосуб'єктності юридичних

осіб є застосування доктрини «зняття корпоративної вуалі» (piercing the corporate veil). Ця доктрина, яка активно розвивається у зарубіжній судовій практиці та поступово імплементується у вітчизняне законодавство (а саме, через інститут субсидіарної та солідарної відповідальності), дозволяє суду ігнорувати юридичну самотійність особи та покладати відповідальність за її зобов'язання на її засновників чи контролюючих осіб. Необхідність застосування цієї доктрини виникає у випадках зловживання правом, шахрайства або використання корпоративної форми для ухилення від виконання зобов'язань, що безпосередньо ставить під сумнів абсолютний характер обмеженої відповідальності. Саме тут інститут правосуб'єктності безпосередньо перетинається з правозахисною функцією права: використання корпоративної форми для шахрайства є посяганням на право власності та право на справедливий судовий захист потерпілих, що імперативно вимагає від правосуддя здатності відновлювати порушену справедливість.

Сьогодні правосуб'єктність юридичних осіб розуміють, як здатність організацій самотійно діяти в правовому полі, незалежно від своєї засновників. Правосуб'єктність означає, що юридична особа діє як «повноправна особа» у правовій сфері може укладати угоди, володіти якимсь майном, бути позивачем чи відповідачем у суді.

Особливий інтерес становить проблема співвідношення спеціальної та загальної правоздатності у контексті реформування цивільного законодавства. Якщо раніше спеціальна правоздатність була характерною для більшості некомерційних і деяких комерційних організацій, сьогодні, за загальним правилом, юридичні особи мають загальну правоздатність, яка обмежується лише законом або їхніми установчими документами. Однак, для низки суб'єктів, наприклад, державних підприємств або фінансових установ, збереження елементів спеціальної (цільової) правоздатності є виправданим для забезпечення публічного інтересу та контролю за їхньою діяльністю. Це створює суперечності між принципом свободи підприємництва та необхідністю державного регулювання.

Доктринальне осмислення сутності правоздатності юридичної особи та оптимізація її правового статусу в контексті взаємодії з суб'єктами цивільного обороту є об'єктом незмінної уваги науковців. Водночас, значна частина теоретичних концепцій, що були сформовані у вітчизняній юридичній науці у радянський період, відображаючи принципи централізованої економіки, потребує ґрунтовної ревізії з огляду на вимоги та реалії сучасних ринкових відносин. Це дозволяє вважати проблему вивчення цивільної правоздатності юридичної особи як суб'єкта цивільних правовідносин актуальною не тільки з теоретичної, але і з практичної точок зору [2].

Стрімка динаміка економічного прогресу та поява нових організаційно-правових механізмів для здійснення господарської діяльності актуалізують необхідність поглибленого вивчення та коректної доктринальної інтерпретації чинних правових інститутів. Товариство з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) сьогодні є однією із найпоширеніших форм ведення господарської діяльності як в Україні, так і за кордоном. Така організаційно-правова форма, як

ТОВ, є доволі зручним механізмом для ведення підприємницької діяльності, що підтверджується масовістю реєстрації та утворення нових ТОВ [3].

На тлі стрімкого поширення ТОВ як домінуючої організаційно-правової форми ведення бізнесу, у доктрині та правозастосовній практиці регулярно фіксуються випадки нівелювання автономної сутності її правосуб'єктності. Це набуває пріоритетного значення, адже юридична особа існує як самостійний центр майнових інтересів та волевиявлення. Проте, на етапі здійснення господарської діяльності, це часто проявляється у фактичному ототожненні юридичної волі корпорації із персональними інтересами її контролюючих учасників чи виконавчих структур. Значною мірою, такі когнітивні та правозастосовні викривлення є наслідком дефіциту належної корпоративної обізнаності та правової експертизи з боку третіх осіб, що об'єктивно підвищує транзакційні ризики у цивільному обігу.

Юридичні особи відіграють важливу роль у сучасній правовій системі, оскільки саме через них реалізуються економічні, соціальні та управлінські функції держави й суспільства. Однак у практиці залишаються неврегульовані питання, пов'язані з відповідальністю юридичних осіб, зокрема у випадках, коли шкоду завдають їхні органи або працівники. Це означає, що необхідно продовжувати вдосконалення законодавства та узгодження теоретичних підходів до визначення правосуб'єктності юридичних осіб у сучасних умовах розвитку права.

Отже, дослідження проблематики правосуб'єктності юридичних осіб дозволяє стверджувати, що цей інститут виходить далеко за межі суто цивілістичної чи господарсько-правової категорії, набуваючи фундаментального значення для забезпечення стабільності правопорядку та реалізації основоположних прав людини. Правосуб'єктність є необхідною умовою для ефективного функціонування суб'єктів у господарському обігу та є прямим гарантом реалізації економічних прав людини, зокрема, права на підприємницьку діяльність, що закріплене у ст. 42 Конституції України, та ефективний захист інвестицій. Подальше комплексне теоретичне осмислення та практичне вдосконалення інституту правосуб'єктності юридичних осіб, наприклад, чітке розмежування інтересів товариства від інтересів його бенефіціарів, є необхідним кроком на шляху гармонізації вітчизняного приватного права з європейськими стандартами та забезпечення пріоритету прав людини у сфері економічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чалий Ю. І. Правосуб'єктність юридичних осіб: окремі проблемні аспекти. 2021. № 4 (83). С. 149–155. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4aaacd18-b514-4c63-905f-48ada8473d7a/content>
2. Парасюк В. М., Парасюк М. В. Особливості правосуб'єктності юридичної особи. Visegrad Jurnal on Human Rights. 2018. № 2. С. 139-145. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2401>
3. Цьомра В. Ю. Правосуб'єктність товариства з обмеженою відповідальністю: складові, особливості та практичні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал, 2025. № 1, с. 175-179. URL: http://lsei.org.ua/1_2025/39.pdf

КОНДРАТЮК ЄЛЕНА СЕРГІЙВНА
здобувачка освіти I курсу магістратури
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ
завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЯК КРИТЕРІЙ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання забезпечення прав людини у відносинах між державою та індивідом залишається одним із центральних в правовій науці. Традиційно права людини у таких відносинах розглядалися як вимога до держави утримуватися від втручання у сферу особистих свобод. У теорії права така вимога визначається як «негативне зобов'язання держави» [1]. Такі зобов'язання визначають межі допустимого впливу держави на приватне життя людини та водночас формують основу функціонування інституту прав людини, забезпечуючи охорону базових природних прав людини – на життя, повагу до приватного і сімейного життя, свободу слова тощо.

Однак із розвитком суспільної правової думки стало очевидним те, що невтручання держави – не гарантує дійсної реалізації механізму захисту прав і свобод. Свобода, яка існує без належних гарантій чи обмежень, перетворюється на звичайну формальність, позбавлену будь-якого практичного змісту. Така думка зумовила появу концепції «позитивних зобов'язань держави» – обов'язку держави вживати активних заходів для гарантування ефективного захисту прав людини [2]. Нині концепція позитивних зобов'язань являється одним із ключових елементів сучасної системи захисту прав людини, яка активно розвивається в міжнародній правовій доктрині. Вона ґрунтується на розумінні того, що держава не може обмежуватися лише утриманням від порушень прав людини – держава повинна забезпечувати умови для їх ефективної реалізації.

Таке забезпечення насамперед передбачає нормативні гарантії, які реалізуються через ухвалення законів, що конкретизують міжнародні стандарти прав людини та забезпечують дієві засоби їхнього захисту. Правовою основою цієї гарантії є ст. 1 ЄКПЛ, що зобов'язує держав гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, які передбачені цією Конвенцією [3].

Не менш важливими є інституційні гарантії, серед яких: функціонування незалежної судової влади, ефективна діяльність правоохоронних органів, реальний доступ до правосуддя. Подібний підхід простежується у справі «Осман проти Сполученого Королівства» (1998). У справі йшлося про те, що поліція, попри неодноразові скарги родини Османів на переслідування та погрози з боку

вчителя, не вжила жодних заходів для запобігання можливого загострення ситуації. Внаслідок бездіяльності правоохоронців вчитель здійснив збройний напад, під час якого вбив батька сім'ї та тяжко поранив його сина – учня цієї ж школи. Родина Османів подала скаргу до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), вказуючи, що держава не виконала свій обов'язок захистити їхнє життя, чим порушила ст. 2 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ). За результатами розгляду справи ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі немає місця порушення ст. 2 ЄКПЛ, але зазначив, що держава має позитивний обов'язок створювати дієві механізми правового захисту, спроможні запобігати порушенням прав і гарантувати їх відновлення [4].

Поміж гарантій неможливо оминати увагою і те, що держави повинні забезпечувати належні соціально-економічні умови, зокрема це належний рівень життя, освіти, охорони здоров'я, безпеки та інших базових потреб людини. До прикладу, у справі «Лопес-Остра проти Іспанії» (1994) ЄСПЛ розглянув ситуацію, де держава не вжила належних заходів для усунення шкідливого впливу запахів, шуму та диму, що походили від заводу з перероблення твердих і рідких відходів, розташованого на відстані кількох метрів від будинку заявниці. ЄСПЛ постановив, що відбулось порушення ст. 8 ЄКПЛ, та зазначив, що держава несе відповідальність за бездіяльність, яка призводить до погіршення якості життя людини, навіть тоді коли шкода спричинена приватними особами [5].

Позитивні зобов'язання держави не мають фіксованого чи вичерпного переліку – вони проявляються у різних формах залежно від потреб суспільства й умов часу. Найяскравіше ця закономірність проявляється в умовах воєнного стану, коли те, що в мирний час є питанням розвитку правової системи та захисту прав, під час війни стає питанням збереження державності та стабільності суспільства. За умов збройного конфлікту позитивні зобов'язання держави набувають особливої значущості. Мова йде про реальні дії щодо захисту цивільних осіб: від забезпечення безпеки під час бойових дій до підтримання критичних об'єктів життєзабезпечення, безперебійного надання медичних послуг, житла, зв'язку, окремим аспектом є евакуаційні заходи та встановлення відповідальності за воєнні злочини. Численні рішення ЄСПЛ підтверджують, що в умовах війни держава не може обмежитися пасивною позицією – від неї очікується активна роль у захисті прав людини.

Аналізуючи частину рішень ЄСПЛ, можна виокремити ключові критерії, за якими оцінюється виконання державою позитивних зобов'язань в умовах воєнного стану: по-перше, перевіряється, чи вживала держава превентивних заходів мінімізації ризиків для цивільного населення. Це включає попередження про військові операції, організацію евакуації, створення безпечних коридорів. До прикладу у справі «Ісаєва проти Росії» ЄСПЛ підкреслив, що цивільне населення не було належним чином проінформоване про планову операцію з бомбардування району Катир-Юрт, внаслідок чого загинули цивільні особи, а отже було порушено позитивне зобов'язання держави із забезпечення превентивних заходів безпеки цивільного населення [6]. По-друге, оцінюється швидкість та адекватність реагування на виникаючі загрози а також аналізується ефективність розслідування випадків загибелі чи поранення цивільних осіб. Це

включає, як швидке впровадження захисних заходів, так і належне розслідування, яке здатне встановити причини, факти а також визначити відповідальних осіб за вчинене діяння. У справі «Ергі проти Туреччини» демонструється порушення обох вимог. Турецькі сили організували засідку проти членів незаконного воєнізованого формування поблизу одного із сіл без урахування ризиків для цивільного населення. В результаті цивільні опинилися під перехресним вогнем та загинула одна особа. Суд підкреслив, що навіть за наявності легітимної мети держава мусить негайно оцінити ризики й захистити цивільних, чого Туреччина не зробила. Також, при розслідуванні наслідків даного інциденту, а саме смерті, Суд встановив неадекватність, оскільки Туреччина не змогла встановити, хто саме випустив смертельну кулю [7]. Четвертим критерієм є доступність компенсаційних механізмів для постраждалих та забезпечення їхніх процесуальних прав. Держава має гарантувати, що жертви порушень можуть ефективно захищати свої права у національних судах [8]. П'ятий критерій стосується планування військових операцій з урахуванням принципів пропорційності та розрізнення. ЄСПЛ послідовно наголошує, що жодна військова мета не виправдовує нанесення надмірної шкоди цивільному населенню. Прикладом цьому є нещодавнє рішення по справі «Україна та Нідерланди проти Росії» де Суд констатував наявність дискримінаційних та непропорційних військових атак, які були спрямовані на житлові райони та цивільну інфраструктуру, що в результаті призвело до масової смерті, поранень, страждань та пошкодження майна та будинків [9].

Варто зазначити, що ЄСПЛ неодноразово акцентує на об'єктивних труднощах виконання позитивних зобов'язань у воєнних умовах. Суд не вимагає неможливого – він враховує реальні можливості держави в конкретних обставинах [10]. Проте ці обмеження не можуть бути виправданням у випадку повної бездіяльності чи формального підходу до захисту прав людини. Важливим питанням є те чи докладала держава максимум зусиль у межах своїх можливостей для виконання зобов'язань перед людиною. Воєнний стан не скасовує обов'язку держави гарантувати права людини – навпаки, саме в таких умовах дотримання цих прав стає мірилом демократичності суспільства. Позитивні зобов'язання у цей період мають практичний характер, адже від їх виконання залежить, чи зможе держава залишатись гарантом гуманності, навіть тоді, коли сама реальність стає нелюдською.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Human rights and positive obligations of the state. V. B. Kovalchuk et al. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2021. Vol. 28, no. 3. P. 27–35. URL: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(3\).2021.27-35](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(3).2021.27-35) (date of access: 06.11.2025).
2. Завальний А. Негативні та позитивні зобов'язання як умови судових гарантій прав людини. DSpace Repository. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b232a68-fda7-416c-94b9-413cfe657ad0/content?utm_source (дата звернення: 06.11.2025).
3. Хрстова Г.О Впровадження доктрини позитивних зобов'язань держави щодо прав людини в національний правопорядок. Репозитарій НУ «ОЮА». URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/764bca4a-2652-49a0-b779-4ea6de1ac557/content> (дата звернення: 06.11.2025).

4. Case of Osman v. the United Kingdom. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58257> (date of access: 10.11.2025).
5. Лопес Остра проти Іспанії. Справа ЄСПЛ від 09.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text (дата звернення: 11.11.2025).
6. Case of Isayeva v. Russia. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%22%3A%22001-68381%22%7D> (date of access: 10.11.2025).
7. Case of Ergi v. Turkey. *HUDOC - European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5820> (date of access: 11.11.2025).
8. Lysychyna N. V. Positive procedural obligations of the state under Article 2 of the European Convention on Human Rights during armed conflict. UNUH. 2025. P. 200–206. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.24> (date of access: 11.11.2025).
9. Case of Ukraine and The Netherlands v. Russia. HUDOC - European Court of Human Rights. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-244292> (date of access: 12.11.2025).
10. Посібник зі статті 2 Європейської конвенції з прав людини - Право на життя / пер. Верховний Суд (Україна). ECHR-KS, 2024. 68 с. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_ukr?utm_source (дата звернення: 11.11.2025).

КОРЧАК ГЛІБ СЕРГІЙОВИЧ

*здобувач освіти 2 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації призвело до необхідності встановлення низки обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, що передбачено ч.2 ст.64 Конституції України. В умовах повномасштабної війни права людини отримують нове значення та наповнюються іншим змістом. Щодня завдається моральна шкода громадянам України, тобто порушуються їх особисті немайнові права, зокрема право на життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність приватного життя.

Саме з цієї причини в умовах воєнного стану особливо гостро з'являється необхідність у перегляді підходів до здійснення й забезпечення захисту цих прав. Згідно зі статтею 269 Цивільного кодексу України, «особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Ці права не мають економічного змісту, вони є невідчужуваними і непередаваними іншим особам» [1]. Також у статті 270 ЦКУ визначено, що «зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері особистого життя та вимагати від інших осіб утримуватися від посягань на неї» [1]. Водночас реалізація цих процесів ускладнюється через воєнний стан, оскільки він супроводжується загрозою для життя, руйнуванням житла й обмеженим доступом до судових інстанцій та органів влади, що породжує значні правові та гуманітарні труднощі.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює можливість тимчасового обмеження конституційних прав, однак основоположні немайнові права залишаються недоторканими [2]. У подібний спосіб стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод забезпечує право на життя навіть у виняткових обставинах [5].

Реальні приклади демонструють, як воєнні дії впливають на особисті немайнові права громадян. У Харківській, Чернігівській та Херсонській областях тисячі сімей були змушені залишити власні будинки через обстріли та окупацію, що порушувало їх право на недоторканність житла та сімейний спокій. Під час блокади Маріуполя жителі втратили доступ до судів і державних органів, що позбавило їх можливості захищати права на життя та здоров'я [7].

У Київській області, зокрема в Бучі та Ірпені, під час тимчасової окупації загарбниками були пошкоджені приватні будинки та викрадені особисті речі, що порушувало право на недоторканність приватного майна та особисту гідність. Обстріли багатопверхових будинків у Харкові призвели до втрати документів та сімейних архівів, що є порушенням права на честь і недоторканність особистої інформації. Жителі Ніжина та прилеглих сіл Чернігівської області були евакуйовані без можливості забрати особисті речі, що порушувало право на недоторканність житла та особистого простору.

Навіть за складних і неоднозначних умов сьогодення, держава у співпраці з численними громадськими організаціями докладає значних зусиль для впровадження різноманітних механізмів і засобів, спрямованих на захист особистих немайнових прав громадян. Серед цих заходів одним із найбільш важливих та ефективних інструментів виступає судовий захист, який охоплює можливість звернення до цивільних та адміністративних судів. Завдяки такому підходу стає можливим не лише забезпечити відновлення порушених прав громадян, але й домогтися справедливої компенсації, яка може включати як моральне задоволення, так і відшкодування матеріальних втрат. Саме судовий розгляд забезпечує об'єктивне вирішення спорів та надає потерпілим реальну підтримку у відстоюванні їхніх інтересів.

Актуальною та затребувано з огляду на об'єктивні реалії сьогодення є онлайн-захист, який відіграє ключову роль, особливо завдяки цифровим платформам Міністерства юстиції. Вони надають можливість внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від бойових дій оформлювати заявки на компенсацію моральної шкоди без необхідності особистого відвідування.

Одним із дієвих методів є здійснення прокурорського нагляду та впровадження кримінальної відповідальності, що охоплюють розслідування випадків порушення прав людини, притягнення до відповідальності осіб, винних у тортурах, насильстві чи незаконному заволодінні майном.

Додатково застосовуються міжнародні інструменти, серед яких звернення до Європейського суду з прав людини та гуманітарних організацій для фіксації правопорушень і домагання компенсацій.

Місцеві громади та волонтерські організації відіграють ключову роль у наданні допомоги, координуючи гуманітарні ініціативи, забезпечуючи юридичну підтримку постраждалим, супроводжуючи їх у судових процесах і сприяючи розв'язанню конфліктів шляхом медіації. Державні програми компенсацій і відновлення передбачають фінансову підтримку для тих, хто постраждав унаслідок бойових дій, ремонт пошкодженого житла, відновлення втрачених документів і надання психологічної допомоги. Не менш важливими є сучасні правові технології, серед яких електронний облік звернень громадян, онлайн-консультації юристів та інтеграція баз даних постраждалих, що дозволяє більш оперативно реагувати на порушення і задовольняти потреби постраждалих [7].

Підсумовуючи варто зазначити, що в умовах воєнного стану питання реалізації й захисту особистих немайнових прав громадян набуває особливої ваги. Війна не лише впливає на правові засади, але й викликає загострення

соціальних, моральних та психологічних проблем, які безпосередньо визначають стан дотримання прав людини. Незважаючи на складнощі й об'єктивні обмеження, перед державою постає обов'язок забезпечувати основоположні права і свободи навіть у надзвичайних умовах, спираючись на міжнародні норми та національні механізми.

Останні роки показали, що ефективність системи захисту немайнових прав під час війни залежить від злагодженої взаємодії між державними органами, правозахисними організаціями, судами та громадськими інститутами. Особливу роль тут відіграють цифрові технології, які облегшують доступ до правосуддя та знижують ризики, пов'язані з фізичною небезпекою. Отже, важливим завданням залишається подальше впровадження цифрових рішень у правову сферу, створення онлайн-сервісів і консультацій для громадян, постраждалих через наслідки війни.

Водночас захист немайнових прав у період воєнного конфлікту не може обмежуватися лише юридичними діями. Він повинен охоплювати соціальну, психологічну та моральну підтримку, оскільки порушення права на життя, здоров'я, честь чи гідність може мати довготривалі наслідки. Тому поряд із правовими інструментами держава має впроваджувати комплексні заходи спрямовані на реабілітацію особистості. Це передбачає організацію психологічного супроводу, консультування постраждалих і підтримку їхніх родин, а також активну співпрацю з громадськими ініціативами.

Одним з ключових викликів у сфері правозастосування залишається обмежений доступ до судів і труднощі у виконанні рішень у районах поблизу лінії фронту. Це вимагає запровадження альтернативних механізмів, таких як спрощені процедури розгляду справ, мобільні суди чи залучення міжнародних правових організацій. Такі підходи сприятимуть оперативнішому вирішенню конфліктів і водночас допоможуть відновити довіру до державних інститутів як гаранта прав громадян.

Окрім внутрішнього рівня, події останніх років доводять важливість міжнародної правової підтримки для захисту прав людини в Україні. Подача заяв до Європейського суду з прав людини, документування воєнних злочинів та інших порушень не тільки слугують юридичним інструментом. Вони мають значення для формування історичної бази доказів, що стане фундаментом для міжнародних розрахунків і притягнення винних до відповідальності у майбутньому. Отже, в сучасних умовах комплексний підхід до захисту немайнових прав повинен включати правові, соціальні, цифрові й міжнародні аспекти разом із активною участю громадянського суспільства. Така стратегія не лише пом'якшує наслідки злочинів проти людяності, але й сприяє формуванню нової культури правосвідомості, заснованої на захисті людської гідності та принципах верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 03.03.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Ковальчук І. Особисті немайнові права фізичних осіб: теорія та практика. *Право*, 2020. С. 45–50.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Human Rights Watch. Ukraine: Civilian Access to Justice During Siege. 2022. URL: <https://www.hrw.org/ukraine-access-to-justice>.
7. Онлайн-захист прав внутрішньо переміщених осіб. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/uk/online-compensation>.

КУКОЛЬ СЕРГІЙ ДМИТРОВИЧ

*здобувач освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук*

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ

Проблематика гуманності довічного позбавлення волі набуває особливого значення в контексті сучасних стандартів прав людини, оскільки вона безпосередньо торкається фундаментальних засад людської гідності, права на життя та заборони нелюдського або принижуючого поводження. У світлі міжнародних документів, таких як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, держави-учасниці мають обов'язок не лише забезпечувати охорону життя й свободи особи, але й поводитися з усіма ув'язненими у спосіб, що зберігає їхню людську гідність.

Відповідно до статті 10 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, усі особи, позбавлені волі, повинні утримуватися «з людяністю та повагою до невід'ємної гідності людської особистості». Ця норма закріплює універсальний підхід до виконання покарань, який виходить із принципу, що навіть особа, яка вчинила найтяжчий злочин, не втрачає свого статусу людини та права на гідне ставлення. У сучасній правовій доктрині гуманність покарання розглядається не як поблажливість, а як прояв цивілізованого ставлення держави до правопорушника, що відповідає цілям виправлення та ресоціалізації, а не лише відплати.

Таким чином, питання гуманності довічного позбавлення волі постає не лише у площині кримінального права, а й у площині міжнародно-правових гарантій прав людини, що визначають межі допустимого державного примусу та підкреслюють обов'язок держави забезпечити мінімальні стандарти гідного існування навіть для осіб, які відбувають найтяжчі покарання.

Європейський суд з прав людини у своїй багаторічній практиці неодноразово звертався до питання сумісності довічного позбавлення волі з принципом заборони нелюдського або принижуючого поводження, закріпленим у статті 3 Європейської конвенції з прав людини. Ця стаття має абсолютний характер, тобто не допускає жодних винятків чи обмежень навіть у період воєнного стану або надзвичайного становища. Саме тому Суд послідовно підкреслює, що будь-яке покарання, яке повністю позбавляє людину надії на звільнення або виключає можливість перегляду її справи, ставить під сумнів принцип людської гідності, що лежить в основі Конвенції.

Найбільш знаковим у цьому контексті є рішення у справі «Vinter and Others v. the United Kingdom» 2013 року, у якому Велика палата ЄСПЛ дійшла висновку, що відсутність реальної та ефективної перспективи звільнення або перегляду вироку порушує вимоги статті 3. Суд наголосив, що навіть особа, засуджена до довічного покарання, має зберігати можливість довести, що вона виправилась і не становить небезпеки для суспільства. Інакше таке покарання перетворюється на форму «повільної страти», що суперечить європейському розумінню гуманності.

Крім того, ЄСПЛ у подальших рішеннях – розвинув підхід, сформульований у справі Vinter, уточнивши, що держави повинні забезпечити реальну і передбачувану процедуру перегляду вироку, доступ до інформації про критерії звільнення та можливість врахування особистого прогресу засудженого. Таким чином, позиція Суду чітка – довічне покарання не є несумісним із Конвенцією, якщо воно супроводжується надією на перегляд і можливістю ресоціалізації.

У європейській практиці простежуються різні моделі виконання довічного покарання. У Великій Британії існували так звані «whole life orders», які передбачали повну відсутність права на звільнення. Після рішення ЄСПЛ уряд був змушений запровадити процедури перегляду, що дозволяють у виняткових випадках пом'якшення покарання. У Нідерландах довічне позбавлення волі формально передбачає можливість помилування монархом, однак на практиці воно залишається надзвичайно рідкісним. Німецька модель, навпаки, вважається зразковою – після відбуття мінімум 15 років позбавлення волі засуджений має право на перегляд вироку. Федеральний Конституційний суд Німеччини ще у 1977 році визнав, що повна відсутність перспективи звільнення суперечить принципу людської гідності.

Польське законодавство також передбачає можливість умовно-дострокового звільнення після 25 років ув'язнення, хоча у певних категоріях злочинів суд може продовжити цей строк до 30 або навіть 40 років. Таким чином, більшість європейських держав визнають необхідність забезпечення механізмів перегляду довічних вироків.

З точки зору міжнародного права, гуманність покарання визначається не лише його тривалістю, а насамперед – наявністю можливості перегляду, процедурними гарантіями та реальними умовами для ресоціалізації. «Правила Нельсона Мандели» 2015 року наголошують, що метою ув'язнення є не тільки покарання, а й виправлення особи. Отже, довічне позбавлення волі не може бути сумісним із принципами гуманності, якщо позбавляє людину будь-якої надії на звільнення.

Україна, ратифікувавши основні міжнародні договори у сфері прав людини – зокрема Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, – взяла на себе чітке зобов'язання забезпечувати, щоб виконання довічних вироків відповідало міжнародним і європейським стандартам гуманного поводження. Це зобов'язання передбачає не лише дотримання формальних гарантій, а й створення реальних правових і соціальних механізмів, які б дозволяли особам,

засудженим до довічного позбавлення волі, зберігати надію на можливість перегляду вироку та повернення до суспільства.

Національна пенітенціарна система має бути спрямована не лише на ізоляцію небезпечних злочинців, а й на їх поступову ресоціалізацію, через освітні, психологічні та трудові програми. Необхідним є впровадження механізмів періодичного перегляду справ засуджених до довічного покарання, які б дозволяли оцінити поведінку, рівень виправлення та суспільну небезпеку кожної особи. Такі механізми повинні бути прозорими, справедливими й неупередженими, із можливістю подальшого оскарження рішень.

Гуманність довічного покарання не заперечує його суворості чи карального змісту, але вимагає, щоб покарання не перетворювалося на безнадійне існування. У цьому сенсі визнання за кожною особою права на гідність, людське ставлення і можливість соціальної реабілітації є ключовим критерієм демократичності та правової зрілості держави. Тому реформування вітчизняної системи виконання покарань має включати створення умов, за яких довічне позбавлення волі не стає остаточним вироком людській особистості, а зберігає шанс на відновлення її соціального статусу та моральної відповідальності перед суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Vinter and Others v. the United Kingdom, Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, Judgment of 9 July 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-122664%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-122664%22]})
4. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), 2015. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/Nelson-Mandela-Rules.html>
5. Bundesverfassungsgericht (Federal Constitutional Court of Germany), Judgment of 21 June 1977. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/1977/06/ls19770621_1bvl001476en.html
6. Кодекс Республіки Польща. Kodeks karny, art. 78. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/>

ЛАВЕЦЬКА АЛІНА СЕРГІЇВНА

*здобувачка освіти 2 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ШЕЛУДЯКОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

*доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА ЄСПЛ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Право власності завжди мало велике значення для людини, адже воно забезпечує можливість мати своє майно, користуватися ним і розпоряджатися на власний розсуд, що є основою економічної та соціальної самостійності особи. Саме це право створює відчуття стабільності, захищеності та впевненості у завтрашньому дні. Крім того, право власності тісно пов'язане з реалізацією інших фундаментальних прав людини – права на житло, працю, підприємницьку діяльність, а також права на особисту свободу і гідність. У сукупності вони створюють основу для повноцінного існування особистості в демократичному суспільстві, де повага до приватної власності виступає одним із ключових показників рівня правової культури та верховенства права.

Для України питання права власності залишається дуже актуальним. На фундаментальному рівні право власності розглядається не лише як економічна категорія, а як невід'ємний елемент утвердження людської гідності та особистої автономії. Втрата житла, землі чи іншого майна, особливо в умовах війни, це не лише економічні збитки, а й порушення психологічної цілісності особистості та її здатності до самореалізації. Відтак, завдання держави не просто компенсувати втрати, а й відновити суб'єктність власника як повноцінного члена суспільства, що є ключовим аспектом у контексті євроінтеграційних прагнень України.

Важливим орієнтиром у цьому питанні є практика Європейського суду з прав людини. Суд розглядає право власності не лише як матеріальну цінність, а як частину загальної системи прав людини. Тому дослідження підходів ЄСПЛ та їх впливу на українське законодавство допомагає краще зрозуміти, як забезпечити реальний, а не формальний захист права власності. Відповідно до ст. 41 Конституції України: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності» [1].

Аналогічні положення містяться в Цивільному кодексі України, зокрема у статтях 316-321: «Право власності – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути

зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом» [2]. Важливе значення для розуміння сутності права власності має і Європейська конвенція з прав людини. Протокол №1, ст. 1 гарантує, що «кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права» [3]. Таким чином, національні та міжнародні норми формують цілісну систему гарантій, спрямовану на захист прав власників і запобігання незаконному втручанню з боку держави.

Науковці наголошують, що право власності у практиці Європейського суду з прав людини розглядається не лише як матеріальне благо, а як елемент загальної системи прав людини, тісно пов'язаний із правом на повагу до приватного життя, свободою підприємницької діяльності та принципом справедливості. Так, О. Бігняк у своїй праці «Європейський суд з прав людини як інструмент захисту права власності» зазначає, що поняття «майно» у розумінні ЄСПЛ тлумачиться широко – воно охоплює не лише речі у фізичному сенсі, але й соціальні виплати, бізнес, права інтелектуальної власності та інші економічні інтереси. Вчений підкреслює, що основною умовою втручання держави у право власності є дотримання принципів законності, суспільної необхідності та справедливого балансу між інтересами особи і суспільства [4].

Подібного підходу дотримуються й В. Манзюк, О. Семерак та В. Заборовський у своїй статті, де акцентується увага на тому, що держава має право здійснювати контроль за використанням майна лише в межах, визначених законом, і за умови, що таке втручання є пропорційним поставленій меті. Автори підкреслюють, що надмірне або непропорційне втручання, навіть якщо воно здійснюється в інтересах суспільства, розцінюється Судом як порушення статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини [5].

Практика Європейського суду з прав людини підтверджує основні теоретичні підходи до розуміння і захисту права власності. У справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції» Суд уперше сформулював принцип справедливого балансу між інтересами суспільства та правами власника, зазначивши, що втручання держави має бути пропорційним і не накладати надмірного тягаря на особу [6]. У справі «Кечко проти України» ЄСПЛ визнав, що невиконання державою судових рішень, які гарантують майнові права, є порушенням права на володіння майном [7]. А у справі «Жовнер проти України» Суд підкреслив, що держава повинна не лише утримуватися від неправомірного втручання, а й забезпечувати ефективну реалізацію майнових прав [8]. Досвід ЄСПЛ став особливо важливим для України, що нині намагається адаптувати своє законодавство до європейських стандартів у сфері захисту права власності. В Україні питання захисту права власності набуло особливої актуальності у зв'язку з повномасштабною війною. Тисячі громадян втратили житло, земельні ділянки чи інше майно внаслідок бойових дій, окупації або руйнувань. Такі обставини

поставили перед державою складне завдання – забезпечити ефективні механізми відновлення порушених прав і надання компенсації постраждалим.

Для врегулювання цих питань було прийнято Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації». Він визначає порядок фіксації завданих збитків, розгляду заяв та виплати компенсацій [9]. Проте, на нашу думку, на практиці реалізація цього закону стикається з низкою труднощів – браком фінансування, затримками у формуванні реєстрів пошкодженого майна, а також тривалими судовими спорами щодо права власності на землю та нерухомість.

Крім того, значна кількість громадян стикається з проблемами визнання права власності на зруйноване або окуповане майно, що створює правову невизначеність і породжує численні колізії у судовій практиці. Такі ситуації особливо загострюються у випадках, коли відсутні належні документи чи доступ до реєстрів, а також коли територія, де розташоване майно, перебуває під тимчасовою окупацією. Вирішення подібних спорів вимагає не лише оновлення національного законодавства, а й урахування практики Європейського суду з прав людини, який наголошує на необхідності збереження «справедливого балансу» між інтересами держави, що діє в умовах війни, та основоположними правами громадян на володіння своїм майном.

Отже, можна стверджувати, що право власності залишається одним із найважливіших показників рівня правового захисту людини в державі. Практика Європейського суду з прав людини не лише визначила сучасне розуміння цього права, а й стала дороговказом для України у процесі реформування правової системи. Інтеграція підходів ЄСПЛ в українську правову систему має бути спрямована на формування нової правової культури, де захист права власності є не проявом дискреційних повноважень, а безумовним обов'язком держави. В умовах війни та масштабних втрат майна саме ефективне впровадження європейських стандартів, створення дієвих механізмів компенсації та відновлення порушених прав є запорукою не лише зміцнення верховенства права і довіри громадян до держави, але й ефективної реалізації прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Протокол №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
4. Бігняк О.В. Європейський суд з прав людини як інструмент захисту права власності. *Часопис цивілістики*. Вип. 34. 2020. С. 23-28. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1a1926e1-a293-47e5-8a73-d3e9abc698ec/content>
5. Манзюк В.В., Семерак О.С., Забровський В.В. Контроль за використанням власності в практиці ЄСПЛ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №2. С. 104-109. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/19.pdf>

6. Справа «Спорронг і Лённрот проти Швеції» (Sporrong and Lönnroth v. Sweden), рішення від 23 вересня 1982 року, заяви № 7151/75, 7152/75. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57.7580>

7. Справа «Кечко проти України» (Kechko v. Ukraine), рішення від 8 листопада 2005 року, заява № 63134/00. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71424>

8. Справа «Жовнер проти України» (Zhovner v. Ukraine), рішення від 29 червня 2004 року, заява № 56848/00. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61897>

9. Про компенсацію за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Закон України від 23 березня 2023 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2023, № 2923-IX, ст. 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

ЛИТОВЧЕНКО ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

*здобувачка освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема індивідуалізації покарання належить до фундаментальних принципів кримінального права і є необхідною умовою забезпечення справедливого та гуманного застосування санкцій. Індивідуалізація – це процес, у межах якого суд враховує індивідуальні обставини як злочину, так і особи правопорушника (характер вини, мотивація, соціально-біографічні дані, ступінь небезпеки для суспільства та потенціал до ресоціалізації) при визначенні виду й міри покарання. Цей принцип пов'язаний із цілями покарання (відплата, превенція, виправлення, соціальна захищеність) і гарантує, що санкція не буде формальним повторенням санкції із санкційної норми, а результатом індивідуальної оцінки суду [1].

В національному правовому полі України принцип індивідуалізації формально закріплений у положеннях Кримінального кодексу, зокрема в загальній частині щодо загальних принципів призначення покарання та порядку його індивідуального обґрунтування (ст. 65 та ін.). Проте практика призначення покарань виявляє низку проблем, як то, недостатня якість обґрунтування судових рішень щодо індивідуальних факторів, обмежена доступність та оперативність психолого-педагогічних і соціологічних матеріалів (присутність передсудових або передвирокових довідок), а також відсутність усталених інструментів стандартизації оцінки ступеня ризику та ресоціалізації. Це ускладнює застосування принципу індивідуалізації на практиці та породжує неоднорідність у покараннях за подібні злочини [2].

Порівняльний аналіз свідчить, що країни Європи використовують різні механізми для втілення індивідуалізації. У системі Англії і Уельсу діє незалежна організація – Sentencing Council – яка розробляє керівні принципи для суддів. Ці настанови поєднують стандартизацію з можливістю відхилення за мотивованими підставами, а також стимулюють використання передсудових звітів та оцінок ризиків для більш ґрунтовного індивідуального підходу. Водночас дискусії щодо впровадження додаткових критеріїв (напр., врахування етнічного чи соціокультурного контексту) показують, що навіть наявність правил не усуває складнощів практичного застосування індивідуалізації [3].

Німецьке кримінальне право реалізує індивідуалізацію через широкі судові дискреції, що формулюються в положеннях щодо призначення покарання,

зокрема стаття 46 Німецького кримінального кодексу та суміжні норми, і через орієнтацію на оцінку винуватості та особистісних характеристик засудженого. Німецька модель підкреслює індивідуальні критерії, але одночасно вимагає чіткої мотивації судових рішень та застосування науково-обґрунтованих методик оцінки. Такий підхід вважається ефективним з огляду на баланс між справедливістю і безпекою [4].

В Україні існує певна законодавча база для індивідуалізації, але реалізація гальмується практичними факторами, такими як, обмеженими ресурсами судів і пенітенціарної системи, недостатнім розвитком інструментів оцінки ризику та ресоціалізації, нестачею високоякісних передсудових доповідей, а також нерівномірністю застосування альтернативних санкцій (покарань, що передбачають індивідуальні програми виправлення). Академічні дослідження і матеріали практиків звертають увагу на нагальну потребу у стандартизованих оцінних інструментах, інтеграції міждисциплінарних висновків (психологічних, соціологічних, медичних) та підготовці суддів щодо їхньої інтерпретації [1].

Європейська практика також демонструє ризики «надмірної стандартизації», коли жорсткі керівні принципи або таблиці покарань фактично обмежують дискрецію суду і роблять індивідуалізацію декларативною. Дослідження показують, що керівні настанови дають позитивний ефект у вигляді однорідності рішень, але вони повинні залишати простір для мотивованого відступу у випадках, коли індивідуальні обставини вимагають відмінної позиції суду. Із цього погляду оптимальна модель поєднує стандартизовані інструменти оцінки з професійним суддівським підходом та наявністю передсудових доповідей, що описують особистість правопорушника і можливості його ресоціалізації [5].

З урахуванням наведеного можна сформулювати практичні рекомендації для України. По-перше, необхідне впровадження системи обов'язкових передсудових (або передвирокових) доповідей/звітів, що включатимуть комплексну оцінку криміногенної небезпеки, психолого-педагогічну характеристику, соціально-біографічні дані та пропоновані індивідуальні заходи виправлення. По-друге, треба розробити національні (або галузеві) методики оцінки ризику або ресоціалізації, що базуються на емпіричних даних та адаптовані до українського контексту. По-третє, слід посилити підготовку суддів і працівників пробації для інтерпретації таких звітів і прийняття мотивованих рішень; розглянути створення національного органу (аналогічного Sentencing Council) для підготовки рекомендацій – не як жорстких табличних правил, а як допоміжного інструментарію [6].

На рівні прав людини принцип індивідуалізації має також важливе значення для реалізації гарантій, передбачених Конвенцією та Міжнародним пактом. Без реальної індивідуальної оцінки є ризик непропорційності покарання, дискримінації або порушення права на справедливий розгляд. Отже, імплементація механізмів індивідуалізації в Україні сприятиме кращому виконанню міжнародних зобов'язань і зменшенню ризиків міжнародних скарг та критики щодо невинуватості жорстокості або формалізованого підходу до покарання [6].

Отже, принцип індивідуалізації покарання в Україні формально вбудований у законодавство, але на практиці реалізація цього принципу є неповною і фрагментарною. Для наближення української практики до європейських стандартів потрібні законодавчі, інституційні та методичні реформи, як то, впровадження надійних передсудових механізмів оцінки, розвиток науково обґрунтованих методик оцінки ризику та ресоціалізації, а також підвищення професійної підготовки суддів та системи пробації. Лише комплексний підхід забезпечить поєднання індивідуального підходу з гарантуванням справедливості та прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berezniuk V. Application of the principle of individualization of punishment in the case law of the European Court of Human Rights / Ehrlich's Journal. 2025. Volume 13. P 69-74.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;
3. Sentencing Council — About sentencing guidelines. Sentencing Council for England and Wales. URL: <https://sentencingcouncil.org.uk/about-sentencing/about-sentencing-guidelines/>.
4. Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 22 November 2021. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.
5. Roberts, JV, Pina Sanchez, J and Marder, I. Individualisation at sentencing: the effects of guidelines and «preferred» numbers. *Criminal Law Review*, 2. pp. 2018. P. 123-136.
6. Coffey, G. Rule of law and the ECTHR practice in Ukraine: problems of legal interpretation and application in judicial practice. *Analytical and Comparative Jurisprudence* 3(4). 2025. P. 411-416.

МЕЛЬНИК ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА

*здобувачка освіти 1 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

*асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРА

Прокуратура посідає важливе місце в системі правоохоронних органів, тому питання її повної незалежності залишається надзвичайно актуальним для забезпечення справедливого правосуддя. Ця незалежність необхідна для того, щоб її рішення ґрунтувалися виключно на законі, а не на сторонньому впливі, особистих інтересах чи політичному тиску. В ч.1 ст. 1 Закону України «Про Прокуратуру» (далі – ЗУ «Про Прокуратуру») визначено, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [1].

Організація діяльності прокуратури України ґрунтується на засадах, які визначено в ч.1 ст. 3 ЗУ «Про Прокуратуру». Засада незалежності прокурора полягає в тому, що органи прокуратури повинні здійснювати функціонування своїх повноважень незалежно від будь-яких спроб втручання органів влади чи окремих посадових осіб, потенційного впливу на свою діяльність підприємств, організацій чи установ. Кожен з прокурорів у своїй наглядовій діяльності відокремлений від будь-якого виду стороннього впливу, тому при виконанні службових обов'язків керується тільки законом і вказівками Генерального прокурора [2, с. 251].

Задля покращення ефективного виконання функцій покладених на органи прокуратури та запобіганню незаконного впливу на їх діяльність в статті 16 ЗУ «Про прокуратуру», визначенні гарантії їх незалежності. Тому, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Прокуратуру» гарантії незалежності прокурора забезпечуються «особливим порядком його призначення на посаду, звільнення з посади та притягнення до дисциплінарної відповідальності» [1]. Процедура призначення та звільнення з посади прокурора визначена Розділом V вищезазначеного Закону. Аналіз цих положення вказує, що законодавець забезпечив максимально об'єктивний добір кандидатів на посаду прокурора, що реалізується за встановленою законом процедурою, перешкоджаючи змозі здійснювати вплив на порядок прийняття рішення. Разом з тим, звільнення та припинення повноважень прокурора, з посади передбачає перелік умов, які зазначено в ст. 41 Закону України «Про Прокуратуру», з метою недопущення перевищення своїх повноважень з боку самого прокурора, а також передбачена процедура притягнення його до дисциплінарної відповідальності у порядку та з

підстав визначених розділом VI цього ж закону. У п.2 ч.1 ст. 16 ЗУ «Про прокуратуру» зазначено, «порядок здійснення повноважень, визначеним процесуальним та іншими законами», що безпосередньо зазначає виконання повноважень в межах своєї юрисдикції та встановленими законом процедури.

Якщо на роботу органів прокуратури здійснюється неправомірний вплив, що суперечить системі законодавства, зокрема, вимаганням вчинення певних дій чи, навпаки, бездіяльності в конкретних ситуаціях для забезпечення власних приватних інтересів, чи порушення закону на користь державних органів влади або її окремих посадових осіб – його діяльність не може вважатися незалежною, а тому законодавець чітко визначив, на нашу думку, найважливішу гарантію незалежності прокурора у п. 3 ч.1 ст. 16 ЗУ «Про прокуратуру» – «заборона незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень прокурора» [1]. Встановленим законом порядок фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури, є невід’ємною частиною гарантій незалежності, що вказано в п. 4 ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про прокуратуру» [1]. Це передбачає окреме фінансування прокуратури з Державного бюджету України, тому діє заборона на фінансування з будь-яких інших невстановлених джерел. Процес забезпечення організаційної діяльності прокуратури передбачає координацію та підтримку її належного функціонування. Варто відзначити належне матеріальне, соціальне та пенсійне забезпечення прокурора, що закріплено п.5 ч.1 ст. 16 ЗУ «Про прокуратуру». Матеріальне забезпечення гарантує високу заробітну плату, яка складається з посадового окладу, премій та надбавок, які визначені у ст. 81 вищезазначеного Закону [1]. В свою чергу соціальне забезпечення полягає в гарантуванні соціального захисту прокурорів, матеріально-побутового та пенсійного забезпечення.

Також, незалежність прокурора гарантується функціонуванням органів прокурорського самоврядування. Слід визначити що, прокурорське самоврядування – це сталий механізм, що дозволяє прокурорам самостійно й колективно вирішувати питання, які пов’язані з внутрішньою організацією роботи прокуратури. Його мета полягає в забезпеченні єдності органів прокуратури, підвищенні професійного рівня прокурорів, посиленні їх незалежності та захисту від втручання в їх діяльність, а також брати участь у визначенні кадрових, фінансових і матеріально-технічних потреб [1]. Найвищим органом прокурорського самоврядування є Всеукраїнська конференція прокурорів, яка здійснює свої функції відповідно до встановлених повноважень які визначені п. 2 ч. 2 ст. 67 ЗУ «Про прокуратуру»[1]. Варто зазначити, що період між всеукраїнськими конференціями прокурорів, вищим органом прокурорського самоврядування є Рада прокурорів України. Звідси впливає ще одна гарантія незалежності прокурора – його право звернутися до Ради прокурорів України за допомогою у разі виникнення загрози його незалежності та проханням про захист. В свою чергу вона обов’язана негайно здійснити перевірку та розгляд даного звернення за участі прокурора на незалежність якого здійснюється посягання, та вжити необхідних заходів в межах своїх повноважень, передбачених в п.8 ч.4 Положенні про раду прокурорів України для усунення загрози [1]. Слід враховувати, що органи державної влади,

місцевого самоврядування, а також фізичні та юридичні особи зобов'язані поважати незалежність прокурора та утримуватися від будь-яких форм тиску на нього під час виконання службових обов'язків. Відповідно до вищезазначеного існують межі конструктивної критики діяльності прокурора, які визначаються Конвенцією про захист прав людини, а також свобод та практики Європейського суду з прав людини [2, с. 252]. Насамперед Україна обрала стратегії та програми інтеграції до Європейського Союзу, що передбачає посилення якості умов для забезпечення самостійності прокуратури [3, с. 157], адже це є основним критерієм для функціонування європейської демократичної правової системи. Незалежна прокуратура є гарантією того, що кримінальні провадження здійснюватимуться неупереджено, без політичного впливу чи тиску з боку інших органів влади. Саме така модель забезпечує рівність усіх перед законом, ефективний захист прав людини та реальне верховенство права. Тому, для України це має особливе значення, оскільки підвищення рівня довіри до системи правосуддя, професійність прокуратури, є обов'язковими передумовами для наближення до стандартів ЄС та успішної реалізації євроінтеграційного курсу.

Нині прокуратура України є важливим органом функціонування правосуддя в державі, чий гарантії становлять єдину узгоджену систему. Утвердженні принципи законності, верховенства права, єдності правових процесів, універсальність та системність, забезпечують результативність прокурорської діяльності у захисті інтересів держави та права і свободи людини й громадянина. Прокуратура об'єднує в собі організаційні та функціональні складові діяльності. [3, с. 156]. Організаційність виражається в тому, що прокуратура посідає ключове місце у системі державної влади, виконуючи роль інституції, яка забезпечує здійснення контролю над додержанням законності та правомірності повноважень органів державної влади. Завдяки своїй організаційній структурі прокуратура функціонує як цілісна система, що здатна оперативно реагувати на порушення закону та забезпечувати належний рівень правопорядку в державі. Разом з тим, функціональний аспект діяльності органів прокуратури здійснюється у процесуальній та наглядовій формах. Воно здійснюється у праві прокурора користуватися повною незалежністю під час здійснення своїх повноважень та ухвалення рішень у конкретних провадженнях. Саме функціональна незалежність і забезпечує реальну можливість прокурорів ефективно виконувати завдання щодо підтримання державного обвинувачення, процесуального керівництва досудовим розслідуванням та захисту інтересів суспільства і держави в суді. Таким чином, поєднання організаційної цілісності та функціональної незалежності створює основу для ефективної діяльності прокуратури у механізмі забезпечення законності в Україні. Підсумовуючи, можу сказати, що для забезпечення ефективності роботи прокурора, необхідно гарантувати його функціонування, саме як автономного органу, тому що лише за умови самостійності у прийнятті рішень, відсутності адміністративного тиску або політичного втручання в його діяльність, належного організаційного забезпечення, а також у забезпеченні захисту від посягання на незалежність, він матиме можливість виконувати покладені на нього функції результативно та належним чином. Слід також зауважити, що наслідок такої незалежності,

виявляється в посиленні суспільної довіри до правового забезпечення правосуддя в державі, нагляду за дотриманням законності, разом з тим справедливого захисту прав громадян та правопорядку в державі. Тому, незалежність прокурора насамперед – гарантія стабільності та стійкості законного порядку в суспільстві й державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697>
2. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник /М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с.
3. Шульган І. Незалежність прокурорів як засада діяльності прокуратури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2021. Т. 8, № 4. С. 153-158.

НЕДОСТУПЕНКО АНАСТАСІЯ ОЛЕКСІВНА

*здобувачка освіти I курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ДРОБЧАК АЛЛА ЛЕОНІДІВНА

*старший викладач кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК У СФЕРІ ПРАЦІ ТА ЇЇ СТЕРЕОТИПИ В ХХІ СТОЛІТТІ

Сьогодні права людини є закріпленими в різних документах, нормативно-правових актах, що дозволяє створити уявлення про значення себе та твої правила в суспільстві.

Якщо порівнювати права людей у 21 столітті з такими історичними подіями на території України як: Кріпосне право (XVII-XIX ст.) – де порушувалися права на свободу, рівність, гідність. Радянські репресії (1920-ті - 1950-ті роки) – що могли порушувати права на життя, свободу слова, власність, совість. Людей могли вільно розстрілювати, масово арештовувати, та влаштовувати заслання людей на інші території, прикладом яких може стати глобальна трагедія в період з 18-го по 20-те травня 1944 року на території Криму, коли його мешканців, кримськотатарський народ, за наказом Радянської влади, жорстоко депортували з рідної території на понад 40 років.

Історія демонструє нам більшість подій пов'язаних з дискримінацією, і якщо порівнювати з сучасним суспільством, то звичайно ми можемо побачити видимі зміни, що дозволяють нам вільно висловлювати свою думку на публіку, відстоювати свої права, отримувати бажану освіту та вільно обирати сферу праці. Але на жаль, так працює не з усіма. Дискримінація в нашому суспільстві ще існує, і проявляється вона далеко не в одній формі, зокрема через гендерні стереотипи та нерівні можливості для жінок та чоловіків. Хоча законодавством є гарантування та закріплення прав кожної людини, незалежно від статі, національності, кольору шкіри чи орієнтації, таким прикладом є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що свідчить про гендерну рівність, захист обох сторін у разі агресії.

Зокрема у цьому законі закріплено: гарантує рівність прав та можливостей жінок і чоловіків; принципи забезпечення рівності; заборона дискримінації; заходи державної підтримки та захисту від порушень [1].

Але на жаль не все може відповідати дійсності на практиці, та за статистикою, саме жінки є частіше обмежені у професійному рості, упередженим ставлення роботодавців, та нижчою заробітною платою.

Згідно зі статистикою виданою у 1-го квітня у 2021 році Держстатом, гендерна нерівність у наданні заробітної плати жінкам становила 17,8% [2]. Але зі зміною ладу у державі, з моменту початку російської агресії у бік України ситуація погіршилася, та зросла на один відсоток тому вже у 2023 році гендерна

нерівність становила 18,6%. Згодом ситуація стала значно гірше, як публікують Інтернет рекрутингові сервіси, станом на 2025 рік, розбіжність в заробітній платі становить 25% що на 1,4 рази більше ніж результат у 2021 році.

За підсумками 2024 року, як передає видання «Budni» гендерна нерівність спостерігається в таких сферах діяльності, що зазвичай прийнято вважати «чоловічими»: Фінансові послуги, автомобільна промисловість та автобізнес, банки, енергетика та енергоносії, FMCG (Fast-Moving Consumer Goods, тобто товари повсякденного попиту).

Перше місце у найбільшому розриві посягає галузь фінансові послуги, де зарплата чоловіків у середньому 35 548 грн, а зарплата жінок – 24 123 грн, тобто чоловіки заробляють приблизно в півтори рази більше [3].

Якщо вже мислити за розподілом «чоловічих» та «жіночих» професій, розподіл зарплат з «жіночих» не так суттєво різниться як з попереднім дослідженням. До таких професій відносяться такі галузі: архітектурні та дизайнерські бюро, туризм/подорожі/пасажирські перевезення, освіта, краса, фітнес, спорт, HR. Якщо взяти до уваги перше місце серед них, в архітектурному та дизайнерському бюро жінки заробляють приблизно 25 504 грн, а чоловіки – 26 702 грн, тобто зарплата чоловіків більша лише приблизно в 1,05 рази [3].

Гендерна нерівність у суспільстві виникає через поєднання соціальних, культурних та інституційних факторів, що формують упереджене ставлення до жінок і чоловіків. Одним із ключових механізмів є стереотипи та сексизм, які закріплюються з раннього віку. Стереотипи – це спрощені, часто хибні уявлення про те, які ролі мають виконувати чоловіки та жінки в суспільстві, що вони «можуть» чи «не можуть» робити. Сексизм проявляється у дискримінації за статевою ознакою: у нерівній оплаті праці, обмеженні кар'єрних можливостей, домінуванні чоловіків у владних структурах, знецінюванні жіночої праці або об'єктивації жінок у медіа та рекламі.

Проблеми гендерної нерівності починаються з дитинства. Діти засвоюють соціальні ролі через сім'ю, іграшки, навчальні матеріали та спостереження за поведінкою дорослих. Підсумовуючи, проблематика та гендерна нерівність у суспільстві зберігається та розповсюджується надалі за багатьох факторів. Ключовими є: закріплення у свідомості дитини розподілу на «дівочі» та «хлопчачі» іграшки чи ролі в суспільстві; переважно цьому сприяють батьки, які з малого віку формують уявлення дитини про «слабший» та «сильніший» гендер, підживлюючи патріархальні норми.

Це призводить до того, що в дорослому житті жінки частіше обмежені у виборі професії, менш представлені на керівних посадах, відчувають тиск щодо зовнішності та поведінки, а чоловіки – ускладнено можуть проявляти емоції або обирати «традиційно жіночі» професії. Таким чином, стереотипи та сексизм формують структурну нерівність, яка передається з покоління в покоління, укорінюючи патріархальні моделі поведінки в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року №2866-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 52, ст.

561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

2. Жінки та чоловіки на ринку праці. URL: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/m&w/j_ch_na%20runky_praci.pdf#:~:text=%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%97%D0%B0%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%2C%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC,%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20\(7%2C3%20%D0%BC%D0%BB%D0%BD%20%D0%B7%2015%2C4%20%D0%BC%D0%B%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D1%85\)](https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/m&w/j_ch_na%20runky_praci.pdf#:~:text=%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%97%D0%B0%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%2C%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC,%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20(7%2C3%20%D0%BC%D0%BB%D0%BD%20%D0%B7%2015%2C4%20%D0%BC%D0%B%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D1%85)).

3. Зарплатні очікування жінок на 25% нижчі порівняно з чоловіками: цифри, факти, результати дослідження [robota.ua](https://budni.robota.ua) URL: <https://budni.robota.ua/career/zarplatni-ochikuvannya-zhinok-na-25-nizhchi-porivnyano-z-cholovikami-tsifri-fakti-rezultati-doslidzhennya-robota-ua>

НОРДЕН ІРИНА АНДРІЇВНА

*здобувачка освіти I курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

*асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства питання забезпечення громадського порядку набуває особливої актуальності. Зміни в політичній, економічній та соціальній сферах потребують від держави ефективної системи захисту прав громадян, підтримання безпеки та стабільності правопорядку у суспільстві. Громадський порядок – це основа нормального функціонування суспільства, а тому його збереження є важливою передумовою розвитку держави. У цьому процесі провідну роль відіграє Національна поліція України (далі – поліція), яка стоїть на варті закону, захищає громадян від злочинності та сприяє формуванню довіри між владою і суспільством. Саме тому дослідження ролі поліції у забезпеченні громадського порядку є надзвичайно важливим для розуміння того, як правоохоронна система може ефективно виконувати покладені на неї функції та забезпечувати сталий правопорядок у суспільстві. Для кожного громадянина правопорядок є передусім гарантією його особистої безпеки та засобом захисту від протиправних дій інших осіб.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України – «виключно законами України визначається забезпечення громадського порядку» [1]. Основним суб'єктом держави, що реалізує відповідні функції є поліція. Однак, слід зауважити, що натомість терміну «громадський правопорядок» в нормативно-правовій базі, що регламентує діяльність НПУ, зокрема ЗУ «Про Національну поліцію», використовується термін «публічна безпека та порядок», але відповідних тлумачень, що включають за змістом ці категорії – не наводиться [2]. Слід підтримати позиції науковців, які наголошують на необхідності використання терміну «громадський правопорядок» та внесення відповідних змін до нормативних актів [3, с.212]. Адже така «юридична невизначеність дезорієнтує працівників правоохоронних органів» [4, с.30].

Сучасна діяльність поліції ґрунтується на підході, орієнтованому на права людини, що передбачає застосування справедливих, розумних і законних методів роботи. Вона не має права безпідставно втручатися у приватне життя людей, повинна діяти неупереджено, з повагою до людської гідності. Оскільки поліція є найпомітнішим представником державної влади, саме її поведінка формує ставлення суспільства до держави загалом [3, с. 85-87].

Однак повністю усунути порушення закону неможливо, оскільки в будь-якому суспільстві існують соціальні, економічні та психологічні чинники, що впливають на поведінку людей. Поява правопорушень негативно позначається на суспільних відносинах, створює загрозу громадській безпеці, викликає соціальну напругу. У таких умовах поліція має діяти максимально оперативно й професійно, щоб мінімізувати наслідки небезпечних ситуацій, запобігти паніці, забезпечити допомогу постраждалим і відновити порядок. До основних напрямів роботи поліції належать: захист особистості, суспільства й держави від протиправних дій; розкриття злочинів; розшук осіб, що переховуються від правосуддя; запобігання та припинення злочинів і адміністративних правопорушень; охорона громадського порядку в публічних місцях; забезпечення безпеки дорожнього руху; охорона майна та об'єктів; а також контроль за дотриманням законодавства. Крім того, поліція здійснює експертно-криміналістичну діяльність, спрямовану на підвищення ефективності розслідувань. Кожен із цих напрямів має на меті підтримання правопорядку через захист прав і свобод громадян, організацію попередження правопорушень та забезпечення безпеки на вулицях, дорогах і в громадських місцях. Поліція не лише реагує на вже скоєні злочини, а й активно працює над їх запобіганням, створюючи умови для спокійного життя громадян [6, с. 208-209].

Також згідно із п. 1 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» [2] та Європейським кодексом поліцейської етики [7], діяльність поліції має здійснюватися у тісному контакті з громадськістю, оскільки ефективність її роботи безпосередньо залежить від рівня довіри населення. Поліція повинна не лише охороняти громадський порядок, а й допомагати тим, хто потребує підтримки через особисті чи соціальні труднощі. Такий підхід сприяє формуванню позитивного іміджу поліції як професійної та гуманної служби, яка діє в інтересах людей.

Важливим напрямом взаємодії поліції та громадськості є реалізація спільних проєктів і програм. Через такі ініціативи формується довіра громадян, зміцнюється правосвідомість і підвищується рівень правової культури. У межах реформування правоохоронної системи в Україні активно впроваджується практика партнерства між поліцейськими та громадами. Прикладом успішної співпраці є досвід Львівщини, де дільничний офіцер спільно з мешканцями села встановив систему відеоспостереження. Завдяки цьому кількість крадіжок суттєво зменшилася, а рівень довіри до поліції помітно зріс. Така ініціатива показала, що спільна участь громадян у забезпеченні безпеки має реальний ефект. Фінансування подібних проєктів може здійснюватися як за рахунок місцевих бюджетів, так і за участю самих мешканців, що лише підсилює відчуття відповідальності кожного за безпеку свого середовища [8, с. 38-41].

Отже, проблема забезпечення громадського порядку залишається однією з найважливіших для українського суспільства. У такий складний період роль поліції стає не просто охоронною, а й соціальною. Вона покликана не лише реагувати на правопорушення, а й активно співпрацювати з населенням, формуючи атмосферу довіри та взаємоповаги. Саме від рівня взаєморозуміння

між поліцією і громадськістю залежить стабільність у державі, ефективність запобігання злочинам і безпека кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015. № 40-41, ст.379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>;
3. Крищенко А. Є. Особливості визначення терміна «публічна безпека і порядок». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С.206-214;
4. Артюхова В. В. Про кримінально-правове поняття «громадський порядок». *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до. 2019. С. 28-30. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/10.pdf;*
5. Гвардинський Р. Роль поліції в державній системі внутрішньої безпеки. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2021. Том 24. С.83-90. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/2275>;
6. Сокурєнко В. В. Роль поліції в забезпеченні громадського правопорядку. *Особистість, суспільство, закон* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 15 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2021. С. 207-210. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a024b52e-b821-4141-ae98-e07edd048b0b/content>;
7. Європейський кодекс поліцейської етики. Рекомендація №10 (2001), ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. та Пояснювальний меморандум. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf ;
8. Пишна А. Г., Любчик В. Б. Забезпечення громадського порядку органами місцевого самоврядування в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. Вип. 3 Ч.2 С. 36 – 41. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/3/part_2/6.pdf.

ОДІЖНА КАТЕРИНА ІВАНІВНА

*здобувачка освіти I курсу магістратури
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

*завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО І ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЖІНОК У СУЧАСНОМУ АРАБЬСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У Європейському товаристві існує чимало уявлень про жінок арабського світу. Домінуючим є образ жінок у хіджабі, прикутих до оселі, неписьменних та яким потрібна опіка, щоб зробити перші кроки до визволення. Такі жінки, без сумніву, існують у арабському світі. Так само, як і високоосвічені, фахові жінки, цілком незалежні у власних думках, але вони все ще борються з обмежувальними суспільними нормами.

Усі знають, що в деяких мусульманських регіонах, народження дівчинки не є приводом для втіхи. Міжнародні інституції регулярно фіксують випадки поводження з жінками в певних районах, які суперечать не лише універсальним правам людини, але й самим принципам Корану [1].

Хоча рівність чоловіків та жінок перед Богом зафіксовано в священному письмі достатньо ясно, на що й вказують багато мусульманських богословів. Ніде в арабському світі жінки не мають рівних прав.

Як зауважують деякі ісламські мислителі, проблема у тому, що багато хто, як прихильники Ісламу, так і його опоненти бачать у жінці істоту, обмежену своєю статтю, яка веде взаємодію з навколишнім світом, виходячи зі своєї чуттєвої натури та ролі у продовженні роду.

Прихильники такої позиції зводять функції жінок до дуже не великого діапазону. При цьому вони не розглядають чоловіка з тих самих позицій, тоді як ми, з цього огляду, не знаходимо суттєвої різниці між обома статями.

Брак рівності стосується як політичних прав, громадянських свобод, родинного права, доступу до навчання та праці, так і загалом обмежень, що накладаються на жінок звичаями. Ці обмеження щодо жінок зумовлені складними релігійними та історичними переконаннями які можуть відбиватися на законодавстві арабських країн.

Арабські країни неабияк обмежують політичні права своїх громадян. Навіть коли вони закріплені на папері, вони рідко дотримуються на практиці. Лише три арабські країни не визнають право жінок обирати та бути обраними до органів влади. Дві з трьох держав, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) та Саудівська Аравія, взагалі не проводять виборів, залишаючи Кувейт єдиною країною, яка влаштовує регулярні голосування, але жінки від них відсторонені.

Деякі близькосхідні держави визнали політичні права жінок відносно рано – Сирія у 1949 році, Ліван у 1952 році, Єгипет у 1956 році та Туніс у 1957 році. За винятком країн Перської затоки, арабські держави визнали політичні права жінок приблизно в той самий час, що й більшість інших країн, що розвиваються.

Немає докладних відомостей про те, наскільки широко жінки користуються правом голосу, і ще менше про те, чи голосують вони самотійно, а не відповідно до настанови чоловіка в сім'ї [2].

З шістнадцяти держав, розташованих на Близькому Сході та в Північній Африці, десять підписали, а дев'ять ратифікували Конвенцію про заборону всіх форм утиску щодо жінок. Однак навіть у цих державах політичні, освітні та особливо особисті права жінок суттєво відрізняються.

В окремих арабських країнах, зокрема в Об'єднаних Арабських Еміратах, існують традиції, відповідно до яких жінкам не слід показувати своє обличчя чужим чоловікам. Тому вони всі носять нікаб – покривало, що закриває обличчя від брів донизу. Відповідно до місцевих норм, якщо стороння людина побачить жінку з відкритим обличчям, це може принести їй сором. Ще більшим порушенням вважається, коли хтось насильно знімає хустку з жінки – такий вчинок ганьбить родину її чоловіка.

Традиційні норми поведінки також регулюють стосунки між нареченими, чоловікові не дозволяється дивитися на свою майбутню дружину до весілля. Це зумовлено особливими традиціями та правилами нікяху, іншими словами укладення шлюбу.

Слідом до звичаїв, жінка повинна йти трохи позаду чоловіка, який її супроводжує. На відміну від західного етикету, арабські чоловіки зазвичай не практикують пропускати жінку уперед або тримати за ними двері.

Під час спільного супроводу чоловіком, якщо вони зустрічають його знайомих, жінка має зберігати субординацію, стоячи позаду та утримуючись від розмов. За етикетом таких зустрічей, її присутність прийнято ігнорувати, а усі звертання, запитання та увага повністю адресується виключно її чоловікові.

Щодо розподілу обов'язків у сім'ї, то традиційно арабська дружина відповідає за ведення домашнього господарства. Проте в заможних державах Перської затоки ці функції часто забезпечують найманий персонал, а основна роль жінки залишається материнством та вихованням дітей [3].

Королівство Саудівська Аравія – залишається доволі консервативною ісламською державою яка обмежує права жінок. Тут діє система опіки над жінкою. Кожна саудівська жінка повинна мати опікуном саме чоловіка – це може бути батько, брат чи чоловік.

Такі опікуни вирішують усі юридичні питання та питання щодо майна, від імені жінки над якою вони мають опіку. Таким чином, для того щоб подати документи на отримання паспорту або дозволу на виїзд за кордон, жінка має отримати згоду свого опікуна. Фактично, жінки вважаються юридично недієздатними, що обмежує їх вільний доступ до освіти, деяких медичних послуг, праці та розірвання шлюбу з їх ініціативи [4].

Жінка також не може самотійно обирати собі чоловіка, все залежить від схвалення кандидатури нареченого її батьком-опікуном, який має право вето на

шлюб. Накладення заборони автоматично визначає шлюб недійсним. У той час, як надання згоди, забезпечує перехід опікунства до її чоловіка.

На практиці, юридичний стан жінки у шлюбі значно слабший, ніж чоловічий. Ця нерівність починається з укладення шлюбу. Жінка може одружитися лише з мусульманином, тоді як чоловікові дозволено одружуватися з іудейками та християнками. Чоловіки також мають особливість полігамії (до чотирьох дружин), що заборонено жінкам. Найбільш вагома диспропорція проявляється при розірванні шлюбу де жінка не може просто розпочати розлучення.

Навіть у випадку розлучення за ініціативою чоловіка, жінка часто змушена пройти важку процедуру і повернути йому шлюбний подарунок. Після розлучення, коли діти досягають віку 7–10 років, право опіки зазвичай переходить до батька або його родичів, що завдає значної психологічної шкоди як матері, так і дітям.

Нерівність, особливо у царині особистої автономії, є суттєвою перешкодою для демократизації та повного розквіту арабських держав. Доки жінка лишається юридично вразливішою та підвладною у власній сім'ї, вона не зможе стати повноцінним, самостійним і усвідомленим політичним діячем.

Таким чином, боротьба за реформу сімейного законодавства є не лише боротьбою за гендерну рівність, а й за майбутню політичну стійкість та економічне зростання регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хіджаб: дозволити не можна заборонити. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/hidzhab.html>
2. Women's rights and democracy in the arab world. URL: <https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/staticfiles/CarnegiePaper42.pdf>
3. Customs and Etiquette in the Arab-Muslim World Middle East And North Africa - Facts and Details. Middle East And North Africa - Facts and Details. URL: <https://africame.factsanddetails.com/articleentry-389.html>
4. Яка система опіки в ісламі? URL: <https://yevropa.fialka.cx.ua/ukraincyamyaka-sistema-opiki-v-islami.html>

ОСАДЧУК ЯРОСЛАВ АНДРІЙОВИЧ

*здобувач освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

КОЗАЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄСПЛ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ТА ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

Питання дотримання стандартів Європейського суду з прав людини при застосуванні спеціальної конфіскації та обмежувальних заходів є одним із найактуальніших у сучасному кримінальному праві України. В умовах реформування антикорупційного законодавства та розширення практики застосування конфіскацій, що не мають кримінально-карального характеру, виникає необхідність гармонізації національної практики з вимогами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Йдеться насамперед про дотримання статті 6 (право на справедливий суд), статті 1 Першого протоколу (право власності) та статті 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту) [1].

Спеціальна конфіскація, відповідно до українського законодавства, може застосовуватися не лише щодо засуджених осіб, але й до третіх осіб, якщо доведено, що майно отримане злочинним шляхом або використано для вчинення злочину. Такий підхід, хоча й спрямований на захист суспільних інтересів та боротьбу з незаконним збагаченням, повинен супроводжуватися суворим дотриманням принципів законності, пропорційності та презумпції добросовісності власника. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово зазначав, що навіть коли втручання у право власності є законним і переслідує легітимну мету, воно має залишатися пропорційним і не накладати на особу «надмірного індивідуального тягаря» [2].

Показовими є рішення ЄСПЛ у справах *Phillips v. the United Kingdom* 2001 року, *Grayson and Barnham v. the United Kingdom* 2008 року та *Gogitidze and Others v. Georgia* 2015 року [3, 4, 5]. Суд підтвердив, що конфіскація активів, отриманих злочинним шляхом, не порушує Конвенцію за умови дотримання належних процесуальних гарантій, передбачених статтею 6, і якщо особа мала реальну можливість довести законне походження майна. Водночас у справі *Gogitidze* Суд підкреслив, що держава повинна гарантувати баланс між боротьбою з корупцією та повагою до права власності, а будь-яке втручання має ґрунтуватися на достатніх доказах і передбачати судовий контроль.

Особливе значення має дотримання принципу пропорційності, який у практиці ЄСПЛ вважається ключовим критерієм оцінки втручання у майнові права. Суд у справі *Silickienė v. Lithuania* 2012 року визнав допустимим

конфіскацію майна, якщо вона має легітимну мету, є пропорційною та здійснена з дотриманням належної процедури [6]. Водночас Суд наголосив, що національні органи повинні чітко довести причинно-наслідковий зв'язок між злочином і конфіскованим майном, а також забезпечити ефективний засіб оскарження.

Важливим аспектом є застосування обмежувальних заходів, таких як арешт майна, заморожування активів або заборона користування ними. У рішеннях *Raimondo v. Italy* 1994 року та *Bäck v. Finland* 2004 року ЄСПЛ зазначив, що тимчасові заходи не порушують Конвенцію, якщо вони мають процесуальний характер, переслідують легітимну мету і не позбавляють особу фактичного доступу до правосуддя. Водночас надмірна тривалість або непропорційність таких заходів може становити порушення статті 1 Першого протоколу [7, 8]. Таким чином, обмежувальні заходи мають бути обмеженими в часі, необхідними та підлягати регулярному перегляду судом.

У контексті українського права спеціальна конфіскація визначена у статтях 96-1 – 96-4 Кримінального кодексу України та застосовується у поєднанні з інститутом цивільної конфіскації (цивільного позову щодо необґрунтованих активів), запровадженого Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів» від 31.10.2019 р. № 263-IX. Попри суттєвий прогрес у розвитку антикорупційного механізму, практика свідчить про труднощі у дотриманні принципу презумпції добросовісності власника та забезпеченні ефективного судового контролю. Для відповідності європейським стандартам необхідно вдосконалити механізми доказування, гарантії процесуальної рівності сторін і процедури відшкодування у разі неправомірного втручання у право власності.

Крім того, практика ЄСПЛ свідчить, що конфіскація, яка не має карального характеру, але є наслідком адміністративної або цивільної процедури, усе одно підпадає під гарантії статті 6 Конвенції (право на справедливий суд). Це означає, що навіть у справах, не пов'язаних із кримінальним обвинуваченням, особа має право на незалежний судовий розгляд, презумпцію добросовісності, доступ до доказів і право на оскарження. Такий підхід, сформований у справах *Vajrami v. Albania* 2017 року та *Dimitrovi v. Bulgaria* 2011 року, є орієнтиром для держав, які запроваджують інструменти «цивільної конфіскації» [11, 12].

Забезпечення дотримання стандартів ЄСПЛ вимагає від України послідовної гармонізації законодавства з практикою Суду, розвитку судової культури мотивованих рішень та підвищення якості доказування у справах про конфіскацію. Особливої уваги потребує гарантія ефективного судового контролю за тимчасовими заходами, запровадження механізму компенсації шкоди у разі неправомірного арешту чи конфіскації майна, а також систематичне навчання суддів і прокурорів щодо практики ЄСПЛ.

Таким чином, дотримання стандартів ЄСПЛ при застосуванні спеціальної конфіскації та обмежувальних заходів полягає у забезпеченні балансу між суспільним інтересом у боротьбі зі злочинністю та правом кожної особи на власність, справедливий суд і ефективний захист. Лише за умов належного судового контролю, чіткої аргументації пропорційності й законності втручання

можна досягти справжньої гармонії між антикорупційною політикою держави та міжнародними стандартами прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950р., ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text ;
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966р. ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19. 10. 1973р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text;
3. *Phillips v. the United Kingdom*, Application no. 41087/98, Judgment of 5 July 2001. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-59558%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59558%22]})
4. *Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, Applications nos. 19955/05 and 15085/06, Judgment of 23 September 2008. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-88541%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-88541%22]})
5. *Gogitidze and Others v. Georgia*, Application no. 36862/05, Judgment of 12 May 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-154398%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154398%22]})
6. *Silickienė v. Lithuania*, Application no. 20496/02, Judgment of 10 April 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-110261%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-110261%22]})
7. *Raimondo v. Italy*, Application no. 12954/87, Judgment of 22 February 1994. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57870%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57870%22]})
8. *Bäck v. Finland*, Application no. 37598/97, Judgment of 20 July 2004. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-61929%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61929%22]})
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів» від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text>
10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (ст. 96¹–96⁴). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
11. *Bajrami v. Albania*, Application no. 35853/04, Judgment of 12 December 2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-78425%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-78425%22]})
12. *Dimitrovi v. Bulgaria*, Application no. 12655/09, Judgment of 3 March 2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-152624%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-152624%22]})

САПКО МАКСИМ АНДРІЙОВИЧ

*здобувач освіти 2 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ДИСКРИМІНАЦІЯ У СФЕРІ ПРАЦІ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Забезпечення рівності прав у трудових відносинах є однією з основних гарантій дотримання прав людини в демократичній державі. Попри наявність норм, закріплених як в українському законодавстві, так і в міжнародних актах, стосовно дискримінації у трудових відносинах ця проблема існує і далі. На сьогоднішній день прояви нерівності спостерігаються під час трудових відносин з моменту прийняття на роботу до моменту звільнення. Такі дії порушують вимоги Конституції України, Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) і міжнародні стандарти.

В нормах статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» міститься дефініція дискримінації, що визначається як ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [1]. З цього визначення можна констатувати, що дискримінація у трудових відносинах – це будь-яке безпричинне обмеження або надання переваг працівникові чи кандидату на посаду, яке не має зв'язку з його діловими чи професійними якостями.

З огляду на позицію Конституційного Суду України, свобода праці передбачає можливість особи займатися чи не займатися працею, а якщо займатися, то вільно її обирати, забезпечення кожному без дискримінації вступати у трудові відносини для реалізації своїх здібностей. За своєю природою право на працю є невідчужуваним і по суті означає забезпечення саме рівних можливостей для його реалізації [2].

В українському законодавстві заборона дискримінації закріплена в ст. 24 Конституції України, ст. 2-1 Кодексу законів про працю України, у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Проаналізувавши різні джерела та аналітичні матеріали, присвячені проблемі дискримінації на ринку праці, можна виокремити кілька підходів до класифікації дискримінації. Найпоширенішим є поділ за сферою прояву або за кінцевими результатами, відповідно до якого виділяють такі види дискримінації:

1. Дискримінація при влаштуванні на роботу (або, навпаки, при звільненні з роботи). Наприклад, коли ту чи іншу групу населення за інших рівних умов останніми беруть на роботу і першими звільняють.

2. Дискримінація у доступі до певних професій або посад. Зокрема, коли певним категоріям людей забороняють або штучно обмежують можливість працювати на окремих посадах чи у певних професіях, навіть попри те, що вони мають усі необхідні здібності та кваліфікацію для виконання такої роботи. Цей вид дискримінації називають також професійної сегрегацією.

3. Дискримінація при оплаті праці. Нерідко одні працівники отримують меншу зарплату, ніж інші, хоча виконують ту саму роботу. Інакше кажучи, різниця в оплаті праці виникає не через реальну різницю в продуктивності чи якості виконаних обов'язків, а через упереджене ставлення роботодавця.

4. Дискримінація при просуванні по службі, в професійній кар'єрі. Такий тип дискримінації проявляється тоді, коли певним групам працівників не дають можливості просуватись кар'єрними сходами. По суті, це схоже на професійну сегрегацію, але тут вона відбувається не між різними сферами діяльності, а всередині самої організації – тобто по вертикалі, у посадовій структурі.

5. Дискримінація при отриманні освіти або професійної підготовки. Наприклад, коли людям обмежують можливість отримати освіту або професійну підготовку, або ж коли якість навчання для них є гіршою. Формально це ще не трудова дискримінація, бо відповідні правовідносини передують трудовим, але насправді вона сильно впливає на те, як люди потім можуть реалізувати себе на ринку праці.

Одним із найбільш поширених видів дискримінації на ринку праці залишається гендерна нерівність. Жінки, особливо ті, що мають дітей, часто стикаються з відмовами під час прийому на роботу, обмеженнями у кар'єрному зростанні чи з більш низьким рівнем оплати праці порівняно з чоловіками у межах однієї галузі або професії. Також досить розповсюдженим явищем є поділ професій на «чоловічі» та «жіночі». Такі прояви суперечать положенням Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також міжнародним стандартам у сфері прав людини. Окремим проблемним аспектом є ускладнена ідентифікація такої дискримінації, оскільки важко відстежити дії роботодавця, що порушують принцип гендерної рівності.

Нерідко також згадується так звана «позитивна дискримінація» – виокремлення жінок за певними правилами, впровадження квот чи програм підтримки для жінок у сферах, де вони недостатньо представлені. З одного боку такі заходи дозволяють вирівняти позиції гендерних груп на ринку праці, а з іншого – лише підсилюють дискримінаційну політику. Тож, за наявності законодавчих гарантій, у суспільства все ще зберігаються гендерні стереотипи, які формують бар'єри для реалізації трудових прав жінок.

При цьому, ст. 2-1 КЗпП України прямо забороняє будь-які види дискримінації, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану та інше [3].

Звіти і дослідження українських аналітичних центрів показують посилення нерівностей після повномасштабного вторгнення: зростання безробіття, особливі проблеми внутрішньо переміщених осіб, проблеми з працевлаштуванням осіб з інвалідністю. Тим не менш, наразі бракує досліджень на широкій вибірці по регіонах, які дозволять оцінити відповідну проблематику в усіх її масштабах.

Якщо узагальнити найбільш поширені випадки, то дискримінацією вважатимуться дії щодо працівника у сфері трудових правовідносин, коли його принижують, необґрунтовано занижують заробітну плату або обмежують професійне зростання. У випадку, якщо працівник опинився в подібній ситуації, можна запропонувати певний алгоритм дій:

- спочатку потрібно визначити, який саме вид дискримінації відбувся – пряма чи непряма, коли саме стався факт порушення та чи є докази дискримінації [4];
- далі варто зібрати докази того, що відбулося порушення: це можуть бути скріншоти, довідки про заробітну плату, копії наказів, заяви чи пояснення керівництва – усе, що підтверджує нерівне ставлення;
- після цього необхідно звернутися до роботодавця і спробувати врегулювати проблему договірним шляхом;
- якщо спроба мирного врегулювання є неуспішною, необхідно подати офіційне звернення до профспілки;
- якщо жоден із попередніх способів не виявився ефективним, тоді працівник має право звернутися до комісії по трудових спорах, Державної служби з питань праці, до суду або до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який може сприяти вирішенню проблем такого характеру.

Наразі судова практика лише формується – є заяви та рішення, але масового корпусу справ із чітко визнаною дискримінацією ще недостатньо для формування сталих позицій. Важким видається довести дискримінацію, показавши, що особа або група осіб зазнала менш сприятливого ставлення через заборонену ознаку та що не було об'єктивної виправданої підстави для цього.

Тож дискримінація у сфері праці залишається серйозною проблемою, яка потребує вирішення, незважаючи на наявність законів, що гарантують рівність прав. Вона проявляється у різних формах – від нерівної оплати праці до обмеження можливостей кар'єрного зростання чи доступу до певних професій. Такі порушення не лише знижують мотивацію працівників, а й негативно впливають на розвиток суспільства.

Для подолання дискримінації важливо підвищувати правову обізнаність громадян, контролювати дотримання трудового законодавства та формувати

повагу до принципу рівності у колективах. Також з боку роботодавців необхідно застосовувати заходи профілактики дискримінації: впроваджувати політику рівності можливостей, проводити тренінги з гендерної чутливості, забезпечувати прозорі процедури найму, оцінки та оплати праці, створювати механізми внутрішнього реагування на скарги працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 червня 2012 року № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 32, ст. 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого частини першої статті 39 Закону України «Про вищу освіту» (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу) від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-04#Text>.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 1971, додаток до № 50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
4. Дискримінація у сфері праці. *Офіційний сайт Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці*. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/dyskryminatsiia-u-sferi-pratsi-2/>.

VALERIA SIMONOVA

4th year student

*Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of
National University «Odessa Law Academy»*

Науковий керівник:

DROBCHAK ALLA

*Senior Lecturer of the Department of Socio-Political and Economic Disciplines of the
Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the
National University «Odessa Law Academy»*

PROBLEMS OF IMPLEMENTING THE RIGHT TO LIFE OF CITIZENS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE

The right to life is one of the most important and valuable rights of each human. It underlies all other rights and freedoms, because without life a person cannot realize nothing – neither the right to education, nor to work, nor to freedom of speech. That is why the Constitution of Ukraine in Article 27 clearly states that each man has the inalienable right to life, and the state is obliged to protect it. It is also emphasized that no one can be arbitrarily deprived of life [1]. This means that even in difficult times when the country is experiencing war, life of a human remains the highest value you need to store.

The right to life is recognized not only in national legislation, but also in international documents. In the General Declaration of Human Rights of 1948 states that each man has the right to life, liberty and security of person [2]. The same is enshrined in the European human rights conventions. That is, this right is universal and protected not only by the state, but also internationally, by the community.

However, in modern conditions martial law is a serious issue. This right becomes particularly acute. War inevitably brings suffering, the threat of life and danger to peaceful people. The state, introducing martial law, may limit some rights of citizens – for example, freedom of movement, conduct mass events, access to information etc. But even in such conditions the right to life and security cannot be abolished. This is an inviolable norm that remains valid always, regardless of situations.

In the conditions of war is entrusted to the state huge responsibility – to protect their own citizens, create conditions for their life and safety. This applies not only to military, but also to civilian population. In particular, the government must ensure evacuation of people from dangerous territories, organize shelter, humanitarian corridors, medical assistance, access to food, water and heat [3]. These actions help reduce the number of casualties among the civilian population.

In practice, however, to implement this right happens extremely difficult. Permanent shelling, destruction of infrastructure, occupation of territories and shortage of resources often make full protection of life of each human being impossible. People are forced to leave their homes, to become refugees or to live in difficult conditions without electricity, water or medical assistance. Therefore, now the right to life has not only legal, but also moral value. It shows how much the state and society appreciate a person even in the most difficult moments.

International humanitarian law, especially the Geneva Conventions the 1949 Convention, establishes important rules for protecting people during war [4]. These documents oblige sides conflict, do not attack civilians residents, do not destroy residential homes, hospitals, schools, do not interfere providing assistance wounded and sick. Such violation are considered military crimes for which provided international responsibility. Unfortunately, we see many examples when these norms are ignored, and civilians become victims of hostilities action. This once again shows how much the role of international organizations is important courts and organizations that have attract guilty to responsibility.

It is also worth talking not only about the physical, but also about the psychological safety human. During the war many citizens are experiencing strong stress, loss loved ones, destruction homes, uncertainty about the future. All this affects the mental the health of people, especially children, who see war. Therefore, the state has not only provide safety physical, but also support moral – to provide psychological help, organize consultations, hot lines, programs rehabilitation [5]. This helps people again feel confidence and strength to live further.

Therefore, the right to life and security in conditions Martial law is not just an article in the law. It main goal and objectives the states it has perform even in the most difficult times. Protection this right is a struggle not only for survival, but also for humanity, for the preservation moral values and respect for the person. Only common efforts government, army, civil society and international partners can to ensure that the life of every Ukrainian remained the main value.

LIST OF SOURCES USED

1. Constitution Ukraine Constitution Ukraine dated June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. General declaration of human rights dated December 10, 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» dated 12.05.2015 No. 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Geneva Convention for the Protection of War Victims dated August 12, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Ministry security health Ukraine . Psychological help during war : recommendations . URL: <https://moz.gov.ua/>

СИМОНОВА ВАЛЕРІЯ ГЕННАДІЇВНА

*здобувачка освіти 4 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ТОЛСТИХ АННА БОРИСІВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСТОСУНКУ «ДІЯ» У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку цифрової держави Україна посідає провідне місце серед європейських країн за рівнем електронного урядування. Одним із найбільш інноваційних проєктів у цьому напрямку став застосунок «Дія», який об'єднав у собі низку державних послуг та документів в електронному форматі. Його створення є складовою державної політики цифрової трансформації, визначеної Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України та діяльністю Міністерства цифрової трансформації України [1].

Застосунок «Дія» є цифровою платформою, що інтегрує дані з державних реєстрів і дозволяє громадянам користуватись електронними документами, які мають юридичну силу, еквівалентну паперовим. На законодавчому рівні впровадження застосунку «Дія» у різні сфери правовідносин регулюється низкою правових актів – законів, постанов Кабінету Міністрів України, та численних наказів центральних органів виконавчої влади, які дозволяють поступово здійснити діджиталізацію за абсолютно різними напрямками.

В свою чергу, цифровізація правосуддя стала важливим етапом реформування судової системи. Складовою цифрової інтеграції також є відносно новий функціонал застосунку «Дія» в галузі судочинства.

Так, з 6 березня 2023 року запроваджено інтеграцію між Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (далі – ЄСІТС) та застосунком «Дія». Відтепер судові рішення автоматично надходять до користувачів через електронні повідомлення (застосунок) у смартфоні. Поява можливості отримувати судові документи безпосередньо через «Дію» стала не лише технічним нововведенням, а й кроком до більшої прозорості, відкритості та зручності судового процесу для громадян.

Наразі функціонал «Дії» дозволяє: отримувати судові рішення, ухвали, повістки в електронній формі; перевіряти наявність відкритих виконавчих проваджень; переглядати документи з електронним підписом судді; отримувати повідомлення про стан судових проваджень без потреби відвідувати суд. Це особливо важливо для цивільного судочинства, де більшість учасників – звичайні громадяни без юридичної освіти. Таким чином, «Дія» робить правосуддя ближчим і зрозумілішим для людей, а також допомагає реалізувати

право на справедливий суд, передбачене ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

«Дія» спрощує процес комунікації між судом і громадянами, сприяючи доступу до правосуддя, пришвидшує тривалість розгляду судових справ та дозволяє більш оперативно виконувати судові рішення, забезпечує економію процесуальних ресурсів, як фінансових, так і кадрових, оскільки направлення судових повісток і повідомлень знижує навантаження на працівників судових канцелярій та секретаріату.

Правову основу функціонування застосунку у сфері судочинства також визначають: Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», який закріплює рівність електронних документів і паперових носіїв і Закон України «Про захист персональних даних», що гарантує право громадян на контроль і безпеку обробки персональних відомостей. Особливої уваги заслуговує Наказ Державної судової адміністрації України № 63 від 16 лютого 2023 року, який вніс зміни до «Положення про порядок функціонування окремих електронних сервісів та електронної звітності у системах судочинства». Він дозволив інтеграцію між системами «Дія» та автоматизованою системою документообігу суду для автоматичного надсилання рішень [3].

Таким чином, законодавець максимально намагається закріпити «Дію» як офіційний канал зв'язку та комунікації між судом і учасниками процесу.

Попри очевидні переваги, існує низка проблем, що ускладнюють повну інтеграцію «Дії» у судову практику: цифрова нерівність – не всі громадяни мають смартфони або стабільний доступ до інтернету, що створює ризик порушення принципу рівності сторін у процесі, низька цифрова грамотність – частина користувачів, особливо літні люди, не володіють навичками використання електронних сервісів, загрози кібербезпеці – хоч «Дія» не зберігає персональні дані, а лише відображає їх із державних реєстрів, ризики несанкціонованого доступу залишаються [4], технічні збої – перевантаження системи або недосконалість інтеграції з ЄСІТС можуть призвести до помилок у відправленні судових повідомлень, і відсутність єдиної практики судів, тобто, не всі суди повною мірою використовують можливості електронного документообігу, що гальмує уніфікацію.

Крім зазначених труднощів, важливо звернути увагу й на психологічний аспект використання застосунку «Дія». Багато громадян досі не довіряють цифровим сервісам, особливо коли мова йде про передачу важливої інформації суду. Таке ставлення часто пояснюється попереднім досвідом технічних помилок або відсутністю достатнього інформування про захист персональних даних. Тому державі варто приділяти більше уваги роз'яснювальній роботі серед населення, щоб люди розуміли, як саме працює система і що їхні дані захищені.

Ще однією проблемою є технічна підтримка користувачів. Якщо у процесі отримання судового документа через «Дію» виникає збій, громадянин часто не знає, куди звертатися. Наявність гарячої лінії або онлайн-підтримки безпосередньо у застосунку суттєво полегшила б комунікацію та зменшила навантаження на суди, які зараз змушені надавати роз'яснення телефоном.

Також варто враховувати, що в умовах воєнного стану не всі громадяни мають технічну можливість користуватись смартфонами або інтернетом. Через відключення електроенергії, пошкодження мереж та евакуацію багатьом людям складно відстежувати судові повідомлення вчасно. У таких випадках потрібно передбачити резервні механізми доступу до судової інформації – наприклад, через SMS або електронну пошту.

Загалом, навіть попри певні труднощі, впровадження «Дії» у цивільне судочинство є важливим кроком у цифровізації правосуддя. Цей процес ще потребує вдосконалення, але вже сьогодні він робить судову систему більш відкритою, сучасною та доступною для звичайних громадян.

Ці фактори свідчать про необхідність комплексної державної політики у сфері цифрового правосуддя, потрібна більш чітка державна політика у сфері розвитку електронного правосуддя, яка враховуватиме не лише технічну, а й соціальну сторону питання.

У багатьох європейських країнах електронне правосуддя уже стало звичним явищем. Європейські країни, такі як Естонія, Данія та Нідерланди, уже давно запровадили електронні судові системи. Наприклад, в Естонії діє портал e-Justice, який дозволяє повністю вести цивільні справи в електронному форматі – від подання позову до отримання рішення.

Також у країнах Європи діє спеціальна стратегія розвитку електронного правосуддя – «European e-Justice Strategy 2021–2025» [5]. У ній пояснюється, що цифровізація судової системи має не лише робити процес швидшим, а й підвищувати довіру людей до судів. Вважаємо, що Україні варто орієнтуватися на ці підходи, бо «Дія» вже зараз стає частиною європейських стандартів у сфері електронного урядування. Це допоможе зробити правосуддя зручнішим і зрозумілішим для громадян.

Україна рухається у схожому напрямку, але з урахуванням власних викликів – насамперед війни та кібератак. Важливо, щоб розвиток «Дії» відповідав європейським стандартам електронного урядування де на першому місці стоїть захист прав користувачів.

Для підвищення ефективності цифровізації судової системи варто розширити функціонал «Дії» для участі в судових засіданнях онлайн, створити інтерактивні інструкції для користувачів судових сервісів, забезпечити синхронізацію між «Дією», ЄСІТС і порталом Судової влади України, підвищити рівень кіберзахисту, запровадити систему навчання суддів та працівників апарату щодо використання електронних інструментів.

Загалом, впровадження цифрових технологій у цивільне судочинство має не лише технічне, а й соціально-правове значення – воно змінює саму філософію правосуддя, роблячи його доступним, прозорим і клієнтоорієнтованим. Тож надалі розвиток цифрових сервісів має здійснюватися за принципом: «Спочатку права людини – потім технології». Лише тоді цифрова держава стане справді правовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проєкт «Дія - державні послуги онлайн». *Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2010, № 34, ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
4. Сапельніков Л. 120 млн судових рішень у ЄДРСР: як цифровізація змінює судову систему. *Liga.net*, 2024. жовтень 2024. URL: <https://www.liga.net/ua>
5. Council of Europe. European e-Justice Strategy 2021–2025. Strasbourg: Council of Europe, 2021. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/european-e-justice-strategy-2021-2025>

СЬОМКА ВОЛОДИМИР ЮРІЙОВИЧ

*здобувач освіти 1 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

СТЕЦЬ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

*завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВА ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СПОРТІ. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ.

Спорт є невід'ємною частиною життя всіх жителів нашої планети. Його дивляться по телевізору, читають спортивні газети, вболівають за улюблений вид спорту та своїх кумирів. У спорт інвестують дуже багато грошей, проводять безліч дисциплінарних та організаційних засідань щодо покращення умов проведення змагань, як для учасників, так і для прихильників спортивної арени. Також це допомагає залучати дітей у спорт ще з юних років задля їх фізичного розвитку, покращення дисципліни, а також дає можливість знайомитись з новими людьми, з якими спільний інтерес, першочергово, – спорт.

Проте, як аматорський спорт, так і професійний, приховують ряд своїх проблем які насправді вважаються дуже глибокими та складними для вирішення. Більшість з них пов'язані з порушенням та пригніченням прав людини, недотриманням етичних норм та навіть політичним переслідуванням.

Яскравий приклад саме політичного переслідування стосується іранського дзюдоїста Саїда Мулаї. Через політичний режим у його країні Саїда примусили зініціювати травму щоб не виходити на зустріч з представником Ізраїлю Сагі Мукі, а потім і зовсім змусили програти зустріч за бронзову нагороду, щоб на нагороджені він не стояв поряд з прапором Ізраїлю. Ці події відбувались на Grand Slam у Парижі 2019 року. Вони обурили більшість вболівальників, які не розуміли як можливо примусити спортсмена програти змагання. Трохи згодом, представник Ірану висловився стосовно конфлікту на Близькому Сході, підтримавши Ізраїль. Внаслідок цих дій його родину катували, згодом вбили правоохоронні органи. Сам спортсмен встиг нелегально пересікти кордон та запросити політичного захисту у Монголії. Наразі зі спортсменом все гаразд, він продовжує виступати на змаганнях. Проте, коли соціум дізнався про цю жахливу історію, лише висловив свої обурення. Як можна хотіти вбити людину?

Людину яка є представником твоєї країни. За що? За особисту думку на яку вона має повне право? Просто за те, що вона підтримує мир.

Взагалі, спортсмени повинні зберігати нейтралітет, їм заборонені будь які негативні висловлювання стосовно політики та недружнє ставлення до інших учасників змагань. Але в момент, коли у світі та на міжнародній арені відбуваються такі жахливі події, важко втримати емоції та зберегти нейтральність. На жаль, в світі існують і такі спортсмени, що відкрито

висловлюють свою думку та стають на бік агресії. Хоч вони і мають на це право, але підтримувати цькування, вбивства та переслідування з боку держави – це порушення усіх моральних принципів.

Ще один яскравий приклад – повномасштабне вторгнення з боку росії на територію України 22 лютого 2022 року. російські дзюдоїсти просто промовчали коли їх друзі українці, з якими вони разом виступали та зустрічались на тренувальних зборах, повідомили про вторгнення та звірські вбивства зі сторони російських військовослужбовців. Вони не просто проігнорували цю новину, але і підтримали сторону нападника. Титуловані спортсмени з росії приїжджали на територію тимчасово окупованої Донецької області та пропагували молоде покоління підтримувати російський фашизм. Найбільше виділилась спортсменка Мадіна Таймазова, котра брала участь у майстер-класах «Для юних дзюдоїстів Донбасу» [1]. Це українські діти яких незаконно вивезли на окуповану територію, а дзюдоїстка долучалась до процесу викрадання дітей і допомагала робити піар-кампанію щодо вербування юного покоління. Міжнародна організація дзюдо продовжує допускати атлетку до змагань, але під статусом «нейтрального учасника» без права виступати під російським прапором. Незважаючи на це, наші спортсмени все одно відмовляються від спільної участі на змаганнях через відмінність поглядів.

Проблема полягає у врегулюванні відносин між учасниками. Дисциплінарна комісія дзюдо не має повноважень долати політичні конфлікти, і статус «нейтрального учасника» в цьому теж не допомагає. Тоді яке вирішення цього питання?

Найкращим вирішенням буде дискваліфікація, за не дотримання етичних і моральних норм. Багато думок щодо того що «спорт зовні політики», проте коли починають порушувати права людини, треба вживати більш серйозні методи допуску до представництва на арені. Дисциплінарна комісія повинна скликати радників з усієї планети та робити засідання з питань порушень спортсменом прав людини. Також це стосується тренерського складу, вони також відповідальні за осіб, яких вони супроводжують на змаганнях. Щодо політичного переслідування державою, то потрібно запровадити до неї так звані «спортивні санкції», які можуть позбавити участі у будь-яких видах спорту. Також в цьому питанні не слід забувати про Міжнародний Суд з прав людини – ті, хто вчиняють злочини щодо прав людини, мають нести відповідальність перед усім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жиренко. Х. У квітні минулого року Таймазова взяла участь в пропагандистському заході «майстер-клас для юних дзюдоїстів з Донбасу». URL: <https://glavcom.ua/>

ФАРТУШНА ОЛЕНА АНДРІЇВНА

*здобувачка освіти I курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

БІЛОШЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА

*старший викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного
права Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Права людини у сучасному світі є базисом демократичного суспільства. Кожен з нас має розуміти, що це не тільки юридичне поняття, а й певна цінність, якої не можна позбавити людину без наявності на то причин або підстав. Російсько-українська війна, яка набула повномасштабного характеру у 2022 році, стала серйозним випробуванням для українського суспільства, державності та системи прав людини. Права громадян під час російсько-української війни – це надзвичайно важлива тема сучасності, адже воєнний стан не є приводом для недотримання законів і порушення прав громадян України органами військового управління України.

Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки застосовує примус під час повномасштабного російського вторгнення в Україну з метою відправити якомога більше чоловіків на фронт. На сьогоднішній день існує багато прикладів неправомірних дій ТЦК та СП: люди йшли спокійно додому, а ТЦК з обох сторін оточили їх у дворі і затягнули в бус. Чоловік, який був не в формі, відтягував дівчину. Місцеві стверджують, що дівчину затягнули в бус разом з її чоловіком. Ситуація в Луцьку [1]; на Волині представники ТЦК побили чоловіка та забрали його прямо з лікарні [2]; Роман Сопін – перебував у комі після закритої черепно-мозкової травми та операції, але так і не прийшовши до тями, помер. Сталося це після того, як його мобілізували. У приміщенні розподільчого пункту в Києві він отримав травму голови. У ТЦК родичам сказали, що чоловік упав, але як це сталося, розповісти не змогли [3].

Таким чином представники ТЦК і СП лише вбивають мотивацію й будь-яке бажання у військовозобов'язаних ставати на захист країни, адже на фоні російського гніту і геноциду, українцям неабияк важливо залишатися людьми і поважати один одного. Подібний «примус» органів військового управління призводить до того, що більшість чоловіків, які є військовозобов'язаними, намагаються будь-яким чином уникнути брати участь у збройних діях і ставати на захист держави.

Важливо зазначити, що є певний перелік дій, які ніяким чином не стосуються повноважень ТЦК та СП, але часто вони здійснюються цими органами, порушуючи права громадян: примусовий привід (супровід) без належного судового рішення, порушення процедури медичного огляду, неналежне поводження з персональними даними, перевищення повноважень. Ці

дії вважаються протиправними, тож їм потрібно запобігати та обов'язково притягувати до юридичної відповідальності представників ТЦК, які вчинили правопорушення [4]. Треба також зазначити, що й самому громадянину неабияк важливо знати свої права під час дій органів Територіального центру комплектування та соціальної підтримки: затримання не може відбуватися без рішення суду або участі поліції, необхідно фіксувати все, що відбувається, самотійно або за присутності свідків, попросити їх, намагатися зберігати спокій, навіть якщо поведінка представника ТЦК є неправомірною, викликати поліцію й подати скаргу у випадку, якщо відбулося порушення.

Вважаємо, що важливо саме не «примушувати», а «закликати» чоловіків до виконання свого обов'язку перед державою, створюючи належні умови для військових: забезпечувати їх усіма потрібними засобами для ефективної діяльності: зброя, дрони, машини тощо, а також не зволікати на ще один необхідний момент – чесно і добросовісно оцінювати їх неабияк важливу роботу: вчасна, стабільна заробітна платня, на яку дійсно заслуговують люди, котрі кожного дня ризикують власним життям; подяки, нагороди за надзвичайну мужність під час виконання складних завдань; командири мають дотримуватися встановлених правил щодо надання відпусток для воїнів ЗСУ, і найважливішим, є повага та розуміння з боку керівництва по відношенню до військовослужбовців.

Комбати/комбриги – це неймовірно важливий аспект, який, в принципі, неабияк впливає на ефективність здійснення різноманітних та різнопланових бойових завдань у батальйоні/бригаді, тому вважаємо, що кожна особа, яка обіймає таку відповідальну посаду, має бути не просто професіоналом своєї справи, який виконує все правильно за певною «структурою», лише роздаючи обов'язки, завдання та здійснюючи нагляд за їх належним виконанням військовими. Командир, в першу чергу, має дотримуватися засади верховенства права – це правове положення, яке полягає в тому, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями, а також принципу гуманізму (визнання людини найвищою соціальною цінністю). Слід зазначити, що тільки поважаючи і цінуючи життя кожного зі своїх підлеглих, командир може бути впевнений у повній, щирій віддачі своїх людей і лише у такому випадку, має право заслуговувати на звання «командира» – на кого мають рівнятися, якого повинні слухати, виконувати вказівки і, загалом, поважати.

Отже, аби не пригнічувати права людини в такому контексті, необхідно всім громадянам знатися на своїх правах і обов'язках. Ніхто не заслуговує на зневагу або негативне відношення до себе. Суспільство має розуміти, що у будь-яких обставинах потрібно діяти згідно із законом, але не менш важливим є пам'ятати про те, що ми – люди, яким слід не забувати про морально-етичні принципи та дотримуватися їх у певних обставинах. Коли кожен громадянин України дійде до рівня свідомості, де зможе правильно та розмірено поєднувати «законність» і «моральність», то ми спільними силами обов'язково зможемо побудувати вільну, міцну, незалежну державу з чудовим менталітетом і людьми, які поважають та не пригнічують права і свободи один одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всевидяче ОКО: Україна. URL: https://t.me/oko_ua/87900
2. Шендеровський Н. На Волині представники ТЦК побили чоловіка та забрали його прямо з лікарні. URL: <https://www.unian.ua/society/na-volini-predstavniki-tck-pobili-cholovika-ta-zabrali-z-likarni-ombudsmen-vidreaguvav-na-skandal-video-novini-ukrajini-amp-12857286.html>
3. Борисенко Т. Роман Сопін помер від удару тупим предметом після перебування у ТЦК Києва: адвокат оприлюднив висновок експертизи. URL: <https://suspilne.media/kyiv/1150184-roman-sopin-pomer-vid-udaru-tupim-predmetom-pisla-perebuvanna-u-tck-kieva-advokat-opriludniv-visnovok-ekspertizi/>
4. Копитко В. Незаконні дії. Юрист пояснила, що не мають права робити працівники ТЦК. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/nezakonni-diyi-yurist-poyasnila-shcho-mayut-1730798510.html>

ФАРТУШНА ОЛЕНА АНДРІЙВНА

*здобувачка освіти 1 курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

*асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЇХ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) посідає ключове місце в системі спеціалізованих антикорупційних інституцій держави, а забезпечення незалежності цього органу становить фундаментальну передумову результативної протидії корупційним проявам на всіх рівнях публічної влади. Створення НАБУ у 2014 році відбувалося в контексті євроінтеграційних прагнень України та необхідності імплементації міжнародних стандартів боротьби з корупцією, що передбачають функціонування автономних правоохоронних структур зі спеціальною компетенцією [1, с. 60; 2].

Наразі проблема боротьби з корупцією в Україні є надзвичайно актуальною. Політики та громадськість повинні негайно реагувати на це негативне соціально-правове явище. Саме в цьому полягає підвищення наукового інтересу до дослідження цієї проблеми [3, с. 179].

Проблематика гарантування незалежності антикорупційних органів набуває особливої актуальності з огляду на стійко високий рівень корупції в Україні, який за міжнародними оцінками залишається серед найвищих у Європі та негативно впливає на інвестиційний клімат, довіру громадян до державних інституцій і перспективи європейської інтеграції [2; 4].

Конституційно-правові гарантії незалежності НАБУ формують нормативний фундамент автономності органу в системі державної влади. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII (далі – ЗУ «Про НАБУ») визначає правовий статус цього органу [5].

До 2021 року НАБУ функціонувало як державний правоохоронний орган. Однак Рішенням Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020 постало питання про приведення статусу НАБУ у відповідність до вимог Конституції України. Законом України від 19 жовтня 2021 року № 1810-IX статус НАБУ було змінено: відтоді НАБУ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладено попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових, що зазначено в ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про НАБУ» [5].

Важливою гарантією незалежності виступає те, що діяльність НАБУ координується Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), виключно у спосіб, конкретно визначений ч. 4 ст. 4 ЗУ «Про НАБУ». Положення про НАБУ КМУ не затверджується. Без будь-яких погоджень із КМУ, іншими органами державної влади, їхніми посадовими особами Директор НАБУ затверджує положення про структурні підрозділи, посадові інструкції працівників НАБУ. Акти НАБУ не можуть бути скасовані повністю чи в окремій частині КМУ, що конкретно зазначено в ч. 5 ст. 4 ЗУ «Про НАБУ» [5].

Законодавець визначив вичерпний перелік підстав для звільнення Директора НАБУ в ч. 4 ст. 6 ЗУ «Про НАБУ», що унеможливорює довільне припинення повноважень керівника за політичними мотивами або внаслідок зовнішнього тиску. Спираючись на ст. 7 ЗУ «Про НАБУ» конкурсна процедура відбору та призначення Директора НАБУ за участю міжнародних експертів додатково посилює інституційну спроможність НАБУ протистояти спробам політичного захоплення. Визначений строк повноважень керівника НАБУ тривалістю сім років без права повторного призначення в ч. 3 ст. 6 ЗУ «Про НАБУ» зменшує ризики лобіювання інтересів та корупційних домовленостей [5]. Організаційна автономія НАБУ знаходить вираження у самотійності внутрішньої структури, процедур прийняття рішень та методології оперативно-розшукової діяльності. НАБУ наділене повноваженнями самотійно визначати пріоритети своєї діяльності, обирати об'єкти для проведення розслідувань та застосовувати відповідні методи детективної роботи без необхідності узгодження з іншими органами державної влади [1; с. 60-61]. Згідно з ч. 3 ст. 5 ЗУ «Про НАБУ» структура, штатний розклад, положення про структурні підрозділи, посадові інструкції працівників НАБУ затверджуються Директором НАБУ. Інституційна окремішність проявляється також у відсутності дублювання функцій НАБУ іншими правоохоронними органами щодо категорії корупційних злочинів, віднесених до підслідності НАБУ відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України [6]. Створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду забезпечує функціонування цілісної вертикалі антикорупційного правосуддя, де кожна ланка володіє достатнім рівнем незалежності для ефективної взаємодії [1, с.73, 78].

Фінансова незалежність становить матеріальну основу автономного функціонування антикорупційного органу та передбачає окреме фінансування НАБУ з державного бюджету України. Згідно з ч. 1 ст. 24 ЗУ «Про НАБУ» фінансування НАБУ за рахунок будь-яких інших джерел забороняється, крім випадків, передбачених міжнародними договорами України або проектами міжнародної технічної допомоги [5]. Достатнє ресурсне забезпечення дозволяє НАБУ залучати висококваліфікованих фахівців, впроваджувати сучасні технології розслідування, здійснювати міжнародну співпрацю та забезпечувати належні умови праці детективів. Прозорість використання бюджетних коштів через публічне оприлюднення фінансової звітності підвищує довіру суспільства та міжнародних партнерів до діяльності НАБУ.

Кадрова політика НАБУ базується на принципах професійності, доброчесності та політичної нейтральності працівників. Конкурсний відбір детективів за участю міжнародних експертів та представників громадянського суспільства забезпечує залучення найбільш компетентних кандидатів і мінімізує ризики проникнення в структуру НАБУ осіб, схильних до корупційної поведінки. Встановлення підвищених вимог до моральних і професійних якостей працівників НАБУ, включаючи обов'язкове проходження спеціальної перевірки та процедури поліграфування, формує корпоративну культуру нульової толерантності до корупції всередині самого органу [1; с. 63-64]. Процесуальна самостійність детективів НАБУ у здійсненні досудового розслідування становить критично важливу гарантію незалежності під час безпосереднього виконання службових обов'язків. Детективи володіють виключною компетенцією щодо проведення слідчих дій у справах про корупційні злочини, віднесені до підслідності НАБУ, без можливості втручання з боку інших правоохоронних органів або прокуратури у процесуальні рішення [1; с. 60]. Прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, але не може давати детективу обов'язкові до виконання вказівки щодо вибору методів розслідування або оцінки доказів. Наявність внутрішнього контролю якості розслідувань через систему керівників структурних підрозділів забезпечує баланс між процесуальною самостійністю та необхідністю координації діяльності НАБУ.

Міжнародна співпраця НАБУ посилює незалежність органу через залучення зовнішніх ресурсів та експертизи у розслідуванні складних корупційних справ транснаціонального характеру [2, с. 291]. Участь у міжнародних антикорупційних мережах та організаціях забезпечує доступ до передових методик детективної роботи та сприяє формуванню професійної спільноти антикорупційних експертів. Міжнародна підтримка діяльності НАБУ виступає важливим чинником стримування спроб внутрішнього політичного тиску на орган і мотивує українську владу дотримуватися взятих зобов'язань щодо забезпечення незалежності антикорупційних органів.

Гарантії незалежності НАБУ формують складну систему конституційно-правових, організаційних, фінансових, кадрових і процесуальних механізмів, спрямованих на забезпечення автономності органу від неправомірного впливу з боку інших гілок влади, політичних сил та корупційних угруповань. Ефективність діяльності НАБУ безпосередньо залежить від дотримання та подальшого розвитку зазначених гарантій у законодавстві та правозастосовній практиці. Успішна протидія корупції в Україні потребує не лише функціонування незалежного антикорупційного органу, а й комплексного реформування всієї системи публічної влади на засадах прозорості, підзвітності та верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кубаєнко А. Кравченко М. Організаційне забезпечення антикорупційної діяльності: навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) [Електронне видання] / Нац. ун-т «Одеська юридична академія. Одеса : Фенікс, 2023. 178 с.

2. Демчик Н. П. Реалізація антикорупційної стратегії в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 289–292.
3. Хабарова Т. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Право*. 2023. № 35. С. 178–184.
4. Живко З. Гура В. Рівень корупції в Україні за міжнародними оцінками. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2023. № 1 (69). С. 78–85.
5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>;

ХУДА-ОЛЬМЕЗОВА ВІТАЛІНА ВАЛЕРІЙВНА

*здобувачка освіти I курсу Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

*асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор філософії (PhD) з права*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДНОСТІ

Судова влада в Україні відповідно до конституційних положень здійснюється незалежними та безсторонніми судами [1]. В цьому процесі ключову роль відіграє незалежність судді, яка була створена як запорука надійного правового захисту, встановлення правопорядку в державі, а також передумовою довіри до судової системи.

Наразі проблема забезпечення незалежності судді в Україні набуває актуальності, адже всупереч детальній правовій регламентації, які забезпечують незалежність судової влади, практика демонструє наявність спроб вплинути на судові рішення за допомогою тиску на суддю під час здійснення правосуддя.

Принципи незалежності є важливою частиною функціонування судді, а також професійної діяльності, які при здійсненні правосуддя повинні підкорятися лише закону. Гарантії незалежності судді реалізують принцип незалежності суду, адже вони створюють умови справедливого правосуддя шляхом усунення негативних впливів на суддю під час ухвалення рішення. Отже, з метою забезпечення об'єктивного, неупередженого та безстороннього виконання суддями своїх обов'язків в ст.48 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначено гарантії забезпечення їх незалежності [1].

Відповідно до п.1 ч.5 ст.48 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» гарантії забезпечуються «особливим порядком його призначення; притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень» [1]. Процедура призначення на посаду судді зазначається у ст.80 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Аналіз цих положень вказує, що рішення, які стосуються добору кандидатів, мають ґрунтуватися виключно на об'єктивних критеріях та проходженні відповідних процедур: подання заяви/документів, перевірка осіб, проведення відбіркового іспиту, що зазначено у ст.70 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [1]. Варто зазначити, навіть за умови, що суддя обіймає свою посаду безстроково згідно зі ст.126 Конституції України (далі – КУ) розділ VIII, це не є допущенням поведінки, що порочить звання судді; у разі чого він може нести дисциплінарну або кримінальну відповідальність. Звільнення з посади та припинення повноважень здійснюється виключно на підставах, зазначених у ст.126 КУ [2].

У п. 2 і 3 ч.5 ст.48 ЗУ «Про судоустрій і статус судді» гарантії реалізуються через «недоторканність та суддівський імунітет, незмінюваність судді» [1]. Аналіз ст. 49 вказаного Закону свідчить про те, що недоторканність та суддівський імунітет захищають суддю від безпідставного затримання чи арешту до винесення обвинувального вироку та згоди Вищої ради правосуддя (далі – ВРП), крім затримання під час здійснення тяжкого або особливо тяжкого злочину; до того ж, за винесене ним судові рішення відповідальності не несе. Незмінюваність судді передбачає, згідно зі ст. 53 Закону зазначеного вище, що суддю не можна звільнити без належних підстав, він має право залишатися на посаді до досягнення вікового цензу.

У п.4 і 5 ч.5 ст.48 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» не менш важлива гарантія забезпечення «порядку здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємниці ухвалення судового рішення; заборони втручання у здійснення правосуддя» [1]. Відповідно до ч.1 ст.124 КУ правосуддя в Україні здійснюється виключно судами за процедурами, встановленими відповідними законами (процесуальними і ін.) [2]. Кожне судове засідання, суддя повинен ухвалювати рішення лише на основі Конституції України та законів України. У ст.228 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що під час ухвалення судових рішень суддя не повинен обговорювати обставини з будь-ким, крім складу суду [1]. З цього виходить, що у разі втручання різними засобами впливу, тиску на діяльність судді/суду та нав'язування своїх рішень третіх осіб, суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням до ВРП та до Генерального прокурора [1]. Виходячи з цього, за п.6 ч.5 ст.48 Закону зазначеного вище, неповага до суду або судді також є проявом порушення цих засад, оскільки це є психологічним тиском на ухвалення рішень, та несе за собою юридичну відповідальність згідно з ст.129 КУ [2]. Саме тому за ст.140 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів», держава повинна забезпечувати особистий захист судді, майна та його членів сім'ї, задля уникнення тиску та залякування, яке може вплинути на об'єктивне правосуддя. У ст.138 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що особливим захистом судді займається Служба судової охорони, яка зобов'язана створювати належні заходи, у разі відповідної заяви судді про загрозу небезпеки [1].

Задля забезпечення гарантій незалежності судді, відповідно до п.7 і 8 ч.5 ЗУ «Про судоустрій і статус судді», держава повинна подбати про належне фінансування діяльності суддів за кошти Державного бюджету України та соціальне забезпечення [1]. Обов'язком держави є забезпечення фінансуванням шляхом окремого визначення в Державному бюджеті видатків на утримання судів [3]. Зокрема, особливою формою соціального забезпечення судді є заробітна плата, яка включає в себе посадовий оклад, премії та надбавки, а також грошове утримання після виходу на пенсію. Навіть якщо суддя вийшов на відставку, не досягши пенсійного віку, він отримує щомісячне довічне грошове утримання в розмірі 50% суддівської винагороди [4].

Проаналізувавши всі гарантії незалежності судді, можна дійти до висновку, що у сукупності вони складають певну систему, в якій кожна гарантія підтримує іншу, впливає на її стан, знаходить взаємозв'язок. Реалізація

зазначених гарантій незалежності судді є важливою складовою, що забезпечує належне виконання правосуддя, захист прав і свобод людини й громадянина, забезпечення яких є обов'язком держави. Через сучасні проблеми судового навантаження, брак суддівських кадрів, відсутність належного фінансування та захисту від втручання у діяльність судді і прогалинами у реалізації гарантій незалежності ця тема залишається актуальною й досі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>;
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів) від 24 червня 1999 року № 6-пп/1999. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/557-finansuvannya-sudiv>;
4. Пенсійне забезпечення судді у відставці. URL: <https://www.pfu.gov.ua/cn/405388-pensijne-zabezpechennya-suddi-u-vidstavtsi>.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Преамбула

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру: і

беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і

беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і

беручи до уваги, що необхідно сприяти розвитку дружніх відносин між народами; і

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті ООН свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і

беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і

беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання;

Генеральна Асамблея проголошує цю

Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного

визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні не політичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.

2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людині існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Неофіційний переклад. [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text)

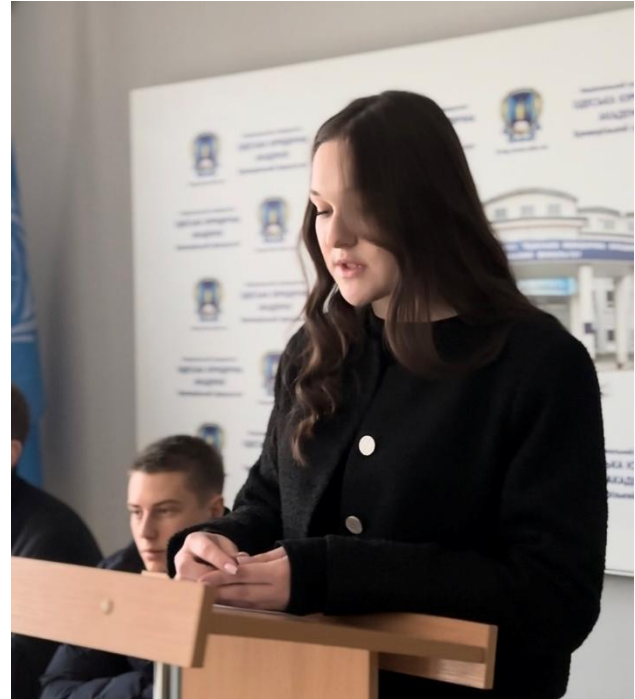

Фото: Артюх Надія

